

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti
(HEUNI)

Elina Kervinen ja Natalia Ollus

**LAPSIIN JA
NUORIIN
KOHDISTUVA
IHMISKAUPPA
SUOMESSA**

h e u n i

The logo graphic consists of a horizontal white line with a small white square centered below it.

HEUNI

European Institute for Crime Prevention and Control,
affiliated with the United Nations (HEUNI)
Vilhonkatu 4 B 19
00100 Helsinki
Finland

Publication Series No. 89

LAPSIIN JA NUORIIN KOHDISTUVA IHMISKAUPPA SUOMESSA

Elina Kervinen ja Natalia Ollus

Helsinki 2019

Julkaisu on ladattavissa maksutta osoitteessa: www.heuni.fi

Oppaan visuaalinen ilme: Aleksandra Anikina
Kannessa käytetyt kuvat: Freddy Marschall ja Jussi Hellsten

ISBN 978-952-7249-04-8
ISSN 1799-5590
ISSN-L 1237-4741

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe.....	5
Tiivistelmä tuloksista.....	6
1. Johdanto.....	8
2. Ihmiskauppaa koskeva lainsäädäntö ja määritelmät.....	11
2.1 Ihmiskaupan vastainen toiminta ja sääntely Suomessa.....	11
2.2 Ihmiskaupan muodot.....	16
2.2.1 Seksuaalinen hyväksikäyttö.....	17
2.2.2 Työperäinen hyväksikäyttö.....	18
2.2.3 Avioliittoon pakottaminen.....	19
2.2.4 Rikolliseen toimintaan ja kerjäämiseen pakottaminen.....	20
2.2.5 Muut lapsiin kohdistuvat ihmiskaupan muodot.....	20
2.3 Ihmiskaupan uhrina olevan lapsen tunnistaminen.....	21
2.4 Muiden maiden tilanne.....	25
2.4.1 Ruotsi.....	25
2.4.2 Norja.....	26
3. Aineisto ja menetelmät.....	29
3.1 Tutkimuskysymykset.....	29
3.2 Aineisto ja menetelmä.....	29
3.2.1 Kysely asiantuntijoille.....	30
3.2.2 Asiantuntijahaastattelut.....	32
3.2.3 Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan ihmiskauppaan liittyvät tilastotiedot.....	33
3.2.4 Lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta annetut tuomiot.....	33
4. Lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan yleisyys Suomessa.....	35
4.1 Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilastoja.....	35
4.2 Poliisin tietoon tulleet ihmiskaupparikosten uhrin.....	39
4.3 Virallisten tilastojen ulkopuoliset ihmiskaupan uhrin.....	42
4.4 Hatkaajat ja ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat.....	43
5. Ihmiskaupan ja hyväksikäytön eri muodot.....	47
5.1 Suomessa tapahtunut hyväksikäyttö.....	49
5.1.1 Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa.....	49
<i>Prostituutioon pakottaminen.....</i>	50
<i>Vastikkeellista seksiä vai seksuaalista hyväksikäyttöä.....</i>	54
<i>Seksuaalinen hyväksikäyttö ja sosiaalinen media.....</i>	57
5.1.2 Työperäinen hyväksikäyttö.....	59
5.1.3 Avioliittoon pakottaminen ja avioliitossa tapahtuva hyväksikäyttö.....	60
5.1.4 Rikolliseen toimintaan ja kerjäämiseen pakottaminen.....	65
5.1.5 Muut ihmiskaupan muodot.....	69
5.2 Ulkomailla tapahtunut hyväksikäyttö.....	70
5.2.1 Seksuaalinen hyväksikäyttö ulkomailla koti- tai lähtömaassa.....	71
5.2.2 Seksuaalinen hyväksikäyttö ulkomailla kauttakulkumaissa.....	73
5.2.3 Työperäinen hyväksikäyttö ulkomailla/kauttakulkumaissa.....	74

5.2.4 Muut ihmiskaupan muodot ulkomailla/kauttakulkumaissa	77
6. Ihmiskaupan riski- ja haavoittuvuustekijät	80
6.1 Yksilötason riski- ja haavoittuvuustekijät	80
6.2 Perhetason riski- ja haavoittuvuustekijät.....	82
6.3 Sosioekonomiset riski- ja haavoittuvuustekijät.....	83
6.4 Rakenteelliset riski- ja haavoittuvuustekijät.....	84
7. Hyväksikäytön tunnistaminen ja ihmiskaupan seuraukset	86
7.1 Ihmiskaupan tunnistamisen haasteet	86
7.2 Trauma ja kuntoutuminen.....	89
7.3 Palveluihin ohjaaminen	91
8. Johtopäätökset ja suositukset.....	95
8.1 Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan uhrin Suomessa	95
8.2 Suositukset	99
Lähteet.....	104

ESIPUHE

Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa on vakava ihmisoikeusloukkaus ja yhteiskunnallinen haaste. Ihmiskauppaan liittyvä hyväksikäyttö voi olla hyvin hienovaraista vallankäyttöä, jolloin hyväksikäyttöön liittyviä ihmiskaupan viitteitä voi olla vaikea nähdä. Kaikki lasten hyväksikäyttö ei ole ihmiskauppaa, mutta joissain tapauksissa ihmiskaupan tunnusmerkistö voi täyttyä. On tärkeää lisätä ymmärrystä tästä vakavasta hyväksikäytön muodosta.

Tämä selvitys sai alkunsa Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tarpeesta selvittää ilmiön esiintymistä Suomessa ja kerätä siitä lisää tietoa. Sen tarkoituksena on muodostaa kokonaiskuva Suomessa esiintyvistä lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta ja ihmiskaupan eri muodoista, jonka uhriksi lapset ja nuoret voivat joutua. Selvitys on toteutettu osana Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuosien 2017–2019 aikana toteuttamaa IHME-hanketta, jonka tavoitteena on edistää ihmiskaupan vastaista työtä Suomessa. IHME-hanke on saanut tukea Euroopan unionin sisäasioiden rahastosta (ISF-P).

Kiitämme kaikkia selvitykseen osallistuneita, sekä kyselyyn vastanneita asiantuntijoita että haastateltavia ja muita yhteistyötahoja. Erityiskiitos IHME-hankkeen projektipäällikkö Veikko Mäkelälle tuesta selvityksen eri vaiheissa. Kiitos myös Katriina Bildjuschkinille (THL), Kirsi Kaikolle (STM), Hanna Heinoselle (Lastensuojelun keskusliitto), Kristiina Hannilalle (Tyttöjen Talo) ja Katri Lyijyselle (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä) suositusten kommentoinnista ja Venla Rothille (YVV) selvityksen luonnoksen kommentoinnista. Lopuksi kiitämme kollegoitamme Aleksandra Anikinaa, Aili Pääkköstä, Anniina Jokista, Minna Viuhkoa ja Ville Toivosta avusta selvityksen viimeistelyssä.

Helsingissä 28. helmikuuta 2019

Elina Kervinen

Natalia Ollus

TIIVISTELMÄ TULOKSISTA

HEUNI ja Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä ovat selvittäneet, esiintyykö Suomessa lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa ja minkälaisia ihmiskaupan muotoja Suomessa mahdollisesti on. Selvityksessä tarkasteltiin ihmiskaupan lisäksi siihen liittyvää tai siihen viittaavaa hyväksikäyttöä sekä riski- ja haavoittuvuustekijöitä, jotka luovat olosuhteita hyväksikäytölle. Selvityksen kohteena olivat alaikäisten lisäksi 18–21-vuotiaat nuoret, sillä moni nuori on tullut hyväksikäytetyksi alaikäisenä, mutta päässyt avun piiriin vasta täysi-ikäisenä, tai he ovat uhriutuneet täysi-ikäiseksi tultuaan. Selvitys kattoi sekä valtaväestöön kuuluviin että ulkomaalaistaustaisiin, ml. turvapaikanhakijataustaisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvan hyväksikäytön. Selvityksessä huomioitiin sekä Suomessa tapahtunut että Suomessa tunnistettu hyväksikäyttö. Tämä tarkoittaa sitä, että hyväksikäyttö on voinut tapahtua joko Suomessa, lapsen koti- tai lähtömaassa tai matkalla Suomeen.

Selvityksessä vastataan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1) Minkälaisia lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan muotoja Suomessa on, 2) Minkälaisia tapauksia on tullut viranomaisten, järjestöjen ja muiden toimijoiden tietoon, 3) Miten tietoon tulleissa tapauksissa on toimittu ja 4) Miten lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa voidaan Suomessa tunnistaa ja ennaltaehkäistä. Selvityksen keskiössä oli ilmiön luonteen ymmärtäminen ja kuvailu erilaisten tapausesimerkkien pohjalta. Selvityksessä hyödynnettiin sekä ammattilaisille suunnatusta verkkokyselystä saatua määrällistä ja laadullista tietoa että asiantuntijahaastatteluja. Lisäksi on käytetty Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilastoja ihmiskaupan uhreina olleista lapsista ja tapauskuvauksia lasten kokemista ihmiskaupan muodoista.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä on autettu vuosien 2006–2018 välisenä aikana 55 alle 18-vuotiasta, ja 141 nuorta (18–21 -vuotiasta). Nämä luvut kertovat siitä, kuinka moni lapsi ja nuori on ohjautunut auttamisjärjestelmään, mutta ne eivät kuvaa ilmiön yleisyyttä Suomessa, sillä moni tapaus jää tunnistamatta ihmiskauppana. Selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että lasten ja nuorten kohtaamaa hyväksikäyttöä ei myöskään aina osata nähdä ihmiskaupan viitekehyksen kautta, vaan se ymmärretään muuna hyväksikäyttönä.

Haastatteluista ja kyselystä saadun asiantuntijoiden arvion mukaan Suomessa tapahtunut hyväksikäyttö oli yleisimmin seksuaalista hyväksikäyttöä, kuten prostituutioon pakottamista, lapsen kaupallista seksuaalista hyväksikäyttöä sekä internetin välityksellä tapahtuvaa tai sen kautta alkavaa seksuaalista hyväksikäyttöä. Suomessa tuli myös ilmi lasten ja nuorten pakottamista avioliittoon tai rikolliseen toimintaan. Koti-/lähtömaassa koetuista hyväksikäytön muodoista korostuivat seksuaalinen hyväksikäyttö ja pakkoavioliitot. Matkalla Suomeen lapset ja nuoret olivat kokeneet monia seksuaalisen hyväksikäytön muotoja sekä työperäistä hyväksikäyttöä. Seksuaalinen hyväksikäyttö näyttää tämän selvityksen mukaan olevan tunnistetuin ihmiskauppaan liittyvän hyväksikäytön muoto. Se oli myös Suomessa yleisimmin tapahtunut tai tunnistettu hyväksikäytön muoto.

Selvityksen perusteella ymmärrys lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta vaihtelee kunnissa ja viranomaisissa. Viranomaisten ja muiden toimijoiden tietoisuutta ihmiskaupasta tulee Suomessa edelleen lisätä, jotta tapauksia voidaan tunnistaa ja ennaltaehkäistä. Lisäksi tarvitaan selkeitä ohjeistuksia siitä, miten puuttua lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan ihmiskauppaan, sekä riittävää apua ja tukea uhriksi joutuneille.

Selvitys toteutettiin osana Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuosien 2017–2019 aikana toteuttamaa IHME-hanketta, jonka tavoitteena on edistää ihmiskaupan vastaista työtä Suomessa. IHME-hanke on saanut tukea Euroopan unionin sisäasioiden rahastosta (ISF-P).

1. JOHDANTO

Taru¹ tapasi itseään huomattavasti vanhemman Mikon netin keskustelupalstalla. Mikko oli Tarua kohtaan huomaavainen ja huolehtiva. Se tuntui Tarusta hyvältä, sillä hänen kotiolonsa olivat vaikeat. Mikko tuntui ymmärtävän Tarua paremmin kuin kukaan muu. Pian Mikko ehdottikin Tarulle, että hänellä olisi parempi olla, jos Taru muuttaisi Mikon luokse asumaan. 14-vuotias Taru sai äidiltään luvan muuttaa miehen luokse. Pian muuton jälkeen Mikko kuitenkin muuttui ja alkoi vaatia Tarulta seksuaalista kanssakäymistä. Taru ei halunnut palata kotiinsa, minkä lisäksi hän ajatteli, että Mikko rakastaa häntä ja hän Mikkoa.

Mikko käytti Tarua toistuvasti seksuaalisesti hyväkseen, käyttäen myös väkivaltaa, usean vuoden ajan. Mikko pakotti Tarun lopulta prostituutioon. Tarua käytettiin hyväksi kahdeksassa eri kaupungissa eri puolilla Suomea. Asiakkaita oli satoja. Hyväksikäyttö oli mahdollista, koska Mikko hyödynsi Tarun vaikeaa taustaa ja luottamusta, saaden Tarun riippuvaiseksi hänestä.

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2019.)

Ihmiskauppa ja siihen liittyvä hyväksikäyttö on globaali ilmiö, joka koskettaa lapsia ja nuoria yhtä lailla Suomessa kuin muualla maailmassa (UNODC 2018). Ihmiskauppa on vakava, vapautteen kohdistuva rikos ja loukkaus yksilön ihmisarvoa ja koskemattomuutta vastaan. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan muodot ovat hyvin moninaisia ja usein ne linkittyvät toisiinsa. Ihmiskaupan uhriksi joutuneita lapsia ja nuoria on esimerkiksi käytetty seksuaalisesti hyväksi, pakotettu prostituutioon tai avioliittoon. Lapsia on myös painostettu tekemään rikoksia, kerjäämään kadulla, tai heitä on saatettu hyväksikäyttää työnteossa esim. ravintoloissa tai kotiapulaisena.

Ihmiskauppa ja siihen liittyvä hyväksikäyttö on nyky-yhteiskunnan suuri ihmisoikeushaaste (OHCHR 2014). Ihmiskaupan uhrien todellisesta määrästä on vaikea antaa tarkkoja arvioita, sillä suuri osa uhreista jää tunnistamatta. Etenkin lasten tunnistaminen ihmiskaupan uhreiksi on haastavaa. YK on kerännyt tietoja ihmiskaupan uhriksi joutuneista henkilöistä vuodesta 2003 lähtien ja on saanut jäsenmaistaan tiedon yhteensä 225 000 virallisesti tunnistetusta uhrista viimeisen 15 vuoden ajalta (UNODC 2018a, 21, 27). YK:n mukaan kolmasosa virallisesti tunnistetuista ihmiskaupan uhreista globaalisti arvioidaan olevan lapsia (mt.). EU:ssa vuosina 2015–2016 tunnistettiin 20 532 ihmiskaupan uhria², joista lapsia oli lähes neljäsosa (23 %) (Euroopan komissio

¹ Selvityksessä käytetyt nimet on muutettu.

² Naisia uhreista oli 62 %, tyttöjä 17 %, miehiä 17 % ja poikia 5 %.

2018, 16, 58). Suomessa Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä on autettu sen tähänastisen toiminnassa olon aikana (2006–2018) kaiken kaikkiaan 760 ihmiskaupan uhria, joista alle 18-vuotiaita on ollut 55 ja 18–21 -vuotiaita nuoria 141. Lasten ja nuorten osuus auttamisjärjestelmän asiakkaista on siten neljäsosa kaikista uhreista. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018.)

Ihmiskaupparikoksessa rikoksenteijä hyödyntää uhrin haavoittuvuutta, luottamusta tai riippuvaisuutta rikoksenteijästä ja saattaa tämän esimerkiksi seksuaalisen tai työperäisen hyväksikäytön kohteeksi. Ihmiskaupparikos tehdään usein taloudellisen hyödyn tavoittelemiseksi, mutta sitä ei edellytetä ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täyttymiseksi. Ihmiskauppaa voi olla jo se, että uhri ollaan vasta saattamassa hyväksikäyttötilanteeseen, tai rikoksenteijän on tarkoitus hyväksikäyttää uhria. Ihmiskauppa vahingoittaa sen kohteeksi joutuneita kokonaisvaltaisesti ja aiheuttaa usein vaikeita psyykkisiä ja fyysisiä vammoja. (Koskenoja, Ollus, Roth, Viuhko ja Turkia 2018.) Kyseessä on vakava rikos, mutta siihen ei suinkaan aina liity äärimmäistä pakottamista tai väkivaltaa. Ihmiskauppaan liittyy kuitenkin usein uhrin hienovaraista kontrollointia ja tähän kohdistuvaa vallankäyttöä. Siten ihmiskauppaa voi ilmetä hyvinkin arkipäiväisissä tilanteissa. Ihmiskauppaa voivat myös olla tilanteet, jotka on totuttu tulkitsemaan joksikin muuksi, kuten perheen sisäiseksi väkivallaksi tai lasten seksuaaliseksi hyväksikäytöksi.

Lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta on saatavilla hyvin vähän tietoa. Tämän selvityksen tavoitteena on siten lisätä tietämystä ja ymmärrystä lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta Suomessa. Selvityksessä tarkastellaan ihmiskaupan ja siihen liittyvän tai siihen viittaavan hyväksikäytön eri muotoja, sekä riski- ja haavoittuvuustekijöitä, jotka luovat hyväksikäytölle otolliset olosuhteet. Selvityksen kohteena ovat alaikäisten lisäksi 18–21 -vuotiaat nuoret. Moni nuori on tullut hyväksikäytetyksi alaikäisenä, mutta päässyt avun piiriin vasta täysi-ikäisenä, tai he ovat uhriutuneet täysi-ikäisyyden saavutettuaan. Nuoruuden haavoittuvuus ei noudata juridista ikärajaa, eikä täysi-ikäistyminen suojaa nuorta hyväksikäytöltä. Suomessa lastensuojelun jälkihuolto kattaa 18–21-vuotiaat, minkä vuoksi tässä selvityksessä otettiin kohderyhmäksi kaikki alle 22-vuotiaat lapset ja nuoret.

Ihmiskaupan tunnusmerkistön täytyminen ei edellytä valtion rajojen ylittämistä, eivätkä ihmiskaupan uhrit ole aina ulkomaalaisia, vaan monissa tapauksissa valtaväestöön kuuluvia (Jokinen, Ollus & Viuhko 2011, 11). Selvitys kattaa siten sekä valtaväestöön kuuluviin että ulkomaalaistaustaisiin, ml. turvapaikanhakijataustaisiin lapsiin ja nuoriin, kohdistuvan hyväksikäytön. Selvityksessä huomioidaan sekä Suomessa tapahtunut että Suomessa tunnistettu hyväksikäyttö, mikä tarkoittaa sitä, että hyväksikäyttö on voinut tapahtua joko Suomessa, ulkomailla lapsen koti- tai lähtömaassa tai kauttakulkumaassa matkalla Suomeen. Ihmiskauppaa ei olisi ilman rikoksenteijöitä. He voivat olla uhrin läheisiä henkilöitä, tuttuja tai tuntemattomia. Tässä selvityksessä ei kuitenkaan tarkasteltu ihmiskauppaan syyllistyneitä, vaan päähuomio on uhrien kokemusten esiin tuomisessa.

Käytämme selvityksessä käsitteitä *lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa*³ ja *ihmiskauppaan liittyvä hyväksikäyttö*. Lähestymistapa on kokonaisvaltainen, mikä tarkoittaa sitä, että selvityksessä huomioidaan lievempikin hyväksikäyttö, sillä se voi johtaa vakavampiin hyväksikäytön muotoihin ja ihmiskauppaan. Lisäksi mahdollisia ihmiskauppatapauksia ei aina tunnisteta tai määritellä ihmiskaupaksi, vaan ne saatetaan tulkita muuksi hyväksikäytöksi. Siksi tässä selvityksessä tarkastellaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan ohella myös ihmiskaupan kaltaisia rikoksia ja tekoja.

Tämä selvitys on tehty osana Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuosien 2017–2019 aikana toteuttamaa IHME-hanketta, jonka tarkoituksena on edistää ihmiskaupan vastaista työtä Suomessa. IHME-hanke on saanut tukea Euroopan unionin sisäasioiden rahastosta (ISF-P). Elna Kervinen ja Natalia Ollus Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI:sta toteuttivat selvityksen Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toimeksiannosta. IHME-hankkeen projektipäällikkö Veikko Mäkelä tuki selvityksen toteuttamista ja tuotti selvityksen aineistona käytetyt tilastotiedot ja tapausesimerkit auttamisjärjestelmän uhreista sekä osallistui suositusten kirjoittamiseen.

³ Tässä selvityksessä käytetään pääosin käsitettä 'lapsi' sen sijaan, että puhuttaisiin 'alaikäisistä'. Lapsen oikeuksien sopimus määrittelee kaikki alle 18-vuotiaat lapsiksi, kun taas alaikäinen on oikeudellisempi termi. Puhekielessä saatetaan puhua 'lapsikaupasta' viitattaessa lapsiin kohdistuvaan ihmiskauppaan, mutta kansallinen rikoslainsäädäntö ei tunne tätä käsitettä, eikä tätä termiä käytetä tässä raportissa. 'Nuori' tarkoittaa tässä selvityksessä 18–21 -vuotiasta henkilöä.

2. IHMISKAUPPAA KOSKEVA LAINSÄÄDÄNTÖ JA MÄÄRITELMÄT

2.1 Ihmiskaupan vastainen toiminta ja sääntely Suomessa

Ihmiskauppa kriminalisoitiin Suomessa vuonna 2004. Suomen ihmiskaupan vastainen lainsäädäntö juontaa juurensa kansainvälisistä velvoitteista. Kansainvälinen yhteisö havahtui 1990-luvun lopulla kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden tuomaan uhkaan (Ollus 2016). Sen seurauksena YK:n puitteissa laadittiin kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus (20/2004), ja sen yhteyteen erillinen ihmiskauppaa sääntelevä lisäpöytäkirja. Tämä YK:n yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta (71/2006) loi ensimmäisen kokonaisvaltaisen määritelmän ihmiskaupalle. Lisäpöytäkirja myös velvoittaa sen osapuolia ehkäisemään ihmiskauppaa, auttamaan ja suojelemaan uhreja sekä edistämään kansainvälistä yhteistyötä.

Suomea velvoittaa myös Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta, jossa korostuvat uhrien asema ja heidän tunnistamisensa. Sopimuksen toimeenpanoa valvoo erityinen asiantuntijaryhmä (GRETA), joka on arvioinut Suomenkin ihmiskaupan vastaisia toimia ja antanut niistä suosituksia viranomaisille.⁴ Lisäksi Suomea velvoittaa Euroopan unionin direktiivi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja uhrien suojelemisesta (2011/36/EU).

Suomi on sitoutunut lisäksi YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen (LOS), joka velvoittaa suojelemaan lapsia kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta, kuten lasten hyväksikäytöltä prostituutiossa tai pornografisissa esityksissä tai aineistoissa. Samoin Suomi on velvoitettu kansallisiin sekä kahden- ja monenvälisiin toimenpiteisiin estääkseen lasten ryöstämisen, myynnin ja kauppaamisen missään tarkoituksessa ja muodossa. Suomi on ratifioinut myös lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta (41/2012). Pöytäkirjan tarkoitus on kiinnittää erityishuomioita lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseen, suojella lapsia ihmiskaupan uhriksi joutumiselta ja varmistaa, että rikoksen uhriksi joutuneen lapsen etu otetaan ensisijaisesti huomioon rikosoikeusjärjestelmässä.

⁴ Ks. lisää: Euroopan neuvosto, GRETA, arviointiraportit: <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/finland>

Kansainvälisten velvoitteiden ja suositusten myötä Suomen ihmiskaupan vastainen toiminta on kehittynyt paljon. Esimerkiksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä aloitti toimintansa vuonna 2006 ja Suomen kansallinen ihmiskaupan vastainen raportointi nimitettiin vuonna 2008. Sisäministeriön alaisuuteen nimitettiin määräajaksi vuonna 2014 kansallinen ihmiskaupan vastainen koordinaattori ja perustettiin valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen koordinaattiorakenne. Tällä hetkellä koordinaattiorakenne ei ole aktiivisesti toiminnassa, eikä päätoimista koordinaattoria ole. Suomessa on ollut kolme ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa, mutta viimeisin päättyi vuonna 2017. Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa ja alaikäisten uhrien erityisen haavoittuva asema nostettiin esille viimeisimmässä ihmiskaupan vastaisessa toimintaohjelmassa, jossa painotettiin lapsen aseman, edun ja oikeuksien turvaamista ja huomioimista läpileikkaavasti kaikessa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa (Sisäministeriö 2016, 32–33).

Ihmiskaupan uhrit ovat Suomea sitovien kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti oikeutettuja apuun ja tukeen. Uhrien auttamistoimet järjestetään Suomessa Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä, joka toimii Maahanmuuttoviraston alaisen Joutsenon vastaanottokeskuksen alaisuudessa. Auttamisesta säädetään ns. vastaanottolaissa eli laissa kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011, 10.4.2015/388). Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä koordinoi uhrien auttamista koko maassa ja vastaa niiden uhrien auttamisesta, joilla ei ole kotikuntaa Suomessa (esim. turvapaikanhakijat). Kunnat taas ovat päävastuussa niiden ihmiskaupan uhrien auttamisesta, joiden kotikunta on Suomessa. Käytännössä kuntien sosiaali- ja terveystoimi auttaa kunnassa asuvia ihmiskaupan uhreja. Kotikuntalaisia ovat esimerkiksi valtaväestöön kuuluvat ja ulkomaalaiset, joilla on oleskelulupa. Kunnat voivat saada valtiolta korvausta ihmiskaupan uhrien auttamisesta syntyneistä kustannuksista ELY-keskuksilta. Vastaanottolain mukaiset auttamistoimet sisältävät neuvontaa ja ohjausta, turvallisen majoituksen, vastaanottorahan tai toimeentulotuen, sosiaalipalveluita, terveydenhuoltopalveluita, tulkki- ja käännöspalveluita, oikeusapua ja oikeudellista neuvontaa, ilman huoltajaa olevan lapsiuhrien vanhemman tai huoltajan jäljittämisen sekä turvallisen paluun tukemisen.

Lapsiuhrin auttaminen

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmällä on keskeinen rooli lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan uhrien auttamisessa Suomessa. Lasten auttaminen ei ole kuitenkaan aina auttamisjärjestelmän päävastuulla, vaan joissakin tapauksissa auttamisjärjestelmällä on enemmän konsultoiva rooli. Lapsiuhrin auttaminen tapahtuu pitkälti monen eri tahon välisenä yhteistyönä. Auttamisjärjestelmän lisäksi keskeisiä auttamistoimia koordinoivia tahoja ovat esimerkiksi kunnat, lastensuojelu ja poliisi. Lähtökohtana lasten auttamiselle on, että kaikki lasta koskevat asiat pitää aina käsitellä kiireellisesti.

Keskeinen asia, joka vaikuttaa eri auttavien toimijoiden vastuunjakoon liittyy lapsiuhrin oleskeluoikeuteen. Oleskeluoikeuden perusteella lapsiuhrin auttamisen vastuunjakoa voidaan jakaa kolmeen osaan:

1. Lapsiuhrin, jolla on kotikunta Suomessa, auttamisesta vastaa lapsen kotikunta ja kunnan lastensuojelu. Näitä ovat tapaukset, kun lapsi on Suomen kansalainen tai hän on saanut Suomeen oleskeluluvan. Kunta vastaa palveluiden tuottamisesta lapselle arvioiden lapsen kokonaistilanteen. Tavoitteena on taata lapselle vakaat ja turvalliset olosuhteet, jotta hänen tilannettaan voidaan tarkemmin selvittää ja ryhtyä toimenpiteisiin. Kunta tai lastensuojelu vastaa myös lapsen turvallisen ja kodinomaisen asumisen järjestämisestä, riippuen siitä, millainen tilanne lapsella on. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tukee ja konsultoi kuntia ja lastensuojelua lapsiuhrin auttamisessa, erityisesti jos lapseen kohdistuu turvauhka.

2. Lapsiuhrin, joka on turvapaikanhakijana Suomessa, palveluista vastaavat pääasiassa vastaanottokeskukset. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä toimii vastaanottokeskusten tukena ja konsultaatioapuna ja kattaa lapsiuhrille tarjottavista lisäpalveluista koituvia kustannuksia (esim. terapia). Mikäli lapseen kohdistuu korkea turvauhka, lapsesta on tehtävä lastensuojeluilmoitus. Tällöin lastensuojelu voi tehdä kiireellisen sijoituspäätöksen ja muita lapsen suojaamiseen liittyviä toimenpiteitä.

3. Lapsiuhrin, joka ei ole turvapaikanhakija eikä hänellä ole kotikuntaa Suomessa, palveluista vastaa auttamisjärjestelmä. Mikäli lapsi on yksin Suomessa, lapseen kohdistuu turvauhka tai lapsen vanhempia epäillään osuudesta lapsen uhriksi joutumiseen, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tekee lapsesta lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojeluviranomainen sijoittaa tarvittaessa lapsen ja tekee muita suojelutoimenpiteitä.

Lapsi voidaan ottaa auttamisjärjestelmään riippumatta siitä, kuka hänen palveluistaan lopulta vastaa. Auttamisjärjestelmässä olevalle

lapsiuhriille annetaan aina terveydenhuoltopalvelut samoin periaattein kuin henkilölle, jolla on kotikuntalaisia tarkoitettu kotikunta Suomessa. Lapsiuhri on oikeutettu näihin palveluihin riippumatta siitä, onko hänellä kotikuntaa. Sama koskee myös auttamisjärjestelmässä olevien uhrien lapsia. Lisäksi auttamisjärjestelmässä olevilla lapsilla on oikeus kaikkiin ihmiskaupan uhrille tarkoitettuihin auttamistoimiin. Auttamistoimiin on lisätty vuoden 2015 lakimuutoksen jälkeen myös oikeus selvittää ilman huoltajaa Suomeen tulleen alaikäisen huoltajan/vanhempien olinpaikka, mikäli tämä katsotaan lapsen turvallisuuden kannaltaärkeväksi. Olinpaikan selvittämisestä vastaa Maahanmuuttovirasto.

Lapsiuhrista tai auttamisjärjestelmässä olevan uhrin lapsista tehdään viipymättä lastensuojelulain mukaisesti (417/2007, 25 §) lastensuojeluilmoitus, mikäli lapsen hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttävät lastensuojelutarpeen selvittämistä. Lisäksi poliisille on tehtävä välittömästi ilmoitus salassapitosäädösten estämättä lastensuojelulain nojalla, mikäli lapsi on joutunut:

- seksuaalisen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhriksi
- ihmiskauppaan liittyvän hyväksikäytön kohteeksi, johon sisältyy myös seksuaalista hyväksikäyttöä tai
- henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi.

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018)

Ihmiskaupparikoksista on säädetty rikoslaissa (25:3).⁵ Kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö koostuu kolmesta eri osasta: rikoksessa käytettävistä *keinoista*, rikoksen *tekotavasta* ja rikoksen *tarkoituksesta*. Kaikkien kolmen osatekijän tulee täytyä, jotta kyseessä olisi ihmiskaupparikos. Ihmiskaupan keinoja ovat esimerkiksi uhkaaminen, riippuvuuden tai turvattomuuden hyväksikäyttö, painostaminen tai erehdyttäminen. Lasten kohdalla keinojen käyttämistä ei kuitenkaan edellytetä vaan riittää, että rikoksentekijä on käyttänyt rikoksen tekotapoja, kuten valtaan ottamista tai värväämistä hyväksikäyttötarkoituksessa.

⁵ Joka 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla, 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdyttä hyväksi käyttämällä, 3) maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamisekseen 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava ihmiskaupasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty. Yritys on rangaistava.

Ihmiskaupparikoksen tarkoituksia ovat seksuaalinen hyväksikäyttö, pakkotyö tai muut ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet sekä elimien tai kudosten poistaminen.

Suomen rikoslain (1889/39) mukaan lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta tuomitaan se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamisekseen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi (RL 25:3).

Rikoslaisissa säädetään myös törkeästä ihmiskaupasta (RL 25:3a).⁶ Törkeässä ihmiskaupassa tekijä käyttää keinona väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta, tai rikoksella aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus, hengenvaarallinen tila tai näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä. Törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan henkilö, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla.

Törkeää ihmiskauppaa on myös tilanne, jossa rikos kohdistuu kahdeksaatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai jos rikos on tehty osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Pelkkä alle 18-vuoden ikä ei riitä teon arviointiin törkeäksi, vaan teon oltava lisäksi kokonaisuutena arvostellen törkeä. (RL 25:3a; HE 34/2004, s. 99/1.)

Ihmiskaupparikosten lisäksi rikoslaisissa säädetään myös ihmiskaupan kaltaisista rikoksista, joiksi luetaan törkeä laittoman maahantulon järjestäminen (RL 17:8a), törkeä paritus (RL 20:9a) ja kiskonnantapainen työsyryntä (RL 47:3a).

Kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti ihmiskaupan uhrin suostumuksella hyväksikäyttöön ei ole merkitystä, jos suostumuksen saamiseksi on käytetty mainittuja

⁶ Jos ihmiskaupassa 1) käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta, 2) aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä, 3) rikos kohdistuu kahdeksaatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai 4) rikos tehdään osana 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtyjä on tuomittava törkeästä ihmiskaupasta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla, jos teko kokonaisuutena arvostellen on törkeä. Yritys on rangaistava.

ihmiskaupan keinoja. Esimerkiksi jos uhrin suostumuksen saamiseksi on käytetty erehdyttämistä työn luonteesta tai tilanteesta, jonne henkilö ollaan saattamassa, ei alkuperäisellä suostumuksella ole merkitystä. (UNODC 2014.)

Ihmiskauppaa koskevan lain esitöissä (HE 103/2014) todetaan, että ihmiskaupparikokset ovat ”niissä käytettyjen keinojen perusteella sellaisia, että mistään pätevästä suostumuksesta ei yleensä edes voida puhua, vaikka teon kohteena oleva henkilö tietäisi, minkälaisen hyväksikäytön kohteeksi hän tulee joutumaan ja siitä huolimatta alistuisi siihen. Rikosoikeudellisesti pätevä suostumus edellyttää suostumuksen antamista vapaaehtoisesti ja sitä, että suostumus on annettu vakavasti tarkoittaen tietoisena kaikista asiaan olennaisesti vaikuttavista seikoista” (HE 103/2014, 38-39). Ihmiskaupparikoksissa tämä edellytys ei täyty, jos rikosentekijä esimerkiksi hyödyntää uhrin turvattomuutta tai erehdyttää häntä. Ihmiskaupparikos on usein prosessinomainen ja vaiheittainen. Uhrille saattaa vasta myöhemmässä vaiheessa valjeta, minkälaisiin olosuhteisiin ja minkälaisen hyväksikäytön kohteeksi hän joutuu. Vastaavasti vaikka uhri suostuisikin esimerkiksi prostituutioon, mutta häntä erehdytetään olosuhteista, eikä hän esimerkiksi voi itse päättää asiakkaistaan, hän ei saa pitää tienestejään itsellään tai häntä parittanut henkilö pahoinpitelee häntä, voi kyse olla ihmiskaupasta.

Lapsen ollessa uhri ei ole merkitystä sillä, onko lapsi suostunut tilanteeseen tai hyväksikäyttöön. Lasten kohdalla riittää, että ihmiskaupan teko ja hyväksikäyttö, tai hyväksikäytön tarkoitus, täyttyvät. Näin ollen, jos joku ottaa lapsen määräysvaltaansa, värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa hänet hyväksikäyttäkseen tai aikoakseen hyväksikäyttää häntä, on kyseessä ihmiskauppa. Myös hyväksikäytön suunnittelu, vaikkei se välttämättä toteudu, voi olla ihmiskauppaa.

Suomea velvoittavissa kansainvälisissä ihmiskauppaa koskevista sopimuksissa huomioidaan myös rankaisemattomuuden periaate (Euroopan unionin direktiivi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja uhrien suojelemisesta, art. 8; Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta, art. 26). Tämä tarkoittaa sitä, että ihmiskaupan uhriksi joutuneita henkilöitä, ml. lapsia ja nuoria ei tule syyttää tai rangaista rikollisesta toiminnasta, joihin he ovat syyllistyneet ihmiskaupan takia.

2.2 Ihmiskaupan muodot

Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa voi ilmetä eri muodoissa. Kuten edellä on todettu, ihmiskauppa on prosessinomainen rikos ja siten hyväksikäyttötilanteet voi olla vaikea hahmottaa nimenomaan ihmiskauppana. Siksi aiemmissa tutkimuksissa on hyödynnetty jatkumon ajatusta havainnollistamaan sitä, että ihmiskauppa voi alkaa lievemmistä hyväksikäytön muodoista ja teoista. Lievemmat hyväksikäytön muodot voivat toisaalta johtaa vakavampiin tekoihin ja luoda olosuhteita ihmiskaupalle (Andrees 2008; Jokinen ym. 2014). Toisaalta eri hyväksikäytön asteet ja muodot saattavat yhdistyä ja sekoittua, jolloin rajanveto rikosnimikkeiden välillä voi olla vaikeaa. Seuraavaksi kuvailemme lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan eri muotoja.

2.2.1 Seksuaalinen hyväksikäyttö

Seksuaalinen hyväksikäyttö tarkoittaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja ruumiillista koskemattomuutta loukkaavia tekoja. Seksuaaliselle hyväksikäytölle on tyypillistä, että siihen liittyy vallankäyttöä, jota ulkopuoliset eivät välttämättä näe tai ymmärrä. Uhri saattaa näyttää siltä, että hän elää normaalia, arkista elämää, mutta tosiasiaissa hän on toisen henkilön määräysvallan alla. Tämä tarkoittaa sitä, että uhri ei pysty lähtemään hyväksikäyttösuhteesta, tai pyytää apua. Tilanne saattaa kehkeytyä pitkän ajanjakson aikana, jolloin tekijä vähän kerralla alistaa ja riistää uhria. Uhri on saattanut ensin suostua toimintaan, mutta tilanteen muuttuessa, uhri ei enää pysty jättämään hyväksikäyttäjää ja irtautumaan tilanteesta. Hyväksikäyttö on mahdollista, koska tekijä manipuloi uhria. Ensin hän saattaa olla rakastava ja empaattinen, mutta manipulointi muuttuu painostamiseksi, uhkailuksi ja väkivallaksi. Uhri saattaa kuvitella, että hyväksikäyttö johtuu hänestä itsestään. Syyllisyudentunne saattaa myös johtua siitä, että hän ei pysty irtaantumaan tilanteesta. Syyllisyyden ja häpeän takia uhri ei kerro kokemastaan muille. (Vähemmistövaltuutettu 2014, 101.) Tämä hyväksikäytön dynamiikka korostuu useissa lapsiin ja nuoriin kohdistuneissa seksuaalisen hyväksikäytön teoissa.

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvällä ihmiskaupalla viitataan tavallisimmin toisen pakottamiseen prostituutioon (HE 103/2014). Prostituutiolla tarkoitetaan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa. Lasten kohdalla ihmiskauppaa voi olla myös sukupuolisiveellisyyttä loukkaavat teot. Seksuaalinen hyväksikäyttö kattaa myös henkilön käyttämisen pornografian tuotannossa tai pornografisissa esityksissä. Prostituutioon liittyy yleensä jonkinlainen korvaus, mutta jos tätä ei ole, kyse voi olla prostituutioon rinnastettavasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Näissä tapauksissa olennaista on se, että sukupuoliyhteys tai siihen rinnastettava seksuaalinen teko on toistuvaa ja tahdonvastaista. (HE 103/2014.) Hyväksikäyttö voi siis olla ihmiskauppaa, vaikkei seksuaalisiin tekoihin liitykään taloudellista hyötyä tai aineellista korvausta. Lapsen toistuva ja tahdonvastainen sukupuoliyhteys voi siten määrittää ihmiskaupaksi.

Seksuaalirikoksiin lukeutuvat paritus (RL 20:9) ja törkeä paritus (RL 20:9a) ovat ihmiskaupan niin sanottuja rinnakkaisrikoksia. Parituksessa rikosentekijä lähtökohtaisesti tavoittelee taloudellista hyötyä. Lapset voivat joutua myös sellaisen seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi, mikä ei suoranaisesti ole ihmiskaupparikokseksi luokiteltu. Hyväksikäytössä voi kuitenkin olla ihmiskaupan elementtejä. Lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia rikoslaissa (luku 20) ovat mm. lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:6) ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:7). Myös seksuaalisen hyväksikäytön yritys on kriminalisoitu. Lapset voivat joutua myös raiskauksen (RL 20:1) tai törkeän raiskauksen uhriksi (RL 20:2).

Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta (RL 20:8a) on rikoslaissa erikseen kielletty. Kriminalisointi koskee 16–17 -vuotiaita. Näitä nuorempien lasten osalta kyseessä on aina lapsen seksuaalinen tai törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö. Jos aikuinen on sukupuoliyhteydessä alle 16-vuotiaan kanssa, on kyseessä aina lapsen törkeä

seksuaalinen hyväksikäyttö.⁷ Jos on lisäksi käytetty väkivaltaa tai väkivallan uhkaa, teko tuomitaan raiskauksena.

Uudempina ilmiöinä on rikoslakiin lisätyt kriminalisoinnit lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin (RL 20:8b) ja sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraamisesta (RL 20:8c). Kriminalisoinnilla pyritään puuttumaan ns. groomingiin, joka tarkoittaa internetin välityksellä tapahtuvaa houkutteluprosessia, jossa aikuinen tekeytyy esimerkiksi saman ikäiseksi nuoreksi ja ottaa yhteyttä lapseen/nuoreen. Tavoitteena on luoda lapseen luottamuksellinen suhde esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, jonka jälkeen hänet houkutellaan tai manipuloidaan erilaisiin seksuaalisiin tekoihin joko netin välityksellä tai kasvokkain.⁸ Lapset ja nuoret saatetaan esimerkiksi suostutella lähettämään itsestään alastonkuvia tai tekemään seksuaalisia tekoja kameran välityksellä. Näitä kuvia ja videoita käytetään myös kiristyksen ja uhkailun välineenä, jolla lapset saadaan painostettua jakamaan lisää kuvia tai jatkamaan hyväksikäyttösuhteessa.

2.2.2 Työperäinen hyväksikäyttö

Rikoslain mukaan pakkotyö on ihmiskaupan hyväksikäyttömuoto. Pakkotyötä ei kuitenkaan ole Suomen rikoslaissa erikseen määritelty. Sen sijaan lain esitöissä viitataan kansainvälisen työjärjestön pakkotyötä koskevaan ILO:n vuoden 1930 sopimukseen, jonka mukaan ”pakkotyötä on työ tai palvelus, joka jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltain henkilöltä ja johon mainittu henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut” (ks. SopS 44/1935). Sopimus syntyi aikoinaan estämään siirtomaiden harjoittamaa paikallisväestön hyväksikäyttöä siirtomaissa (Ollus 2015, Ollus 2016), ja määritelmän soveltaminen nykyaikana onkin osoittautunut vaikeaksi. Määritelmää on pohdittu mm. HEUNIn tutkimuksissa (Jokinen, Ollus & Viuhko 2011; Jokinen & Ollus 2014; Ollus 2016). Ihmiskauppa pakkotyötarkoituksessa voi olla tilanne, jossa työnantaja käyttää hyväksi työntekijän turvatonta tilaa ja riippuvaista asemaa (esimerkiksi velkatilannetta tai heikkoa taloudellista tilannetta, tai ottaa häneltä passin pois, uhkailee ja painostaa), kontrolloi uhrin rahankäyttöä tai ottaa hänen pankkitunnuksensa haltuunsa, sekä kontrolloi työ- ja vapaa-aikaa niin, ettei työntekijällä ole tosiasiallista mahdollisuutta lopettaa työtä. Ulkomaalaistaustaiset työntekijät voivat Suomessa kohdata alipalkkausta ja palkkasyrjintää, ylipitkiä työaikoja, velkaantumista ja huonoja asuinoloja. On kuitenkin syytä muistaa, että kaikki hyväksikäyttö ei kuitenkaan ole ihmiskauppaa.

Ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttöä voidaan rikosoikeudellisesti käsitellä myös kiskonnantapaisena työsyryntänä (RL 47:3a). Kiskonnantapainen työsyryntä on

⁷ Rajoitussäännöksen (RL 20:7a) mukaan lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä tai törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei pidetä tekoa, joka ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsyydessä ei ole suurta eroa.

⁸ Ks. esim. Väestöliitto (2014): Grooming vaurioittaa kasvavaa nuorta.
<http://www.vaestoliitto.fi/?x27375=3423983>

työsyrynnän erityistilanne, joka kohdistuu useimmiten ulkomaalaistaustaisiin työntekijöihin. Kiskonnantapaista työsyryntää on esimerkiksi alipalkkaus tai pitkien työpäivien teettäminen käyttämällä hyväksi työntekijän tietämättömyyttä omista oikeuksistaan. Rajanveto ihmiskaupan ja kiskonnantapaisen työsyrynnän välillä on osoittautunut vaikeaksi käytännössä, sillä rikosnimikkeiden määritelmät ovat lähellä toisiaan.

Pakolais- tai turvapaikanhakijataustaiset lapset ja nuoret voivat joutua ihmiskaupan ja pakkotyön uhriksi matkalla Suomeen. Myös Suomessa voi esiintyä nuoriin kohdistuvaa työnteon hyväksikäyttöä ja pakkotyötä esimerkiksi tilanteissa, joissa nuori on haavoittuvassa asemassa vailla muita mahdollisuuksia, ja tekee töitä palkatta tai huonoissa olosuhteissa. Palkaton harjoittelu ei yksin ole pakkotyötä, mutta jos siihen liittyy muuta hyväksikäyttöä, työntekijän kontrollointia sekä nuoren haavoittuvan aseman hyödyntämistä, voi kyseessä olla ihmiskaupan kaltainen tilanne.

2.2.3 Avioliittoon pakottaminen

Suomen rikoslaissa ei ole erikseen rikosnimikettä pakkoavioliitto, mutta teko voi tulla rangaistavaksi ihmiskauppana ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin saattamisena (RL 25:3), törkeänä ihmiskauppana (RL 25:3a) tai pakottamisena (RL 25:8). Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (ns. Istanbulin sopimus 53/2015.) velvoittaa jäsenvaltioita kriminalisoimaan avioliittoon pakottamisen (art. 37 1 kohta). Suomessa ei toistaiseksi ole kriminalisoitu pakkoavioliittoa erikseen, vaan sen katsotaan voivan olla ihmiskaupan yksi muoto.

Pakkoavioliitolle ei ole kansainvälisesti täysin yhdenmukaista määritelmää, mutta sillä tarkoitetaan avioliittoa, jossa toinen tai molemmat puolisoista ei ole voinut itse vaikuttaa avioliiton solmimiseen tai puolison valintaan pelkäämättä uhkaa tai painostusta perheen tai suvun taholta, tai jossa puoliso on suostunut avioliittoon painostuksen alaisena. Uhka tai painostus voi esiintyä niin fyysisenä kuin psyykkisenä. Pakkoavioliitto voi kohdistua sekä tyttöihin että poikiin. (FRA 2014, 7; Klemetti & Raussi-Lehto 2013, 152.) Lapsiavioliitto on pakkoavioliiton muoto, sillä lasten voidaan nähdä lähtökohtaisesti olevan kykenemättömiä antamaan lupaansa avioliiton solmimiselle tai kieltäytymään avioliitosta (Viuhko, Lietonen, Jokinen, Joutsen 2016, 17).

Oikeusministeriö on vastikään kartoittanut, miten pakkoavioliittoja tulisi Suomessa torjua ja ehkäistä (Oikeusministeriö 2019). Ministeriö selvittää myös pakkoavioliittojen mitätöinnin mahdollisuutta Istanbulin sopimuksen mukaisesti. Mitätöinti on monelle pakkoavioliittoon joutuneelle henkilölle tärkeää, koska avioero ei huomioi sitä, että avioliitto on lähtökohtaisesti ollut tahdonvastainen. Mitätöinti sen sijaan tunnustaa uhrin kokemat vääryydet ja hyväksikäytön ja sen, että hän ei suostunut avioliittoon ylipäätään. Eduskunta on hiljattain hyväksynyt hallituksen esityksen avioliittolain muuttamisesta, jonka perusteella luovutaan alaikäisten avioliitot mahdollistavasta

poikkeuslupamenettelystä (HE 211/2018). Tämä tarkoittaa sitä, että jatkossa alle 18-vuotiaat eivät voi solmia avioliittoa Suomessa.

2.2.4 Rikolliseen toimintaan ja kerjäämiseen pakottaminen

Suomen rikoslaissa on määritelty, että yksi ihmiskaupan muoto on henkilön saattaminen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin (RL 25:3). Tähän sisällytetään rikolliseen toimintaan ja/tai kerjäämiseen pakottaminen. Rikolliseen toimintaan pakottaminen tarkoittaa tilannetta, jossa henkilö painostetaan tai pakotetaan tekemään esimerkiksi taskuvarkauksia, myymälävarkauksia tai myymään tai salakuljettamaan huumeita. Myös kerjäämiseen pakottaminen voidaan ymmärtää ihmiskaupaksi silloin, kun uhria käytetään hyväksi ja joku muu hyötyy siitä taloudellisesti (HE 34/2004 vp, s 97/II.)

Lapsia ja nuoria voidaan käyttää hyväksi sekä rikolliseen toimintaan pakottamisessa että kerjäämisessä. Lapset saatetaan laittaa kerjäämään, koska he aiheuttavat ihmisissä sääliä lisäten siten mahdollisesti rikoksenteekijöiden tienestejä. Lapset saatetaan laittaa vastaavasti tekemään rikoksia, sillä alle 15-vuotiaita ei voida asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen, ja lapsia on aikuisia helpompi manipuloida erilaisiin rikollisiin tekoihin.

2.2.5 Muut lapsiin kohdistuvat ihmiskaupan muodot

Muita lapsiin kohdistuvia ihmiskaupan erityismuotoja ovat laitton adoptio hyväksikäyttötarkoituksessa, ihmiskauppa elinten poistamistarkoituksessa sekä lapsisotilaaksi pakottaminen.

Rikoslaissa (RL 25:3 1) laitton lapseksi ottaminen (adoptio) tuomitaan ihmiskauppana, jos holhooja, joko maksua vastaan tai ilman, luovuttaa alle 18-vuotiaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai pakkotyön kohteeksi (HE 103/2014, 9). Laitton lapseksi ottaminen tarkoittaa laitonta adoptiota, jossa lapsi saatetaan myydä, ostaa tai kidnapata. Laitton adoptio saatetaan tehdä ilman biologisten vanhempien lupaa, erehdyttämällä heitä tai esimerkiksi kertomalla heille lapsen syntyneen kuolleena tai kuolleen pian syntymän jälkeen. Vanhempia saatetaan myös kiristää tai painostaa adoptioon. Laittomaan adoptioon liittyy usein asiakirjojen kuten syntymätodistuksen ja biologisen äidin henkilötodistusten väärentämistä, korruptiota ja taloudellisen hyödyn saamista itse adoptioprosessista. (UN GA 2016.) Käytännössä siis laitton lapseksiottaminen on ihmiskauppaa silloin, jos lasta hyväksikäytetään laittoman adoption jälkeen tai sen seurauksena.

Rikoslaissa mainitaan yhtenä ihmiskaupparikoksen hyväksikäytön muotona ihmiskaupan kohteena olevan henkilön *elimien tai kudoksien poistamisen* taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Elimiä ei lähtökohtaisesti saa myydä taloudellisen hyödyn tavoittelemiseksi. Ihmiskauppaa olisi tilanne, jossa henkilö pakotetaan luovuttamaan

elimään, niin että joku toinen hyötyy siitä taloudellisesti. (HE 34/2004 vp, 98/I.) Lapsen oikeuksien yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja velvoittaa lisäksi ehkäisemään lasten myynnin yhteydessä lapsen tarjoamisen, luovuttamisen tai vastaanottamisen lapsen elinten siirtämiseksi taloudellisessa hyötymistarkoituksessa (HE 34/2004 vp, 98/I).

Ihmiskauppaa voi olla myös tilanne, jossa lapsi pakotetaan sotimaan aseellisessa konfliktissa. Lapsisotilaaksi pakottamisesta ei ole erikseen säädetty Suomen rikoslaissa. Suomi on kuitenkin hyväksynyt lapsen oikeuksien sopimuksen pöytäkirjan, joka kieltää alle 18-vuotiaiden pakottamisen asevoimiin ja taisteluihin. Lapsisotilaaksi pakottaminen voi sisältää useita eri tekoja. Lapsi saatetaan ensin rekrytoida sotilaaksi erehdyttämällä tai kidnappaamalla, jonka jälkeen lapsi pakotetaan sotimaan. Konfliktin päätyttyä lapsi saattaa joutua pakkotyön tai seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. (Ks. Conradi 2013.)

2.3 Ihmiskaupan uhrina olevan lapsen tunnistaminen

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa ihmiskauppaa ja siihen liittyvää hyväksikäyttöä on haastavaa tunnistaa. Ihmiskauppa on useimmiten piilorikollisuutta. Piilossa olevan rikollisuuden luonteeseen liittyy se, että ihmiskaupan uhriksi joutunut henkilö harvoin itse hakeutuu avun piiriin ja kertoo tilanteestaan ulkopuolisille tai tiedostaa olevansa rikoksen uhri. Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen vaatii siksi usein selvittelyä ja tilanteeseen perehtymistä. Lasten ja nuorten kokemukset saatetaan tulkita ja ymmärtää muiden rikosten ja muun hyväksikäytön näkökulmasta, eikä kokemuksia osata välttämättä tunnistaa nimenomaan ihmiskaupaksi (Warria, Nel & Triegaardt 2015). Ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen on kehitetty erilaisia työkaluja, kuten tunnistamista

helpottavia indikaattoreita ja listoja.⁹ Uhreja voi tunnistaa kysymällä uhrin tilanteeseen liittyviä kysymyksiä tai havainnoimalla hänen olosuhteitaan.

Kysymyksiä ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen tai nuoren tunnistamiseksi

- *Painostaako joku lasta/nuorta tekemään jotain, mitä hän ei haluaisi tehdä?*
- *Jos lapsella/nuorella on päihderiippuvuus, käyttääkö joku hänen päihderiippuvuuttaan hyväksi saadakseen hänet tekemään asioita, joita hän ei haluaisi tehdä?*
- *Käyttääkö joku hyväkseen lapsen/nuoren laitonta maassa oleskelua saadakseen hänet tekemään asioita, joita hän ei haluaisi tehdä?*
- *Käyttääkö joku hyväkseen lapsen/nuoren asunnottomuutta tai varattomuutta saadakseen hänet tekemään asioita, joita hän ei haluaisi tehdä?*
- *Uhkaako joku paljastaa lapsen/nuoren viranomaisille, jos hän ei toimi halutulla tavalla? Uhkaako joku häpäisevänsä lapsen/nuoren suvun tai muun sosiaalisen ryhmän edessä, jos hän ei toimi halutulla tavalla?*
- *Onko lapsi/nuori velkaa henkilölle/ryhmälle, joka painostaa häntä toimimaan tahtonsa vastaisesti?*
- *Onko joku uhkaillut lasta/nuorta tai hänen läheisiään?*
- *Onko lapsen/nuoreen tai hänen läheisiinsä kohdistettu väkivaltaa?*
- *Pelkääkö lapsi/nuori oman tai läheistensä turvallisuuden vuoksi?*
- *Onko lapselle/nuorelle maksettu liian vähän palkkaa tai ei palkkaa lainkaan, mutta hän ei voi tehdä mitään asian eteen?*
- *Onko lapsi/nuori joutunut tekemään erittäin pitkiä työpäiviä, muttei voi asialle mitään?*
- *Asuuko lapsi/nuori hyväksikäyttäjän järjestämässä asunnossa?*
- *Onko lasta/nuorta kielletty puhumasta asioistaan tai hakemasta apua?*

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2019)

Lasten tunnistamisessa on tärkeää luoda lapselle turvallinen ympäristö kertoa kokemastaan ja ottaa lapsen kertomus todesta kauhistelematta ja kyseenalaistamatta hänen kokemuksiaan.¹⁰ Isossa-Britanniassa tehdyssä tutkimuksessa kävi ilmi, että lapsen kertoessa hyväksikäytöstä he saattavat kohdata epäuskoa viranomaisten taholta.

⁹ Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä:

http://www.ihmiskauppa.fi/tietoa_auttajille/ihmiskaupan_uhrin_tunnistaminen

¹⁰ Ks. lisätietoja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä:

http://www.ihmiskauppa.fi/tietoa_auttajille/lapsikaupan_uhrien_ja_ihmiskaupan_uhrien_lasten_auttaminen/lapsiuhriin_kohtaaminen

Viranomaisen ei välttämättä usko lapsen olevan alaikäinen, tai että hän on joutunut ihmiskaupan kohteeksi, tai voinut kohdata niinkin vakavaa ja törkeää hyväksikäyttöä, mitä lapsi kertoo. Viranomaisten epäilevä asenne ihmiskaupan lapsiuhreja kohtaan, ns. ”epäuskon kulttuuri” voi johtaa lapsen vaimentamiseen ja avun epäämiseen. Siksi on tärkeää varmistaa, että lapsen kuulemiseen on riittävästi aikaa, jotta lapseen on mahdollista luoda luottamuksellinen suhde. (Pearce, Hynes & Bovarnik 2009.)

Lapsen kohtaaminen

- *Luo turvallinen ympäristö kohtaamiselle. Turvallinen kontakti aikuiseen on lapsen auttamiseksi keskeistä.*
- *Kerro lapselle omasta roolistasi ja siitä, kuinka voit auttaa häntä.*
- *Huolehdi, että lapsen perustarpeet tulevat täytettyä parhaalla mahdollisella tavalla.*
- *Älä kuulustele lasta tapahtuneista. Pikemminkin kuuntele lasta, kirjaa ylös hänen kertomansa asiat ja vastaa lapsen kysymiin asioihin.*
- *Älä kysy lapselta johdattelevia kysymyksiä. Lapsi lukee tilannetta omasta näkökulmastaan ja saattaa vastata kysymyksiin olettamallasi tavalla, koska hän haluaa miellyttää sinua tai pelkää vastata toisin.*
- *Vahvasta lapsen syyttömyyttä. Vaikka lapsen tarina vaikuttaisi epäuskottavalta, älä kyseenalaista sitä. Epäuskottavuus ei tarkoita suoraan, että lapsi valehtelisi.*
- *Mikäli lapsi on joutunut seksuaalirikoksen uhriksi tai olosuhteet viittaavat siihen, lastensuojelulain nojalla asiasta on tehtävä välittömästi lastensuojeluilmoitus sekä rikosilmoitus poliisille.*
- *Jos lapseen kohdistuu välitön turvauhka, soita 112.*

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2019)

Alaikäisten kohdalla kyse on erityisen arkaluontoisesta ilmiöstä, sillä heitä käyttävät usein hyväkseen ihmiset, joihin lapsi luottaa. Rikoksenteelijä voi olla hänen huoltajansa, sukulaisensa tai muu tuttava tai turvalliseksi mielletty henkilö. Tekijän motiivi voi olla henkilökohtainen tai taloudellinen, jos tekijä tavoittelee rahallista hyötyä hyväksikäytöstä (esim. prostituutioon pakottaminen ja pakkotyö). Ihmiskauppa voi kohdistua minkä ikäiseen lapseen tahansa. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, niin sitä haavoittuvammassa asemassa hän on. Esimerkiksi alle 10-vuotiaan lapsen voidaan nähdä olevan ikänsä puolesta haavoittuvammassa asemassa kuin esimerkiksi 16-vuotiaan. Lapsen ikä vaikuttaa myös tämän oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Lapsen edun huomioiminen on ensisijaista kaikissa lasta koskevissa asioissa (LOS 3). Lapsen kuuleminen ja lapsen äänen esiintuominen on myös tärkeää, ja lasta tulee aina kuulla häntä koskevissa asioissa (joko suoraan tai edustajan kautta), ja antaa tälle mahdollisuus esittää mielipiteensä, jotka tulisi ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti (LOS 12).

Lastensuojelulain mukaan kahdentoista vuoden ikää pidetään rajana, jonka jälkeen lapsella on jo itsenäinen puhevalta häntä koskevissa viranomaisasioissa. Jos lapsi itse syyllistyy rikokseen, 15 vuotta täytettyään hänet voidaan tuomita niistä. Sitäkin nuoremmat ovat vahingonkorvausvelvollisia teoistaan. Lapsen tehdessä rikollisia tekoja tulisi niiden taustat aina selvittää, kuten sen mahdollisuus, että lapsi on painostettu tai pakotettu rikokseen. Kahdeksantoista vuotta täytettyään nuori on juridisesti aikuinen ja menettää ne oikeudet ja palvelut, joihin hän oli vielä alaikäisenä oikeutettu (esim. oikeus lastensuojelun palveluihin ja edustajaan), vaikka hän ei kehitystasoltaan juurikaan eroaisi esim. 17-vuotiaasta. Lapsen tilanne ja hänen tuen tarpeensa eivät olennaisesti muutu, vaikka hänestä tuleekin täysi-ikäinen (ks. Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö 2015, 30). Täysi-ikäisyys ei myöskään poista nuoren haavoittuvuutta ja niitä taustasyitä, joiden takia hän on joutunut uhriksi. Jos ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen iästä ei ole varmuutta, ja on syytä epäillä, että kyseessä on lapsi, niin henkilö tulee katsoa lapseksi, jotta hän saisi välittömästi apua, tukea ja suojelua (Ihmiskauppadirektiivi art. 13(2); EIGE 2018, 51).

Vaikka ihmiskauppa voi kohdistua keneen tahansa, rikoksentekijät kohdistavat tekonsa usein sellaisiin lapsiin, jotka ovat jonkinlaisessa riskitilanteessa tai jotka ovat erityisen haavoittuvia. Haavoittuvuutta aiheuttavia tekijöitä on useita. Samoin ihmisillä on tiettyjä ominaisuuksia, jotka yhteiskunnassa voivat asettaa hänet eri asemaan eli positioon suhteessa muihin. Näitä ovat esimerkiksi sukupuoli, seksuaalisuus, etnisuus, 'rotu', luokka ja ikä. Nämä risteävät toistensa kanssa ja vaikuttavat erikseen ja yhtä aikaa siihen, että henkilö voi joutua alttiiksi esimerkiksi ihmiskaupalle tai muulle hyväksikäytölle (ks. Keskinen & Vuori 2012). On tärkeä ymmärtää, että ihmiskaupan lapsiuhrilla voi olla monta taustalla vaikuttavaa seikkaa, joiden takia voi olla mahdoton erottaa yhtä tiettyä syytä sille, että juuri tämä lapsi joutui hyväksikäytön kohteeksi. Erilaiset riskitekijät ja haavoittuvuudet vaikuttavat lasten todennäköisyyteen joutua hyväksikäytetyksi tai ihmiskaupan uhriksi. Yksittäinen tekijä ei välttämättä kasvata lapsen riskiä joutua hyväksikäytetyksi, mutta riskitekijöiden kumuloituessa lapsen positio voi olla haavoittuvaisempi, jolloin hyväksikäytön uhriksi joutumisen riski nousee. (European Commission 2015a, 7–8.) Erilaisten haavoittuvuustekijöiden kautta voidaan siis tehdä näkyväksi sitä, että syrjintä, väkivalta tai hyväksikäyttö kasautuu tietyille ihmisille ja ryhmille. Rakenteellinen epätasa-arvo (esim. naisten ja tyttöjen huonompi asema tietyissä yhteiskunnissa, vähemmistöihin kohdistuva syrjintä, tuloerot jne.) vaikuttavat siihen, että jotkut ihmiset ovat alttiimpia hyväksikäytölle kuin toiset. Haavoittuvuuden ja uhriksi joutumisen taustatekijöiden ymmärtämisen lisäksi on tärkeää kääntää katse hyväksikäyttäjiin ja pohtia sitä, miksi tietyt ihmiset hyväksikäyttävät muita. Tässä selvityksessä ei kuitenkaan pystytty tarkastelemaan lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan ihmiskauppaan syyllistyneitä rikoksentekijöitä syvällisemmin.

2.4 Muiden maiden tilanne

2.4.1 Ruotsi

Ruotsissa tehtiin vuonna 2015 kansallinen selvitys ihmiskaupan uhriksi joutuneista lapsista (Länsstyrelsen Stockholm 2015). Selvityksessä tunnistettiin 210 lasta, joiden epäiltiin joutuneen ihmiskaupan tai ihmiskauppaan viittaavan rikoksen uhriksi. Selvityksessä otettiin huomioon tammikuun 2012 ja kesäkuun 2015 välisenä aikana tunnistetut tapaukset. (Mt., 14, 20.)

Selvityksessä kuvattiin tarkemmin 174 ihmiskaupan uhriksi joutunutta lasta, joista noin puolet oli tyttöjä (54 %) ja puolet poikia (46 %). Suurin osa lapsista oli 15–17 -vuotiaita (72 %), mutta joukossa oli myös 11–14 -vuotiaita (15 %) sekä 0-10 -vuotiaita (13 %). Vain alle kymmenesosalla uhreista oli Ruotsin kansalaisuus, ja loput tulivat 34 eri maasta, suurin osa Afrikasta. Valtaosa tunnistetuista ihmiskaupan lapsiuhreista oli ilman huoltajaa maahan tulleita lapsia (64 %), jotka olivat hakeneet Ruotsista turvapaikkaa (51 %). (Mt., 23–28.)

Lääninhallituksen selvityksessä esille tullut yleisin hyväksikäytön muoto oli seksuaalinen hyväksikäyttö, joka kohdistui sekä tyttöihin (32 %) että poikiin (18 %). Viidesosan lapsista tunnistettiin joutuneen ihmiskauppaan viittaaviin olosuhteisiin, kuten kerjäämään, tekemään pikkurikoksia tai raskaaseen tai iälle sopimattomaan kotitaloustyöhön. Huomattavaa oli, että ihmiskaupan epäiltiin tapahtuneen suurimmassa osassa (89 %) tapauksista Ruotsissa ja vain pieni osa ulkomailla. (Mt.)

Tukholman lääninhallituksen selvitys tehtiin ennen vuotta 2015, jolloin Ruotsiin saapui 35 369 alaikäistä turvapaikanhakijaa ilman huoltajaa – tekijä, joka lisää lasten haavoittuvuutta ja mahdollisuutta joutua ihmiskauppaan liittyvän hyväksikäytön uhriksi. Pelkästään vuoden 2015 loka- ja marraskuun aikana Ruotsiin saapui noin 18 000 lasta ilman huoltajaa. Suurin osa yksin tulleista lapsista saapui Ruotsiin Afganistanista (66 %) ja Syyriasta (11 %). Lisäksi Somalia (6 %), Eritrea (5 %) ja Irak (3 %) olivat viiden maan joukossa, joista Ruotsiin saapui eniten alaikäisiä. Valtaosa oli 13–17 -vuotiaita poikia (86 %), ja kaiken kaikkiaan poikien osuus oli 92 prosenttia. Huolestuttavaa oli, että vanhempien lasten lisäksi myös 312 alle 6-vuotiasta saapui maahan ilman huoltajaa. (Migrationsverket 2015a.)

Marraskuun puolivälissä 2015 Ruotsissa, Tanskassa ja Saksassa astuivat voimaan rajatarkastukset (European Commission 2015b), minkä jälkeen Ruotsiin saapuvien turvapaikanhakijoiden määrä olennaisesti väheni. Vuosina 2016–2018 Ruotsiin saapui yhteensä 4479 lasta ilman huoltajaa. Heistä suurin osa oli 13–17 -vuotiaita. Lapset tulivat pääosin Afganistanista, mutta myös enenevässä määrin Marokosta. (Migrationsverket 2016, 2017 & 2018.) Ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijalasten ja -nuorten nähdään muodostavan tällä hetkellä Ruotsissa yhden ison riskiryhmän, jonka haavoittuvuutta hyväksikäyttäjien on helppo hyödyntää.

Tukholman lääninhallitus on julkaissut keväällä 2018 selvityksen Ruotsissa esiintyvistä ihmiskaupan riskitekijöistä ja -ryhmistä. Selvityksessä (Länsstyrelsen 2018, 17) identifioitiin viisi haavoittuvassa asemassa olevaa lapsiryhmää Ruotsissa:

- *Ilman huoltajaa tulleet lapset, jotka katoavat vastaanottokeskuksista*
- *Katulapset*
- *Aikuisen, esim. turvapaikanhakijan, mukana tulleet lapset*
- *Lapset muista EU-maista*
- *Lapset perhekodeissa, naimisissa olevat lapset tai lapset, jotka tekevät kotiapulaisen kaltaista työtä*

Rajat näiden ryhmien välillä ovat häilyvät, ja lapsen tilanteessa voi yhdistyä monia eri haavoittuvuustekijöitä. Esimerkiksi muista EU-maista on tullut tyttöjä, joita on pakotettu sekä kerjäämiseen että prostituutioon. Nuoria, jotka asuvat väliaikaisesti kadulla tai ovat paperittomia ilman vakituista asuinpaikkaa esimerkiksi saatuaan kielteisen päätöksen turvapaikkahakemukseensa, on houkuteltu toiminaan huumehuriireina, pakotettu prostituutioon, tai työskentelemään pimeästi esimerkiksi pizzapaikoissa. Heitä voidaan myös houkutella mukaan väkivaltaiseen radikalismiin. (Mt., 29.)

Viimeisimmät lapsia koskevat tilastot ovat vuodelta 2017, jolloin Ruotsissa tunnistettiin 56 epäiltyä ihmiskaupan lapsiuhria, joista puolet oli tyttöjä ja puolet poikia. Yleisin hyväksikäytön muoto oli kerjäämiseen pakottaminen. Etenkin tyttöjä oli pakotettu kerjäämään, tai he olivat joutuneet seksuaalisen hyväksikäytön kohteiksi, kun taas poikia oli pakotettu rikolliseen toimintaan tai pakkotyöhön. (NMT 2017.)

2.4.2 Norja

Norjassa tehtiin tutkimus lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta vuonna 2015 (Tyldum, Lidén, Skilbrei, From Dalseng, Takvam Kindt 2015) sekä seurantatutkimus vuonna 2016 (Tyldum 2016). Alkuperäisen tutkimuksen mukaan vuoden 2012 alusta vuoden 2015 kesäkuuhun Norjassa tunnistettiin 52 alaikäistä ihmiskaupan uhria. Heistä 37 oli joutunut hyväksikäytetyksi Norjassa ja 15 muualla. Suurin osa oli joutunut hyväksikäytetyksi prostituutiossa ja toiseksi eniten oli rikolliseen toimintaan pakotettuja. Työssä hyväksikäytettyjä oli tunnistettujen uhrien joukossa kolme ja avioliittoon pakotettuja oli yksi. Suurin osa tunnistetuista uhreista tuli Saharan eteläpuoleisesta Afrikasta, ja suurin osa heistä oli prostituutioon pakotettuja tyttöjä. Toiseksi eniten oli lapsia Itä- ja Keski-Euroopasta, joista sekä tyttöjä että poikia oli pakotettu rikolliseen toimintaan. Varsinaisten tunnistettujen lasten lisäksi Norjassa tunnistettiin ajanjaksolla 2012–2015 (kesäkuu) 87 lasta, joiden epäiltiin joutuneen ihmiskaupan uhriksi. Lähes kaksi kolmasosaa ihmiskaupan uhreiksi tunnistetuista oli tyttöjä. Niistä, joiden vain epäiltiin joutuneen ihmiskaupan uhriksi, kaksi kolmasosaa oli poikia. Tämä liittyy siihen, että prostituutiossa hyväksikäytetyt määritellään Norjassa todennäköisemmin nimenomaan ihmiskaupan uhriksi. (Tyldum ym. 2015.)

Uhrien joukossa oli kolme keskeistä ryhmää: 1) Saharan eteläpuoleisesta Afrikasta tulleet prostituutiossa hyväksikäytetyt tytöt, 2) Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta tulleet rikolliseen toimintaan pakotetut pojat sekä 3) Itä-Euroopasta tulleet prostituutioon tai rikolliseen toimintaan pakotetut tytöt ja pojat. Saharan eteläpuoleisesta Afrikasta tulleiden tyttöjen joukossa oli järjestäytyneiden rikollisryhmien Eurooppaan tuomia tyttöjä sekä niitä, jotka olivat lähteneet matkaan itsenäisesti, mutta jotka olivat joutuneet hyväksikäytetyksi matkan aikana maksaakseen matkansa. Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alueelta tulleita poikia oli pakotettu myymään huumeita, ja suurin osa oli tehnyt tätä nimenomaan Norjassa. Tapauksia ei kuitenkaan oltu tutkittu Norjassa, eikä uhreja oltu varsinaisesti tunnistettu ihmiskaupan uhreiksi. Poikien taustalla oli usein vaikea perhetilanne kotimaassa ja lähtö Eurooppaan jo nuorena. Monet olivat ajelleet Euroopassa vuosia, ja useilla oli vaikea päihdeongelma. Itä-Euroopasta tulleita lapsia oli hyväksikäytetty kerjäämisessä, mutta jotkut lapsista oli pakotettu myös tekemään erilaisia petoksia sekä varastelemaan. (Tyldum ym. 2015.)

Norjassa on tunnistettu vain harvoja työssä hyväksikäytettyjä lapsia. Uhrien joukossa oli yksi kivetystyössä, kaksi siivoustyössä ja kaksi kotiapulaisena hyväksikäytettyä lasta. Lisäksi Norjassa on tunnistettu useita avioliittoon pakotettuja lapsia, mutta yhtä lukuun ottamatta näitä tapauksia ei ole kirjattu ihmiskaupaksi, sillä pakkoavioliittoa ei Norjassa ole sisällytetty ihmiskaupan määritelmään. Ihmiskaupan uhreiksi tunnistettuja lapsia oli 37 kunnassa eri puolilla Norjaa. Suurin osa tunnistettiin Oslon (40 %) ja Bergenin (15 %) alueilla, mutta lähes kaikki muut uhrit tunnistettiin pienissä kunnissa. Monissa kunnissa tämä olikin poliisin ja lastensuojelun ensimmäinen kosketus ihmiskaupan uhreihin. (Tyldum ym. 2015.)

Tyldum (2016) tarkasteli seurantaraportissaan sitä, mitä tapahtuu Norjassa ilman pysyvää oleskeluoikeutta oleskeleville lapsille, joiden epäillään joutuneen ihmiskaupan uhreiksi. Vuonna 2012 Norjan lastensuojelulakiin lisättiin pykälä (4 luku 29 §), jonka perusteella lapsi voidaan mahdollisissa ihmiskaupatapauksissa sijoittaa lastensuojelulaitokseen ilman lapsen tai huoltajan suostumusta. Seurantatutkimus kuitenkin osoittaa, että tietoisuus tästä pykälästä on puutteellinen ja monet lapset jäävät vaille sitä apua, johon he olisivat oikeutettuja. Etenkin tapauksissa, joissa vailloa pysyvää oleskeluoikeutta olevia lapsia epäillään osallisuudesta petoksiin, varkauksiin, ryöstöihin, paritukseen tai huumeiden myyntiin, on lasten tunnistaminen mahdolliseksi ihmiskaupan uhreiksi puutteellista. Tapaukset etenevät harvoin tutkintaan, ja huostaanoton sijaan lapset luovutetaan usein aikuiselle, joka väittää olevansa lapsen sukulainen. Lopputuloksena on, ettei mahdollista ihmiskauppaa selvitetä, vaan lapset lähtevät maasta ja siirtyvät mahdollisesti toiseen maahan, jossa hyväksikäyttö jatkuu. Selvityksessä nousivat esiin myös vastaanottokeskuksissa tai lastensuojelulaitoksissa asuvat turvapaikanhakijataustaiset tytöt, joiden epäillään joutuvan seksuaalisen hyväksikäytön kohteiksi Norjassa, mutta joita ei tunnisteta mahdolliseksi ihmiskaupan uhreiksi. Myös pakkoavioliittoepäilyjä oli tullut ilmi, samoin romanilapsiin kohdistuvia ihmiskauppaepäilyjä, mutta viranomaiset olivat kyvyttömiä puuttumaan näihin. Lapsiin liittyvien ihmiskaupatapauksien selvittely oli viranomaisille usein vaikeaa, aikaa vievää ja kalliista. Tämä vaikutti myös tapauksien etenemiseen tutkintaan ja auttamiseen:

tapauksia saatettiin jättää selvittämättä osaamisen puutteen, mutta myös rajallisten resurssien takia. (Tyldum 2016.)

3. AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Tutkimuskysymykset

Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa on tutkimuskohteena haastava, sillä ilmiöstä ei ole juurikaan tietoa saatavilla. Tieto on hajanaista ja perustuu pitkälti yksittäisten asiantuntijoiden kokemuksiin. Tämän selvityksen tarkoituksena on ollut kartoittaa olemassa olevaa tietoa ja ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä ihmiskaupasta tai siihen liittyvästä hyväksikäytöstä. Tavoitteena on ollut paikata tiedon puutetta ja muodostaa kokonaiskuva tämänhetkisestä tilanteesta Suomessa.

Selvityksessä yritetään kartoittaa, esiintyykö Suomessa lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa sekä sitä, mistä ilmiössä on kyse. Lisäksi tarkastellaan ihmiskauppaan liittyvää tai siihen viittaavaa hyväksikäyttöä sekä riski- ja haavoittuvuustekijöitä, jotka voivat altistaa ihmiskaupalle.

Selvityksessä vastataan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1. Minkälaisia lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan muotoja Suomessa on?*
- 2. Minkälaisia tapauksia on tullut viranomaisten, järjestöjen ja muiden toimijoiden tietoon?*
- 3. Miten tietoon tulleissa tapauksissa on toimittu?*
- 4. Miten lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa voidaan Suomessa tunnistaa ja ennaltaehkäistä?*

Tämä selvitys ei pysty tuottamaan kokonaisarviota kaikista ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten lukumäärästä Suomessa. Se kertoo sen sijaan Suomessa tunnistetun lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan eri muodoista.

3.2. Aineisto ja menetelmä

Tämä selvitys on ensimmäinen laatuaan Suomessa, ja siinä pyritään kuvaamaan ilmiön keskeisiä ulottuvuuksia mahdollisimman kattavasti. Selvitys on kuitenkin resurssi- ja aikataulusyistä pyritty pitämään tiiviinä ja selvityksen fokuksena on siksi ollut ilmiön luonteen ymmärtäminen ja sen kuvailu. Tutkittavan ilmiön haastavan luonteen ja kohderyhmän sensitiivisyyden vuoksi selvityksen tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi päätettiin kerätä tietoa pelkästään ammattilaisilta, jotka työskentelevät lasten ja nuorten parissa. Ihmiskaupan uhriksi joutuneita lapsia ei tutkimuseettisistä syistä haastateltu. Saavuttaaksemme mahdollisimman laajan joukon ammattilaisia, hyödynnettiin

selvityksessä monimenetelmäisyyttä ('mixed methods'). Aineistona on käytetty sekä verkkokyselystä saatua määrällistä ja laadullista tietoa että puolistrukturoituja asiantuntijahaastatteluita. Lisäksi on käytetty Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilastoja ihmiskaupan uhreina olleista lapsista ja tapauskuvauksia lasten kokemista ihmiskaupan muodoista. Tapauskuvauksia on käytetty kuvaamaan auttamisjärjestelmään ohjautuneiden lasten kokemuksia. Määrällistä tietoa on täydennetty poliisin, Lastensuojelun keskusliiton ja Maahanmuuttoviraston tilastoilla. Myös alaikäisiin ja täysi-ikäisyyden vasta saavuttaneisiin nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta annettuja tuomioita käytettiin täydentämään kokonaiskuvaa ilmiöstä.

3.2.1 Kysely asiantuntijoille

Tiedon keräämiseksi mahdollisimman kattavalta joukolta asiantuntijoita toteutettiin verkkokysely Webropol-kyselytyökalua hyödyntäen. Verkkokyselyssä kartoitettiin lasten ja nuorten kanssa työskentelevien asiantuntijoiden kokemuksia ja näkemyksiä heidän kohtaamistaan lasten hyväksikäyttötapauksista sekä riski- ja haavoittuvuustekijöistä, jotka vaikuttavat lasten ja nuorten riskiin joutua ihmiskaupan uhriksi. Monivalintakysymysten lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus avata näkemyksiään avovastauksissa. Moni vastaaja hyödynsi tämän mahdollisuuden, ja kysely tuotti myös paljon tekstiaineistoa. Vastaajilta kysyttiin mm. kuinka usein he kohtaavat työssään lapsia ja/tai nuoria, jotka ovat joutuneet ihmiskauppaan liittyvän hyväksikäytön eri muotojen kohteeksi, missä hyväksikäyttö on tapahtunut, kuka tekijä oli ja miten tapauksessa toimitettiin.

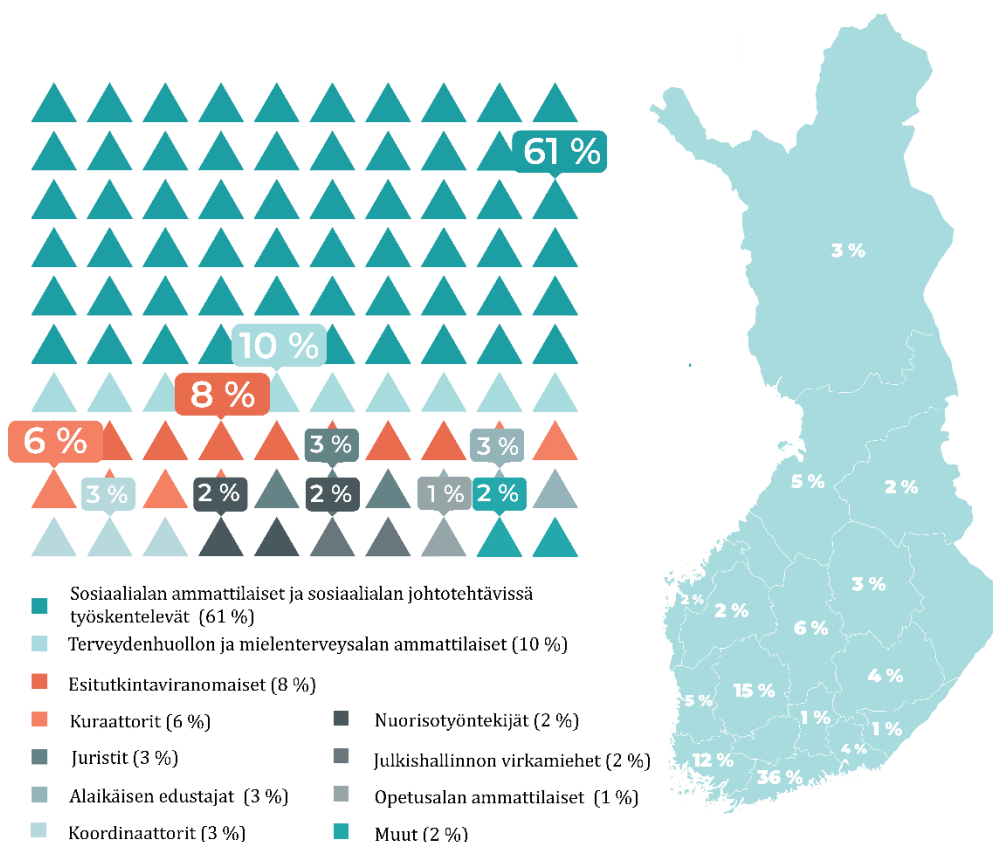
Verkkokysely toteutettiin harkinnanvaraisella otannalla (Battaglia 2008), joka suunnattiin aiheen kannalta keskeisille käytännön toimijoille (esim. alaikäisten vastaanottokeskusten työntekijät, kuntien lastensuojelun työntekijät, kolmannen sektorin työntekijät, ilman huoltajaa tulleiden lasten edustajat). Harkinnanvaraisessa otannassa tutkimusjoukko valitaan harkinnanvaraisesti, pyrkien muodostamaan mahdollisimman kattava joukko asiantuntijoita, joilla on tietoa tutkittavasta aiheesta (mt., 523–524). Kyseessä on ei-todennäköisyysotanta eli tavoitteena ei ole ollut valita tilastollisesti edustavaa otosta, vaan otanta on tehty subjektiivisin perustein tarkoituksena saada selvityksen kannalta relevanttia tietoa (mt.). Kysely oli auki 28.8. – 10.10.2018 välisenä aikana. Kysely lähetettiin Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kautta 312 henkilölle ja lisäksi hieman porrastettuna Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestön Talentian kautta 1600 sosiaalityöntekijälle ja kuraattorille, joista vain murto-osa vastasi. Kyselyyn tuli yhteensä 117 vastausta.

Yli puolet kyselyyn vastaajista (53 %) oli sosiaalialan ammattilaisia tai he työskentelivät sosiaalialan johtotehtävissä (8 %) kunnissa, valtiolla tai järjestöissä. Loput vastaajat edustivat monia eri tahoja, jotka työskentelevät lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan estämiseksi ja kohtaavat työssään lapsiuhreja, kuten terveydenhuollon ja mielenterveysalan ammattilaisia (10 %), esitutkintaviranomaisia (8 %), kuraattoreita (6 %), juristeja (3 %), alaikäisten edustajia (3 %), koordinaattoreita (3 %), nuorisotyöntekijöitä (2 %), julkishallinnon virkamiehiä (2 %), opetusalan ammattilaisia

(1 %) ja muita (2 %). Vastajat työskentelivät mm. kunnan lastensuojelussa (13 %), perheryhmäkodeissa (10 %), järjestöissä (10 %), vastaanottokeskuksissa (9 %), esitutkintaviranomaisessa (9 %), kouluissa (8 %), koulukodeissa (6 %), kunnan maahanmuuttotyössä (5 %), ryhmäkodeissa (4 %), terveydenhuollossa (4 %), tukiasumisyksiköissä (3 %), nuorisopalveluissa (3 %).

Kyselyyn vastattiin joka puolelta Suomea 15 eri maakunnan alueelta. Suurin osa vastaajista oli Uudeltamaalta, Pirkanmaalta tai Varsinais-Suomesta.

Kyselyyn vastanneet (N=117) ja heidän maantieteellinen jakauma, %

Kyselyn sekä määrällisiä että laadullisia tuloksia on hyödynnetty analyysiluvuissa 5–7. Kyselyn avovastauksista on lainattu suoria sitaatteja, jotka on erotettu haastattelusitaateista merkitsemällä ne erikseen (kysely).

Selvityksessä toteutettu kysely ei ollut tilastollisesti edustava, koska hankkeen aikataulu ja tavoitteet eivät mahdollistaneet tätä. On myös syytä muistaa, että selvityksessä raportoidut kyselytulokset heijastavat 117 kyselyyn vastanneen asiantuntijan näkemyksiä ja ymmärrystä aiheesta. Vastaukset eivät siten kerro ilmiön yleisyydestä laajemmin Suomessa.

3.2.2 Asiantuntijahaastattelut

Asiantuntijahaastattelut toteutettiin syys-lokakuussa 2018. Menetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Teemahaastattelussa haastattelu etenee tiettyjen teemojen mukaan, mutta tarkkoja kysymyksiä ei ole lyöty ennalta lukkoon. Haastattelu on puolistrukturoitu ja etenee vapaamuotoisesti keskustellen teemojen mukaisesti. (Hirsjärvi & Hurme 2006.) Asiantuntijahaastattelun lähtökohta on, että henkilöä haastatellaan sen tiedon vuoksi, jota hänellä oletetaan olevan. Haastateltavien valinta perustuu heidän asiantuntijuuteensa selvityksen kohteena olevasta aiheesta. (Alatalo & Åkerman 2010, 373–373.)

Tavoitteena oli haastatella lasten ja nuorten parissa työskenteleviä asiantuntijoita, joilla on konkreettista tietoa lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta ja siihen liittyvästä hyväksikäytöstä, joka on tapahtunut tai tunnistettu Suomessa. Ilmiön kuvaamisen kannalta oli tärkeää, että haastateltavat edustivat mahdollisimman kattavasti eri sektoreita, jotka ovat tekemisissä ihmiskaupan lapsiuhrien tai sellaisten haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten kanssa, jotka voivat olla vaarassa joutua ihmiskaupan uhriksi. Lisäksi oli olennaista haastatella tahoja, jotka selvittävät ihmiskaupparikoksia kuten esitutkintaviranomaisia.

Haastateltavat valikoituivat heidän ihmiskauppa-asiantuntemuksensa perusteella sekä lisäksi verkkokyselyn avulla. Kyselyssä kartoitettiin vastaajien halukkuutta osallistua haastatteluun, mikä osoittautui hyödylliseksi tavaksi löytää asiaan perehtyneitä asiantuntijoita. Haastatteluja oli aikataulu- ja resurssisyistä mahdollista tehdä vain pienehkö määrä, jonka vuoksi haastateltavat pyrittiin valikoimaan mahdollisimman fokusoituneesti asiantuntemuksensa perusteella.

Selvitystä varten tehtiin 15 haastattelua, joihin osallistui yhteensä 16 asiantuntijaa. Haastateltavat olivat lasten ja nuorten parissa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä (N=6), ihmiskaupan uhreja auttavien järjestöjen edustajia (N=5) sekä poliisin (N=1), rajavartiolaitoksen (N=1), syyttäjälaitoksen (N=1) ja maahanmuuttohallinnon viranomaisen (N=2) edustajia. Haastateltavien maantieteellinen kattavuus oli suppeampi kuin kyselyssä, mutta selvityksen haastateltavat olivat Suomen viiden suurimpien kaupunkien alueelta.

Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina yksilöhaastatteluina lukuun ottamatta yhtä haastattelua, jossa oli paikalla kaksi asiantuntijaa. Haastattelut tehtiin pääosin HEUNIn tiloissa tai haastateltavan työpaikalla. Lisäksi kaksi haastattelua tehtiin puhelimitse. Haastateltaville oli etukäteen lähetetty selvitystä koskeva infopaperi ja ennen haastattelun alkua heille esiteltiin selvityshanke suullisesti. Kolmea haastattelua lukuun ottamatta haastattelut nauhoitettiin haastateltavan luvalla. Haastattelut kestivät tunnista kahteen tuntiin.

Haastatteluja varten tehtiin teemahaastattelurunko, jota hyödynnettiin haastatteluissa soveltuvin osin. Lisäksi haastateltaville esitettiin heidän erityiseen asiantuntemukseensa liittyviä kysymyksiä, joita ei ollut haastattelurungossa. Haastattelurunko muodostui

kolmesta osasta, jotka olivat 1) asiakkaat, ihmiskaupan muodot ja riskit, 2) uhrien tunnistaminen ja auttaminen ja 3) ennaltaehkäisy.

Haastateltavien anonymiteetti suojattiin siten, että selvityksessä ei kerrota heidän nimeään, työpaikkaa tai kuntaa, jossa he työskentelevät. Analyysiluvuissa 5–7 käytetään suoria sitaatteja haastatteluista. Sitaatteja on muokattu niin, että nimet ja paikannimet on poistettu. Lisäksi joitakin sitaatteja on selkokielistetty hieman, kuitenkin muuttamatta sitaatin sisältöä.

Haastateltavat jaettiin viiteen eri ryhmään, eikä heitä ole numeroitu, jotta yksittäistä haastateltavaa ei olisi mahdollista tunnistaa sitaatteja yhdistelemällä. Ryhmät ovat 1) sosiaalityöntekijät (kuusi asiantuntijaa), 2) uhreja avustavat järjestötyöntekijät (viisi asiantuntijaa), 3) esitutkintaviranomaiset mukaan lukien syyttäjät (kolme asiantuntijaa) ja 4) maahanmuuttohallinnon asiantuntijat (kaksi asiantuntijaa).

Haastatteluaineiston heikkouksia ovat, että osa haastateltavista työskenteli aikuisten parissa ja osasi kertoa ilmiöstä vain täysi-ikäisten ihmiskaupan uhrien näkökulmasta. Lisäksi osa haastatteluista pysyi enemmän yleisellä tasolla, eikä tietoa todennetuista lapsiuhreista ollut. Vaikka haastateltavat edustivat eri sektoreita ja alueita, on aineisto määrällisesti suhteellisen suppea. Haastattelut toivat riittävällä tavalla esiin Suomessa esiintyvät lapsiin ja nuoriin kohdistuvat ihmiskaupan muodot, mutta suurempi joukko haastateltavia olisi voinut tuoda tietoon suuremman määrän yksittäisiä tapauksia eri puolilta maata.

3.2.3 Lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan ihmiskaupaan liittyvät tilastotiedot

Selvityksessä on hyödynnetty eri lähteistä kerättyjä tilastotietoja. Keskeisimpänä tietolähteenä on Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakastiedot. Selvitykseen pyydettiin auttamisjärjestelmästä tietoa 0–21 -vuotiaista auttamisjärjestelmään esitetyistä ja otetuista ihmiskaupan uhreista vuosilta 2006–2018. Lisäksi Maahanmuuttovirastosta pyydettiin tietoja ilman huoltajaa tulleiden lasten määrästä, vastaanottokeskuksista kadonneista lapsista sekä heitä koskevista kielteisistä turvapaikkapäätöksistä. Tilastokeskuksesta pyydettiin tietoa ihmiskaupparikosten lapsiuhreista.

3.2.4 Lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta annetut tuomiot

Selvityksessä on hyödynnetty myös eri oikeusasteiden julkisia tuomioita alaikäisiin ja juuri täysi-ikäisyyden saavuttaneisiin nuoriin kohdistuneista ihmiskaupparikoksista.

Suomessa on annettu tässä selvityksessä kerätyn tiedon mukaan neljä¹¹ tuomiota alaikäiseen kohdistuneesta ihmiskaupasta ja kaksi nuoreen aikuiseen kohdistuneesta¹² ihmiskaupasta. Nuorten aikuisten iästä tosin ei ole täyttä varmuutta, sillä tuomiot ovat salaisia, eivätkä asianomistajien iät näy julkisissa selosteissa. Kaikissa tapauksissa uhrin ovat olleet tyttöjä. Viidessä tapauksessa tekijä kuului valtaväestöön ja yhdessä tapauksessa tekijä oli ulkomaalaistaustainen henkilö. Tässä selvityksessä ei ollut mahdollista perehtyä ko. tuomioiden perusteluihin ja rikosten taustasyihin kuvailutasoa syvällisemmin kuten ei myöskään vastaaviin ihmiskaupan kaltaisten rikosten tuomioihin, kuten paritusrikoksiin ja lapsen seksuaalisiin hyväksikäyttörikoksiin. Analyysissä painotettiin enemmän kysely- ja haastatteluaineistoa.

Tuomiot kuvataan erillisissä laatikoissa analyysiluvuissa ihmiskaupan muotojen yhteydessä. Alla tuomiot lueteltuna esiintymisjärjestyksessä:

1. Yliopistonlehtori pakotti 14-vuotiaan tytön prostituutioon (R 16/2999, 2016)
2. 16-vuotiaan romanialaisen tytön pakottaminen prostituutioon (R 12/2045; R 13/1107, 2014)
3. 18-vuotiaan tytön pakottaminen velkavankeuteen ja prostituutioon (R 08/1069, 2008)
4. Alaikäisen tytön seksuaalinen hyväksikäyttö mallitoimistotapauksessa (KKO: 2015:89)
5. Vankina pidetty 19-vuotias tyttö pakotettiin synnyttämään neljä lasta (KKO: 2017:60)
6. 18-vuotias tyttö pakotti 17-vuotiaan kaverinsa tekemään rikoksia ja prostituutioon (KKO: 2014:80)

¹¹ R 16/2999, R 12/2045 ja R 13/1107, KKO:2015:89, KKO:2014:80

¹² R 08/1069, KKO:2017:60

4. LAPSIIN KOHDISTUVAN IHMISKAUPAN YLEISYYS SUOMESSA

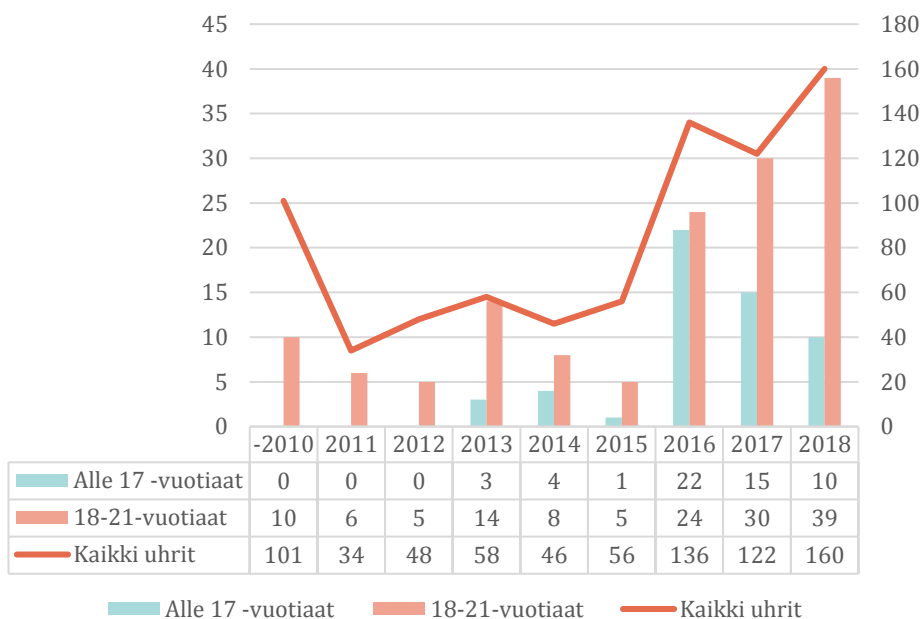
Lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan yleisyydestä Suomessa on vaikea antaa tarkkoja lukuja, sillä ihmiskauppa on piilorikollisuutta ja uhrien tunnistamisessa on useita haasteita, mikä vaikuttaa virallisesti tunnistettujen uhrien määrään. Lasten kokema hyväksikäyttö ja lapsiin kohdistuvat rikokset voivat tunnistamisen haasteiden takia esimerkiksi edetä muulla rikosnimikkeellä kuin ihmiskauppa, tai ne eivät välttämättä koskaan tule viranomaisten tietoon. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän luvut koostuvat virallisesti tunnistetuista ihmiskaupan uhreista ja muodostavat todennäköisesti vain jäävuoren huipun kaikista niistä lapsista ja nuorista, joiden kokema hyväksikäyttö on voinut olla ihmiskaupaa. Auttamisjärjestelmän lukujen lisäksi esittelemme muita tilastoja ja lukuja potentiaalisista uhreista, lapsista ja nuorista, jotka ovat kadonneet järjestelmästä, karanneet majoituspaikastaan ja ovat haavoittuvan asemansa takia alttiita joutumaan ihmiskauppaan liittyvän hyväksikäytön uhriksi.

4.1 Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilastoja

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on esitetty vuosina 2006–2018 yhteensä 66¹³ alle 18-vuotiasta ja 179 18–21 -vuotiasta nuorta. Esitetyistä auttamisjärjestelmään on lopulta otettu 55 alaikäistä ja 141 18–21-vuotiasta nuorta. Nämä lapset ja nuoret muodostavat neljäsosan kaikista auttamisjärjestelmässä autetuista asiakkaista, joita on ollut kaiken kaikkiaan 760. Iso osa täysi-ikäisenä auttamisjärjestelmään esitetyistä nuorista on joutunut ihmiskaupan uhriksi ollessaan alaikäisiä tai juuri täysi-ikäistyttyään, minkä takia 18–21 -vuotiaiden osuus uhreista on varsin suuri.

¹³ 66 järjestelmään esitetystä lapsesta yhdessätoista tapauksessa ei ollut lopulta kyse ihmiskaupasta vaan enemmänkin lapsen kohdistuneesta muusta väkivallasta tai pakkoavioliiton uhasta kotimaassa, mikä ei lopulta toteutunut tai sitä ei luokiteltu ihmiskaupaksi.

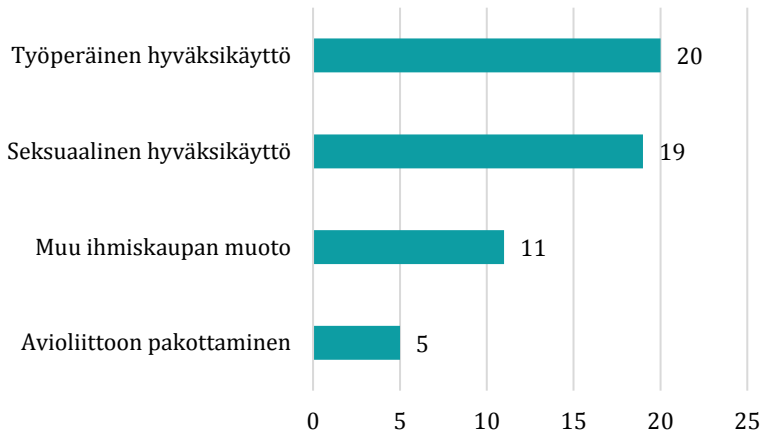
Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otetut uhrin 2006–2018, N=760

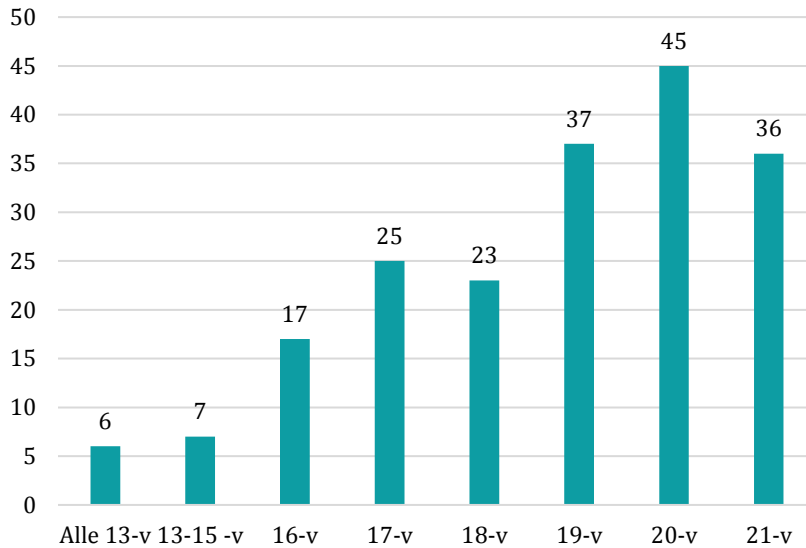
Kaaviossa on kaksi asteikkoa. Vasemmanpuoleinen asteikko kertoo, kuinka monta uhrin on eri ikäluokissa eri vuosina, ja oikeanpuoleinen asteikko kertoo uhrin kokonaislukumäärän eri vuosina.

Auttamisjärjestelmään otetut lapset olivat joutuneet usean eri hyväksikäytön muodon uhriksi, useimmiten työperäisen tai seksuaalisen hyväksikäytön tai pakotetuksi avioliittoon. Usein eri ihmiskaupan muodot linkittyivät toisiinsa ja hyväksikäyttö oli monimuotoista.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettujen lasten kokemat hyväksikäytön muodot 2006–2018, N=55

Lasten ja nuorten määrät iän mukaan Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettaessa 2006–2018, N=196

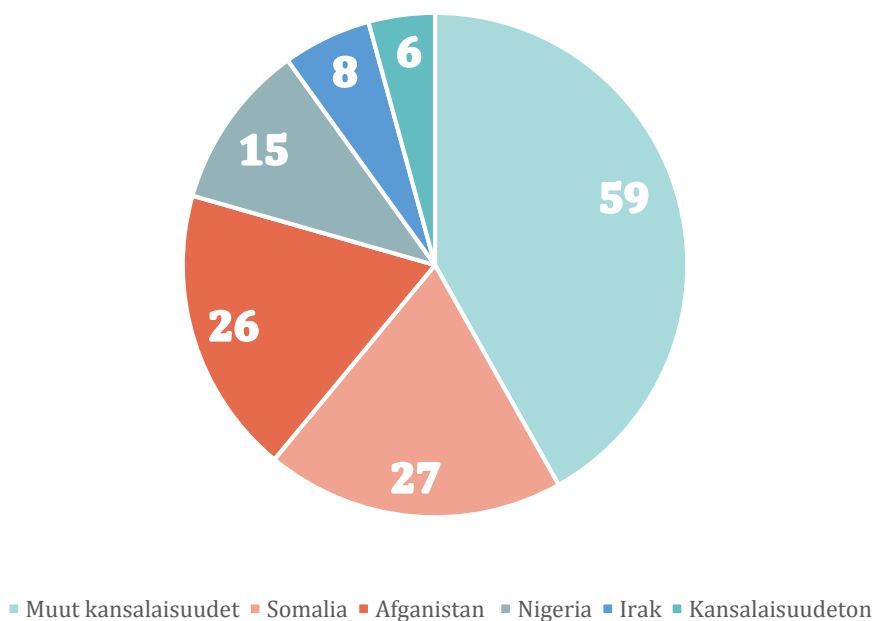

Lapset ovat keskimäärin olleet esityshetkellä noin 15 -vuotiaita, ja suurin osa on ollut 15–17-vuotiaita. Asiakkaista poikia on ollut 32 ja tyttöjä 23. Lapsista 47 on otettu auttamisjärjestelmään vuosien 2016–2018 välillä. Asiakasmäärän nousuun on vaikuttanut vuoden 2015 siirtolaisuuden määrän kasvu Suomessa ja Euroopassa. Lapset edustavat 20:a eri kansalaisuutta, ja osalla lapsia ei ole kansalaisuutta lainkaan. Lapset ovat useimmiten olleet lähtöisin Afganistanista (15), Somaliasta (13), Irakista (alle 5) ja

Nigeriasta (alle 5). Auttamisjärjestelmään ei ole ohjautunut alle 18-vuotiaita Suomen kansalaisia. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018.)

Täysi-ikäisinä auttamisjärjestelmään esitetyt asiakkaat ovat merkittävältä osin joutuneet ihmiskaupan uhriksi joko alaikäisenä tai täysi-ikäisyyden juuri saavutettuaan. Yhteensä 179 esitetystä nuoresta 141 otettiin auttamisjärjestelmään. Näistä nuorista naisia on 78 ja miehiä 63. Eniten nuoria auttamisjärjestelmään on ohjautunut Somaliasta, Afganistanista, Nigeriasta ja Irakista. Kaiken kaikkiaan uhrit ovat 32 eri kansalaisuutta. Joukossa on myös Suomen kansalaisia (alle 5).

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettujen 18–21 -vuotiaiden nuorten yleisimmät kansalaisuudet 2006–2018, N=141¹⁴

18–21 -vuotiaat nuoret ovat joutuneet pääosin työperäisen (66) tai seksuaalisen hyväksikäytön (64) uhreiksi, joista osa on uhriutunut myös Suomessa. Joitakin nuoria on myös pakotettu avioliittoon (10), osa heistä Suomessa. Osa Suomessa seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuneista ja avioliittoon pakotetuista nuorista on ollut uhriutuessaan alaikäisiä. 18–21 -vuotiaita nuoria on myös pakotettu lapsisotilaaksi (6) alaikäisenä, mutta he ovat ohjautuneet auttamisjärjestelmään täysi-ikäisinä. Useat auttamisjärjestelmään otetut nuoret ovat joutuneet monen eri ihmiskaupan muodon uhriksi sekä kokeneet lisäksi seksuaalista, fyysistä ja henkistä väkivaltaa.

¹⁴ Uhreja on yhteensä 141 ja he ovat 32 eri kansalaisuudesta.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on ohjautunut myös täysi-ikäisten uhrien lapsia. Ihmiskaupan uhrien lapset otetaan auttamisjärjestelmään, jos lapsi on vanhempansa uhriksi joutumisen takia avun tarpeessa. Usein lapset ovat joutuneet todistamaan vanhempansa hyväksikäyttöä. Vanhemmilla ei myöskään aina ole kokemastaan johtuen mahdollisuuksia tai kykyä huolehtia lapsesta ja mikäli lapsen kehitys tai turvallisuus on vaarassa, auttamisjärjestelmä tekee lapsesta lastensuojeluilmoituksen. Vuoden 2018 lopussa täysi-ikäisten uhrien lapsia auttamisjärjestelmässä oli 102. Kaikki lapset ovat ulkomaiden kansalaisten lapsia, suurin osa nigerialaisten ihmiskaupan uhriksi joutuneiden naisten lapsia.

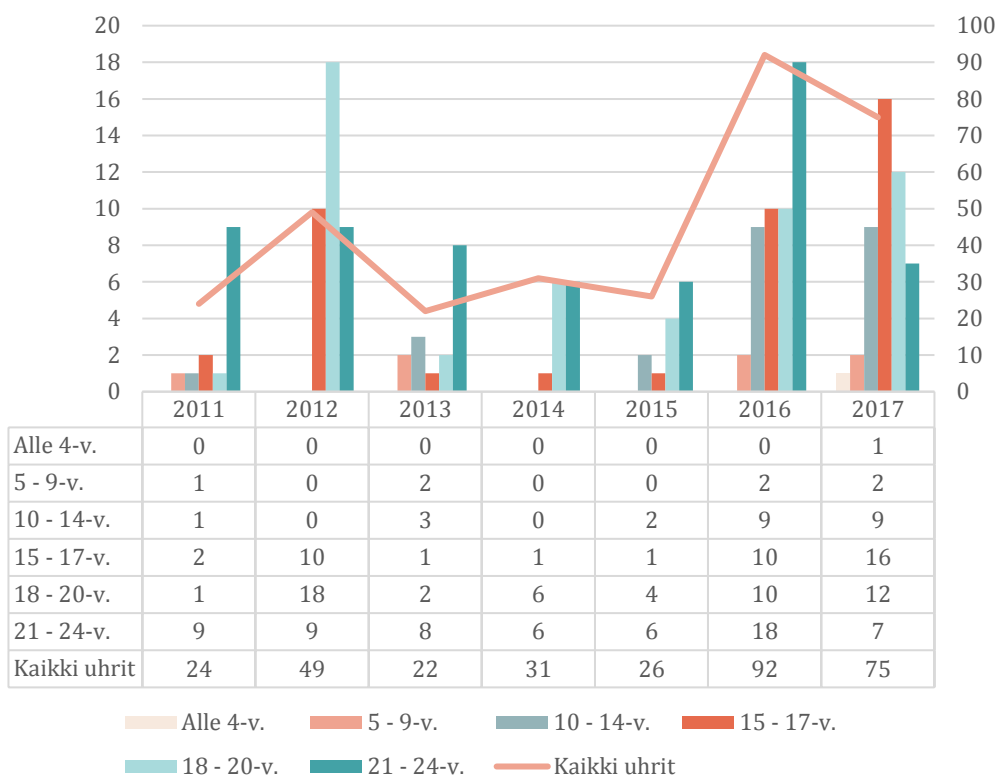
Käsitlemme Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otettujen lasten ja nuorten kokemaa hyväksikäyttöä tarkemmin eri ihmiskaupan muotojen yhteydessä analyysiluvussa 5.

4.2 Poliisin tietoon tulleet ihmiskaupparikosten uhrin

Muut tilastot lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan osalta ovat puutteellisia, sillä rikoksia koskevia tietoja oikeusjärjestelmän eri vaiheista (poliisi, syyttäjä, tuomioistuimet) ei tilastoida iän mukaan. Siten esimerkiksi viranomaisille tehtyjen rikosilmoitusten tai esitutkintojen määrää lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta ei ole mahdollista saada kootusti. Samoin myöskään syyttäjälle edenneet tapaukset ja varsinaiset tuomiot eivät ole kootusti saatavilla. (Tilastokeskus 2019.) Tällöin ei ole mahdollista seurata alaikäisiin kohdistuvien ihmiskaupparikosten määrän kehitystä ja etenemistä oikeusjärjestelmässä, mikä olisi tarpeen ilmiön kokonaiskuvan muodostamisen kannalta ja lapsiin kohdistuvan hyväksikäytön näkyväksi tekemiseksi ja sen ennaltaehkäisemiseksi.

Tilastoista on kuitenkin mahdollista tarkastella poliisin kirjaamia ihmiskaupan ja törkeän ihmiskaupan uhrien määriä iän mukaan (SVT 2018a). Luvut eivät todennäköisesti ole koko totuus ilmiön laajuudesta, sillä poliisin tilastointi- ja rikosten järjestelmään kirjaamistavat vaihtelevat (Kainulainen 2015). Kaikkia uhreja tai uhrien iä ei välttämättä rikosilmoitusta järjestelmään kirjatessa merkitä samalla tarkkuudella joka puolella Suomea (Rantala, Smolej, Leppälä & Jokinen 2008, 37, 59). Poliisi erottelee joidenkin rikosten osalta asianomistajan ja varsinaisen uhrin, joten luvut edustavat siten poliisin rikosilmoitusten pohjalta järjestelmään kirjaamia ihmiskaupparikoksen uhreja. On selvää, että ihmiskaupan piilorikollisuuden luonteen takia vain murto-osa ihmiskaupasta tulee poliisin tietoon, joten todennäköisesti nämä luvut eivät edusta ilmiön todellista suuruutta. Alla olevasta kaaviosta nähdään poliisin lukujen valossa ihmiskaupan uhrien kokonaismäärän kehitys ja lapsiuhrien osuudet vuosina 2011–2017. Ihmiskaupan uhrien määrä on kasvanut vuosina 2016 ja 2017, mikä ei välttämättä tarkoita ihmiskaupan lisääntymistä vaan ennemminkin sitä, että ihmiskaupan uhreja tunnistetaan aiempaa paremmin. Uhrien määrä kasvoi myös johtuen vuosien 2015–2016 turvapaikanhakijoiden määrän lisääntymisestä.

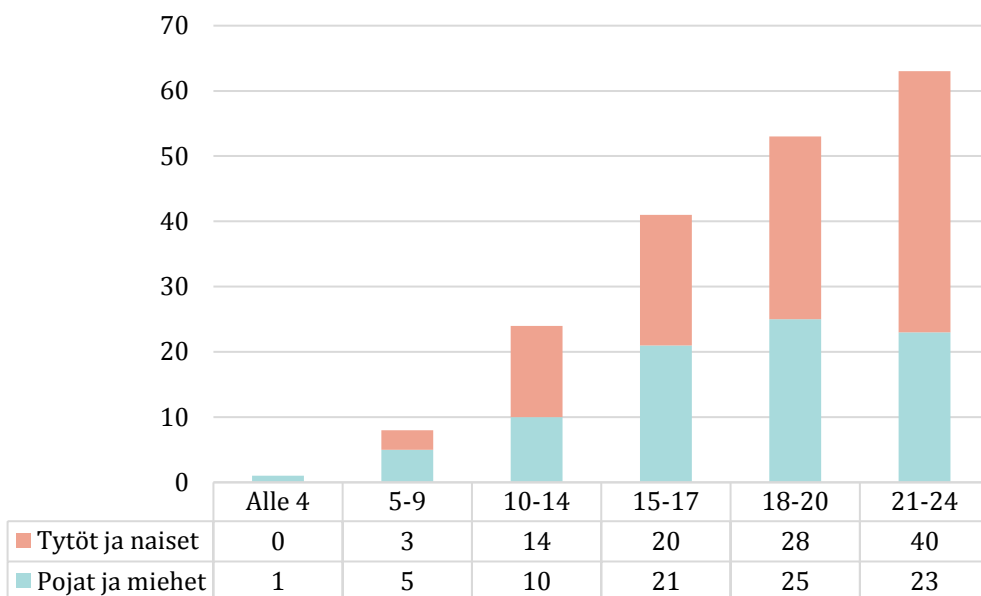
Poliisin kirjaamat ihmiskauppa- ja törkeän ihmiskaupparikoksen uhrin vuosina 2011–2017, N=319

Kaaviossa on kaksi asteikkoa. Vasemmanpuoleinen asteikko kertoo, kuinka monta uhria on eri ikäluokissa eri vuosina, ja oikeanpuoleinen asteikko kertoo uhrien kokonaismäärän eri vuosina.

Poliisin kirjaamista luvuista selviää, että 23 prosenttia ihmiskauppa- ja törkeän ihmiskaupparikoksen uhreista vuosina 2011–2017 oli alle 18-vuotiaita, ja jos siihen lisätään vielä 18–20 -vuotiaat, niin yhteensä 39 prosenttia kaikista ihmiskaupparikosten uhreista oli lapsia tai nuoria. Törkeän ihmiskaupparikoksen kohdalla lapsiuhrit korostuvat, sillä alle 18-vuotiaita oli 36 prosenttia, ja jopa kaksi kolmasosaa (68 %) kaikista uhreista on alle 20-vuotiaita nuoria. Törkeän ihmiskaupan kohdalla lapset ja nuoret ovat siten enemmistönä uhreista. Tämä johtunee rikoslain määritelmästä, jonka mukaan, rikoksen kohdistuessa lapseen ja sen ollessa myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, se tuomitaan törkeänä ihmiskauppana.

Poliisin kirjaamien ihmiskaupa- ja törkeän ihmiskaupparikoksen uhrin sukupuolen mukaan, 2011–2017, N=190

Poliisin kirjaamista heidän tietoonsa tulleista ihmiskauppaa koskevista rikosilmoituksista nähdään, että alle 18-vuotiaiden tyttöjen ja poikien osuudet ihmiskaupan uhreista näyttävät jakaantuvan suhteellisen tasaisesti (SVT 2018a). Tarkasteltaessa 18 vuotta täyttäneitä ja vanhempia, naisten osuus suhteessa miehiin on suurempi. Tilastojen valossa näyttää siltä, että poliisin tietoon on tullut enemmän ihmiskaupan uhriksi joutuneita lapsia kuin auttamisjärjestelmään. Tiedossamme ei ole, mistä tämä johtuu. Auttamisjärjestelmän ja poliisin tietoja tarkasteltaessa huomataan, että ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset ovat useammin poikia, kun taas täysi-ikäiset ovat useammin naisia. Todennäköisesti poliisin tilastoissa näkyy vuoden 2015–2016 lisääntynyt maahanmuutto, jonka myötä etenkin ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten poikien määrä ihmiskaupan uhreina korostuu. Täysi-ikäisten kohdalla on todennäköistä, että naisten suuremmassa määrässä uhreja näkyy Länsi-Afrikasta tulleiden seksuaalisesti hyväksikäytettyjen osuus. Tilastojen tulkinta on kuitenkin haastavaa, ja lukuja tulisikin tutkia jatkossa tarkemmin esimerkiksi sen osalta, miten poliisille ilmoitetut tapaukset etenevät, missä määrin esitutkinta lopetetaan, ja missä määrin poliisiin tietoon tulleet uhrin ohjautuvat auttamisjärjestelmään. Ruotsissa tehdyn tutkimuksen perusteella huomattava osuus lapsiin kohdistuvista ihmiskauppatutkinnoista ei johda syytteen, koska tapauksia ei voida tutkia (Länsstyrelsen Stockholm 2017).

Tässä selvityksessä on keskitytty ihmiskaupparikoksiin eikä muita lapsiin kohdistuvia rikoksia ole ollut mahdollista tutkia tarkemmin. Esimerkiksi lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä ja törkeitä hyväksikäyttöjä ilmoitetaan viranomaisille vuosittain noin

tuhat¹⁵ (SVT 2019) eli moninkertaisesti verrattuna ihmiskaupparikoksiin. Jos näitä rikoksia tutkittaisiin tarkemmin, osasta saattaisi löytyä viitteitä ihmiskaupasta. Tilastot seksin ostamisesta nuorilta ovat olennaisia ihmiskauppaan liittyvän hyväksikäytön kuvaamisen kannalta. Kuten tästä selvityksestä käy ilmi, nuoret kohtaavat seksinostoyrityksiä arjessaan ja tulevat seksuaalisesti hyväksikäytetyksi aikuisten taholta. Hyväksikäyttö voi saada myös ihmiskaupan kaltaisia piirteitä.

Alla on kuvattu tilastotietoja seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta -rikoksista vuosilta 2014–2017 (SVT 2018b, 2018c). Luvut kuvaavat sitä, kuinka harvoin 16–17 -vuotiaille nuorille tehdyt seksinostoyritykset tulevat viranomaisten tietoon ja/tai etenevät syyttäjälle ja kuinka harvasta tapauksesta lopulta tulee tuomio. Vuoden 2013 kouluterveyskyselyn (THL 2013) mukaan 10 prosentille ammattioppilaitoksissa opiskelevista nuorista oli tarjottu rahaa, tavaraa tai päihteitä vastineeksi seksistä. Vastaavasti viisi prosenttia lukiolaisnuorista ja kuusi prosenttia peruskoululaisista olivat kokeneet vastaavanlaisia seksinostoyrityksiä. (Mt.)

Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta 2014–2017, N

	2014	2015	2016	2017
Viranomaisten tietoon tulleet rikokset	26	42	19	7
Syyttäjälle ilmoitetut rikokset	17	37	26	12
Rangaistukset	-	1	2	8

Todennäköisesti nämäkin luvut ovat vain jäävuoren huippu niistä kaikista seksinostoyrityksistä, mitä nuoret kohtaavat. Sama koskee täysi-ikänsä saavuttaneita nuoria, sillä 18–20 -vuotiaan seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä on tuomittu yhteensä vain kuudessa tapauksessa. Vuonna 2015 tuli yksi tuomio ja vuonna 2017 viisi tuomiota. Kaikissa tapauksissa uhrin olivat tyttäriä. (SVT 2018d.)

4.3 Virallisten tilastojen ulkopuoliset ihmiskaupan uhrin

Ihmiskauppa on piilorikollisuutta. Virallisista tilastoista on nähtävissä suurella todennäköisyydellä vain pieni osa kaikista niistä potentiaalisista lasten hyväksikäyttötapausten, jotka periaatteessa voitaisiin määritellä ihmiskaupaksi. Sen takia on tärkeää tutkia myös muita lähteitä. Esimerkiksi ihmiskaupan uhreja avustavat järjestöt, MonikaNaiset liitto, Pakolaisneuvonta, Pro-Tukipiste ja Rikosuhripäivystys (Neliapila-järjestöt) ovat alkaneet kerätä tilastotietoja asiakastyössään tunnistamista mahdollisista ihmiskaupan uhreista vuoden 2018 alusta. Järjestöt ovat vuonna 2018 tunnistaneet yhteensä 71 ihmiskaupan uhria, joista kaksi on ollut alaikäistä. Järjestöillä

¹⁵ Vuonna 2017 viranomaisten tietoon tuli 1107 lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä tai törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä. Vastaavat luvut vuodelta 2016 ovat 1187, vuodelta 2015 1169 ja vuodelta 2014 1327. (SVT 2019.)

on tärkeä rooli uhrien tunnistamisessa ja avustamisessa. Uhrin jäävät usein virallisten tilastojen ulkopuolelle, sillä vain osa uhreista (35 %) haluaa ilmoittaa kokemastaan poliisille tai hakeutua Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään (40 %) esimerkiksi seuraamusten pelon tai viranomaisiin liittyvän epäluottamuksen takia. Epäusko siitä, että henkilön turvallisuus pystyttäisiin takaamaan ja toive tapahtuneen unohtamisesta vaikuttavat myös virallisen avun piiriin hakeutumiseen. (Neliapila 2019.)

4.4 Hatkaajat ja ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat

Tutkittaessa potentiaalisia ihmiskaupan uhreja, on tärkeää tarkastella ihmiskaupalle altistavia tekijöitä tai olosuhteita, joissa lapset ja nuoret voivat olla vaarassa joutua hyväksikäytetyiksi. Tässä selvityksessä epävakaa perhetilanne ja/tai perheen puuttuminen oli yksi tärkeimpiä esille nousseita uhriutumiseen vaikuttavia tekijöitä. Esimerkiksi huostaanotetut sijaishuoltopaikasta luvatta poissa olevat nuoret ja turvapaikanhakijoina maahan ilman huoltajaa tulleet lapset, jotka ovat kadonneet kesken turvapaikkaprosessin, voivat joutua katoamisen tai karkureissun aikana sellaisiin olosuhteisiin, joissa he saattavat tulla hyväksikäytetyiksi.

Lastensuojelun keskusliitto on tehnyt selvityksen (2011) sijaishuollosta luvatta poissa olleista eli ”hatkassa” olleista nuorista. Luvattomalla poissa olemisella tarkoitetaan tilannetta, jossa huostaan otettu lapsi tai nuori on poistunut ilman lupaa sijaishuoltopaikastaan tai jättänyt palaamatta sinne esimerkiksi kotilomien jälkeen. Lastensuojelun keskusliiton selvityksestä käy ilmi, että laitoksissa asuvista nuorista (1 251) lähes 15 % oli luvatta poissa kyselyä edeltäneiden kuuden kuukauden aikana. Toistuvasti luvatta poistuneista tyttöjä oli 93 ja poikia 91, eli yhteensä 184 lasta oli poistunut toistuvasti sijaishuoltopaikastaan. Luvattoman poissaolon aikana lapsi on potentiaalisesti vaarassa ja riski joutua kaltoinkohdeksi on suuri. (Mt., 5, 18, 32.)

Laitoksilta kysyttiin myös heidän näkemyksistään nuorten karkureissujen aikaisista tapahtumista ja he raportoivat mm. alkoholin ja huumeiden käytöstä. Merkillepantavaa oli, että lasten nähtiin syyllistyvän reissuillaan rikollisiin tekoihin ja vaihtavan seksiä rahan tai päihteisiin. Lapsia oli myös painostettu seksuaaliseen kanssakäymiseen, heitä oli pahoinpidelty sekä raiskattu. (Mt., 33.) Tässä selvityksessä on tullut esiin huoli siitä, kuinka sijaishuollossa olevat ja sieltä luvatta poistuneet nuoret ovat joutuneet seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan uhriksi sekä rikollisuuteen painostetuksi. Päihteet ovat olleet mukana osassa tapauksia. Usein hyväksikäytön ja kaltoinkohtelun kokemukset kasaantuvat ja altistavat uusille hyväksikäyttökokemuksille. Omilla teillään olevat nuoret ovatkin alttiita erinäiselle hyväksikäytölle ja kiristykselle, mikä voi johtaa ihmiskaupan kaltaisiin tilanteisiin.

Joskus lapsia katoaa myös kesken turvapaikkaprosessin. Lapset ovat tällöin poistuneet majoituspaikastaan ilmoittamatta siitä viranomaisille. Osan jäljille päästään ja heidät löydetään toisesta EU-maasta, mutta osa jää kadoksiin viranomaisilta (European

Commission 2015, 11; Europol 2018, 20). Etenkin viranomaisilta kadonneet ja ilman turvaverkkoja olevat lapset ovat haavoittuvassa asemassa ja näin otollinen kohde hyväksikäyttäjille. Europol on arvioinut jopa 10 000 ilman huoltajaa tulleen lapsen kadonneen vastaanottokeskuksista Euroopassa (European Parliament 2017).

Suomessa Maahanmuuttovirasto kerää tietoa turvapaikkaprosessin aikana kadonneista lapsista ja nuorista. Suomeen saapui vuosina 2014–2018 yhteensä 3808 ilman huoltajaa tullutta lasta (Maahanmuuttovirasto 2018a). Vuonna 2015 Eurooppaan suuntautuvan siirtolaisuuden suuren kasvun myötä myös alaikäisiä saapui Suomeen kymmenkertaisesti verrattuna aiempiin vuosiin.

Ilman huoltajaa tulleiden lasten määrä vuosina 2014–2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Ilman huoltajaa tulleet lapset	192	3010	365	171	70

(Lähde: Maahanmuuttovirasto 2018a.)

Osa näistä nuorista on lähtenyt pois Suomesta kesken turvapaikkaprosessin ilmoittamatta viranomaisille. Maahanmuuttovirasto on selvittänyt, että vuosien 2014 ja 2018 välisenä aikana 126 alaikäistä turvapaikanhakijaa on kadonnut kesken turvapaikkaprosessin (Maahanmuuttovirasto 2016, 2017, 2018b & 2019).

Kadonneet alaikäiset vuosina 2014–2017

	2014	2015	2016	2017	2018
Kadonneet lapset	6	21	57	32	10

(Lähde: Maahanmuuttovirasto 2016, 2017, 2018b & 2019.)

Nämä luvut kuvaavat Maahanmuuttoviraston alaikäisinä pitämien kadonneiden henkilöiden lukumääriä. Luvuista on poistettu katoamishetkellä jo täysi-ikäistyneet tai täysi-ikäisiksi esim. iänmäärityksellä todetut. Kadonneista suurin osa on poikia. Tyttöjä on Maahanmuuttoviraston mukaan kadonnut vain neljä (2014–2016, vuodelta 2017 ja 2018 ei ole tietoa). Nuoret ovat kadonneet useimmiten turvapaikkaprosessin aikana, ennen turvapaikkapuhuttelua. Osan lapsista jäljille on päästy ja heidät on löydetty esim. toisesta EU-maasta, mutta osa on kadonnut viranomaisilta kokonaan. Lopullisesti viranomaisilta kadoksiin jäi yhteensä 73 lasta vuosina 2014–2018. (Maahanmuuttovirasto 2016, 2017, 2018b & 2019.)

Syitä lasten katoamiselle on Maahanmuuttoviraston mukaan monia. Lapset voivat olla tyytymättömiä olosuhteisiin Suomessa ja haluavat jatkaa matkaansa muualle tai palata toiseen EU-maahan, jossa ovat aiemmin oleskelleet. Lapsilla voi myös olla sukulaisia toisessa EU-maassa, tai he ovat jo hakeneet turvapaikkaa toisesta EU-maasta. Yksi keskeinen motiivi katoamiselle Maahanmuuttoviraston mukaan on pelko Dublin-päätöksestä ja kääntymisestä toiseen EU-maahan. (Maahanmuuttovirasto 2016). Moneen katoamiseen liittyy myös Maahanmuuttoviraston epäily siitä, että nuori onkin ollut täysi-ikäinen. Heille ollaan oltu tekemässä ikätutkimusta, mutta he ovat kadonneet ennen tutkimuksen tekoa. Maahanmuuttoviraston mukaan katoamisiin on voinut vaikuttaa kielteisen päätöksen saaminen tai sen pelko. Ylipäänsä pelko ja epävarmuus tulevaisuudesta Suomessa nähtiin vaikuttavan katoamisiin. (Maahanmuuttovirasto 2017.) Kadonneita lapsia Euroopassa auttavan järjestön (Missing children) mukaan etenkin 16–17 -vuotiaat nuoret pohtivat maasta poistumista, sillä he pelkäävät mitä heille tapahtuu turvapaikkaprosessissa, kun he täysi-ikäistyvät (Infomigrants 2018).

Ruotsissa nuorten liikkuvuus ja ilmiö, jossa ilman huoltajaa tulleet lapset ja nuoret lähtevät pois tai katoavat heille osoitetusta majapaikasta, ovat tunnetumpia kuin Suomessa. Tammikuun 2014 ja lokakuun 2017 aikana, Ruotsissa katosi 1 736 lasta, joista 1 456 jäi kadoksiin viranomaisilta (Länsstyrelsen 2016a). Lasten ja nuorten katoamiseen liittyy huoli heidän joutumisestaan rikoksen uhriksi, esimerkiksi hyväksikäytetyksi tai ihmiskaupan uhriksi (mt.). Usein nuori näyttää päättävän itse pois lähtemisestä, mutta joidenkin katoamisten taustalla on viitteitä siitä, että joku toinen henkilö on vaikuttanut nuoren katoamiseen (Maahanmuuttovirasto 2017).

Ilman huoltajaa tulleet lapset, jotka turvapaikkaprosessin aikana ehtivät täyttää 18 vuotta voivat myös kohdata useita haasteita aikuisuuteen siirtyessä, muutettuaan aikuisten vastaanottokeskukseen tai omilleen alaikäisten vastaanottokeskuksista tai jäätyään paperittomaksi. Etenkin kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneet ja mahdollisesti paperittomaksi jääneet nuoret ovat haavoittuvassa asemassa ja voivat olla riskissä joutua houkutelluksi erinäiseen rikolliseen toimintaan ja joutua hyväksikäytetyksi (ks. esim. Ollus & Jokinen 2013). Kaikki nuoret eivät syystä tai toisesta halua hyödyntää vapaaehtoista paluuta¹⁶ ja palata takaisin kotimaahansa tai se ei ole heille mahdollista eri syistä. Ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten kohdalla paluuta ei myöskään suositella siihen liittyvien riskien, mm. uudelleen uhritumisen riskin vuoksi (Euroopan komissio 2016).

Kielteisen päätöksen saaneet 18-vuotta täyttäneet nuoret ovat oikeutettuja vastaanottopalveluihin, kunnes he ovat poistuneet maasta, kuitenkin enintään 30 päivän

¹⁶ Vapaaehtoisella paluulla tarkoitetaan sitä, että henkilöt, jotka ovat saaneet kielteisen turvapaikkapäätöksen, ovat peruuttaneet turvapaikkahakemuksensa, ovat ihmiskaupan uhreja ilman kotikuntaa Suomessa, ovat saaneet tilapäistä suojelua tai joiden kansainvälisen suojelun asema Suomessa on peruutettu tai lakkautettu ja ovat saaneet karkotuspäätöksen, palaavat vapaaehtoisesti kotimaahansa. Vapaaehtoista paluuta koordinoi Maahanmuuttovirasto ja vastaanottokeskus, jonka vastuulla palaaja on. (Migri: <https://migri.fi/paluu-kotimaahan>; IOM https://iom.fi/sites/default/files/Updated%20leaflets/AVRR%20Leaflet%20Suomeksi_Updated2018.pdf.)

ajan (STM 2017). Toisin kuin aikuisilla, lapsilla oikeus vastaanottopalveluihin ei lopu, vaikka he eivät poistuisi maasta vapaaehtoisesti tai heitä ei saada poistettua maasta viranomaistoimin. 30 päivän jälkeen he ovat oikeutettuja kiireellisiin sosiaalipalveluihin, jotka kattavat hätämajoituksen lisäksi ruoan ja mahdollisen muun akuutin avun. (Mt.). Käytännössä kaikki kielteisen päätöksen saaneet alaikäiset valittavat päätöksestä, jolloin heidän vastaanottopalvelunsa jatkuvat prosessin ajan (Maahanmuuttovirasto 2019). Suurin osa lapsena tulleista täysi-ikäistyy prosessin aikana (mt.).

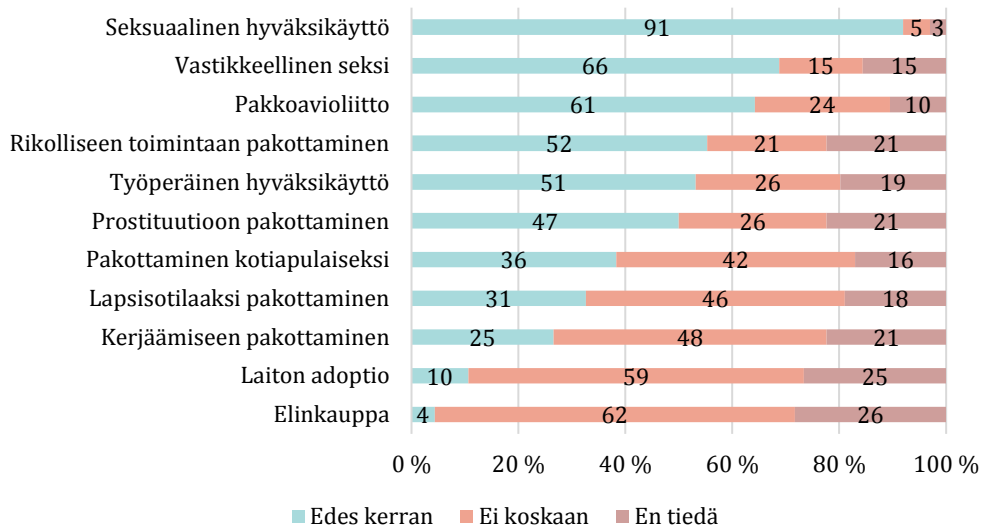
Suomessa oli vuoden 2018 alussa arviolta 2000–4000 paperitonta henkilöä 42:ssä kunnassa (Jauhiainen & Gadd 2018). Suomessa oleskelevista paperittomien lasten ja nuorten määrästä ei ole tarkkaa tietoa. Suurin osa kunnista tarjoaa paperittomille terveydenhuollon palveluja, kaksi kolmesta asumisen palveluja ja neljä viidestä kunnasta muita sosiaalihuollon palveluja (mt.). On mahdollista, että paperittomat nuoret eivät kuitenkaan kaikissa tapauksissa hakeudu kunnan sosiaalihuollon piiriin ja sen sijaan majailevat viranomaisten ulottumattomissa kavereiden luona tai kadulla, jolloin heidän riskinsä joutua hyväksikäytön uhriksi kasvaa. Tässä selvityksessä ei ollut mahdollista kartoittaa syvällisemmin kielteisen päätöksen saaneiden 18-vuotta täyttäneiden alun perin maahan ilman huoltajaa tulleiden lasten tilannetta, mutta selvää on, että he ovat haavoittuvassa asemassa etenkin, jos he jäävät maahan paperittomina.

5. IHMISKAUPAN JA HYVÄKSİKÄYTÖN ERI MUODOT

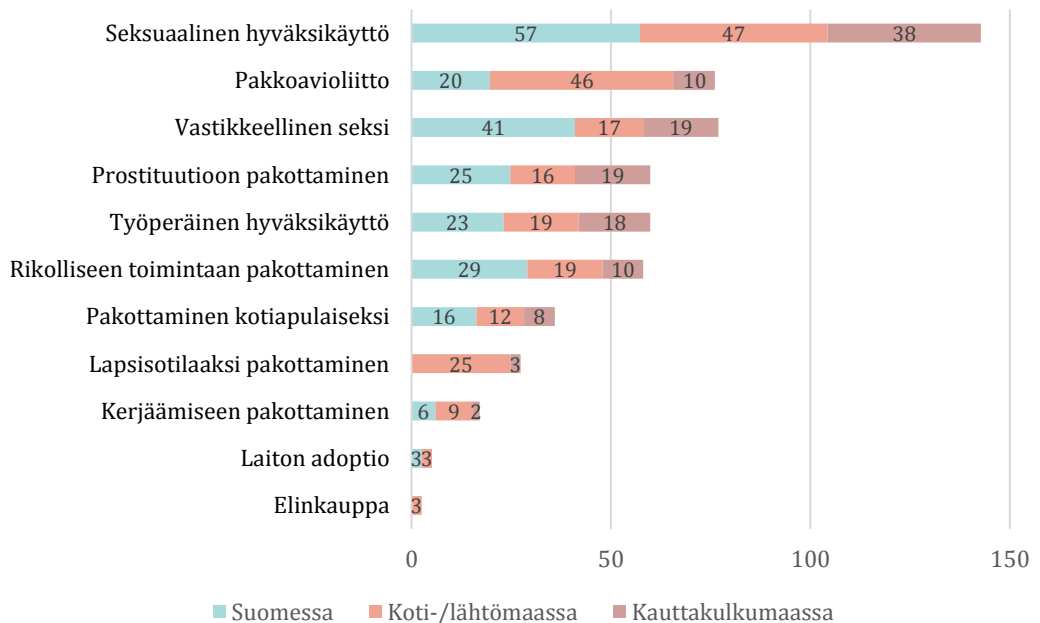
Lapset ja nuoret ovat kohdanneet monenlaista ihmiskaupaan liittyvää hyväksikäyttöä ja väkivaltaa niin Suomessa, ulkomailla lapsen koti- ja/tai lähtömaassa kuin kauttakulkumaissa. Tässä luvussa käsittelemme ihmiskaupan ja siihen liittyvän hyväksikäytön muotoja tapahtumapaikan mukaan. Ensin käsittelemme Suomessa tapahtunutta hyväksikäyttöä ja sen jälkeen ulkomailla, sekä lasten koti- tai lähtömaassa että matkalla tapahtunutta hyväksikäyttöä. Luvussa hyödynnetään sekä kysely- ja haastatteluaineistoa että Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tietoja ja ihmiskauppatuomioita.

Selvityksen kyselyssä kartoitettiin, olivatko asiantuntijat kohdanneet työssään ihmiskaupan eri muotojen tai ihmiskaupaan liittyvän hyväksikäytön kohteeksi joutuneita lapsia tai nuoria. Lähes kaikki kyselyyn vastanneet asiantuntijat olivat kohdanneet seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneita lapsia edes kerran. Vaikka seksuaalista hyväksikäyttöä tunnistettiin eniten, asiantuntijat olivat kohdanneet työssään myös monen muunlaisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneita lapsia. Yli puolet vastaajista oli havainnut avioliittoon tai rikollisuuteen pakottamista sekä työperäistä hyväksikäyttöä. Myös prostituutioon pakottamista asiantuntijat olivat tunnistaneet suhteellisen hyvin. Sen sijaan lähes puolet vastaajista ei ollut koskaan havainnut kotiapulaiseksi, lapsisotilaaksi tai kerjäämiseen pakottamista. Harvinaisimmat ihmiskaupan muodot, laitton adoptio ja elinkauppa, jäivät tässäkin selvityksessä vähiten havaittujen muotojen joukkoon.

Kuinka moni vastaajista on kohdannut lapsia ja nuoria, jotka joutuneet ihmiskaupan uhriksi edes kerran, ei koskaan tai eivät osaa sanoa ovatko kohdanneet¹⁷, % (N=117)

Asiantuntijoiden tunnistamat lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan muodot tapahtumapaikan mukaan, % (N=117)

¹⁷ Kaavion vastausvaihtoehdossa "edes kerran" on yhdistetty kysymyksen vastausvaihtoehdot joskus, silloin tällöin, usein ja harvoin.

Yllä olevasta kaaviosta näkyy ammattilaisten työssään kohtaaman tai tunnistaman ihmiskaupan tai siihen liittyvän hyväksikäytön uhrin ja muodot tapahtumapaikan mukaan, ja se missä suhteessa asiantuntijat arvioivat eri hyväksikäytön muotojen tapahtuneen Suomessa ja ulkomailla, lapsen koti-/lähtömaassa tai kauttakulkumaassa.¹⁸ Kuvaa ei tule nähdä yleisyyden mittarina vaan se ilmentää vastaajien kokemuksia siitä, ovatko he kohdanneet lapsia ja/tai nuoria, jotka heidän arvionsa mukaan ovat ihmiskaupan tai siihen liittyvän hyväksikäytön uhreja. Vastaajien mukaan seksuaalinen hyväksikäyttö oli yleisin heidän tietoonsa tullut hyväksikäytön muoto kaikissa eri tapahtumapaikoissa. Suomessa tapahtunut, asiantuntijoiden tunnistama hyväksikäyttö oli yleisimmin seksuaalista hyväksikäyttöä, seksin ostamista tai vaihtamista vastikkeeseen sekä rikolliseen toimintaan pakottamista. Koti-/lähtömaassa koetuista hyväksikäytön muodoista korostuivat seksuaalinen hyväksikäyttö ja pakkoavioliitot. Matkalla Suomeen seksuaalisen hyväksikäytön koko spektri lievemmästä hyväksikäytöstä prostituutioon pakottamiseen sekä työperäinen hyväksikäyttö nousivat esiin vastauksissa.

5.1 Suomessa tapahtunut hyväksikäyttö

5.1.1 Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa

Seksuaalinen hyväksikäyttö oli tässä selvityksessä selkeästi eniten tunnistettu ihmiskauppaan liittyvän hyväksikäytön muoto. Jopa kaksi kolmasosaa selvityksessä tehdyn kyselyyn vastanneista lasten ja nuorten kanssa työskennelleistä ammattilaisista oli kohdannut työssään lapsia ja nuoria, jotka olivat joutuneet seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Noin viidesosa vastaajista kohtasi seksuaalisesti hyväksikäytettyjä lapsia ja nuoria työssään usein. Kysyttäessä missä hyväksikäyttö oli tapahtunut, 57 prosenttia vastaajista kertoi, että hyväksikäyttö oli tapahtunut Suomessa. Suhteessa muihin hyväksikäytön muotoihin ja tapahtumapaikkoihin kyselyyn vastanneet raportoivat seksuaalisen hyväksikäytön tapahtuneen useimmiten Suomessa. Ammattilaisten mukaan yleisimmin lapsen hyväksikäyttäjäksi oli uhrille tuttu henkilö, esim. uhrin poika- tai tyttöystävä, kaveri, perheenjäsen tai muu sukulainen.

Suomessa tapahtunutta seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa on tunnistettu myös Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä. Auttamisjärjestelmään on ohjautunut kuitenkin vain alle viisi alaikäistä, jotka ovat joutuneet seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan tai hyväksikäytön yrityksen kohteeksi Suomessa. Enemmistössä näistä tapauksista esitutkintaviranomaiset ovat avanneet tutkinnan ihmiskauppa-nimikkeellä. Suomessa alaikäiset uhrin on yleensä pakotettu prostituutioon

¹⁸ Kyselyyn vastatessa ei pyydetty keskittymään yhteen ainoaan tapaukseen, joten vastaukset voivat sisältää eri tapauksia, jotka ovat sattuneet eri paikoissa, tai yhden tapauksen, jossa hyväksikäyttö on tapahtunut yhdessä tai useassa eri paikassa.

suurten suomalaisten kaupunkien alueella. Nämä uhrin ovat olleet ulkomaan kansalaisia, jotka ovat saapuneet Suomeen hyväksikäyttäjensä kanssa.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään ei ole ohjautunut valtaväestöön kuuluvia lapsia, vaikka Suomessa on tullut myös tuomioita valtaväestöön kuuluneiden alaikäisten ihmiskaupasta. Osasy tähän on se, että osa lapsena hyväksikäytetyistä ohjautuu auttamisjärjestelmään vasta täysi-ikäisenä. Todennäköistä on myös, että kuntien lastensuojelussa ei tiedetä, mitä ihmiskauppa on eikä osata ohjata mahdollisia ihmiskaupan uhriksi joutuneita lapsia auttamisjärjestelmään. Voi myös olla, että auttamisjärjestelmällä ei koeta olevan lisäroolia suomalaisen alaikäisen uhrin auttamisessa, koska kunta on siinä tilanteessa vastuussa peruspalveluiden tuottamisesta. Alaikäisten lisäksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on esitetty myös 64 seksuaalisen hyväksikäytön uhria, jotka ovat olleet esityshetkellä 18–21 -vuotiaita. Lähes kaikki heistä olivat ulkomaan kansalaisia. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018.)

Seuraavaksi esittelemme selvityksessä esille tulleita ihmiskaupaan liittyviä seksuaalisen hyväksikäytön eri muotoja: prostituutioon pakottamista, ns. vastikkeellista seksiä sekä muuta lasten ja nuorten kokemaa ihmiskaupaan liittyvää seksuaalista hyväksikäyttöä.

Prostituutioon pakottaminen

Prostituutioon pakottaminen tunnistettiin selvityksessä varsin hyvin ihmiskaupan muodoksi. Viidesosa kyselyyn vastanneista oli kohdannut työssään lapsia tai nuoria, joita oli pakotettu tai jotka oli heidän arvionsa mukaan joutuneet pakotetuksi prostituutioon. Neljäsosa vastaajista arvioi hyväksikäytön tapahtuneen Suomessa. Rikoksenteijä oli useimmiten uhrin tuntema henkilö tai hänen poika- tai tyttöystävänsä. Selvityksessä tuli esiin useita tapauksia, joissa alaikäisiä tai juuri täysi-ikäisyyden saavuttaneita tyttöjä oli pakotettu prostituutioon. Tiedossa on sekä tapauksia, joissa uhrin ovat kuuluneet valtaväestöön että tapauksia, joissa uhrin ovat olleet ulkomaalaistaustaisia.

Tuomio 1. 14-vuotiaan pakottaminen prostituutioon

Paljon julkisuutta saaneessa tapauksessa keski-ikäinen, Itä-Suomen yliopistossa lehtorina työskennellyt suomalaismies oli tavannut 14-vuotiaan vaikeasta kotiooloista lähtöisin olevan tytön internetin keskustelupalstalla. Mies houkutteli tytön luokseen asumaan, jolloin hän tuli monin tavoin riippuvaiseksi miehestä. Mies käytti tyttöä toistuvasti seksuaalisesti hyväkseen, turvautuen myös väkivaltaan, usean vuoden ajan ja pakotti tytön prostituutioon. Tyttöä käytettiin hyväksi kahdeksassa eri kaupungissa eri puolilla Suomea. Uhrin mukaan asiakkaita oli satoja. Vuonna 2016 mies tuomittiin käräjäoikeudessa yhdeksäksi vuodeksi vankeuteen mm. törkeästä ihmiskaupasta ja törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Hovioikeus korotti tuomiota vuonna 2017 yhteentoista vuoteen ja lisäsi mm. raiskauksen miehen syytelistalle. (R 16/2999; Helsingin Sanomat 2016; YLE 2017.)

Arviolta 400–600 henkilöä oli käyttänyt tyttöä seksuaalisesti hyväksi. Oikeuden tuomiossa painotettiin kuitenkin hyvin vähän sitä, kuinka vakava ja järjestelmällinen lapsen kohdistuva rikos ja seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaus oli kyseessä. Kansallinen ihmiskaupparaportointi on nostanut esiin sen, että seksiä ostaneiden miesten uhriin kohdistamaa lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ei tuomiossa juurikaan käsitelty. Ihmiskaupparaportointi ihmetteli sitä, että sadat henkilöt voivat käyttää lasta seksuaalisesti hyväksi, mutta ainoastaan yksi heistä joutuu rikosvastuuseen muiden päästessä pälkähästä. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2016a.)

Haastatteluissa tuli esille monia tapauksia, joissa lähinnä tyttöjä oli pakotettu prostituutioon. Eräässä tapauksessa valtaväestöön kuuluva vanhempi oli myynyt tyttärensä miehille, jotka seksuaalisesti hyväksikäyttivät uhria rahaa vastaan. Tytär oli alle 16-vuotias tapahtumien aikaan. Haastateltavien mukaan hyväksikäyttöä tapahtui useampia kertoja ja prosessi oli kestänyt kokonaisuudessaan vuosia. Vanhempi oli hakenut itselleen seuraa netissä eri seuranhakupalveluissa ja tapasi entuudestaan tuntemattomia miehiä, samalla tarjoten myös tyttärensä miehille. Hän ei suojellut tyttärensä mitenkään ja sai taloudellista hyötyä hyväksikäytöstä. Seksuaalista hyväksikäyttöä tapahtui esim. vanhemman järjestämissä juhlissa, seuraa hakeneiden miesten luona viikonloppuisin sekä myös heidän lomaillessa uhrin kanssa ulkomailla. Perheessä tai perheen sisällä tapahtuvasta ihmiskaupasta on vain vähän tietoa, koska ihmiskaupan on määritelmällisesti ajateltu liittyvän enemmän rikollisryhmien toimintaan. Tässä selvityksessä on tullut esille, että niin valtaväestöön kuuluneiden kuin muualta tulleiden lasten hyväksikäyttäjä voi hyvinkin olla oma perheenjäsen. Perheen sisäinen seksuaalinen hyväksikäyttö voi myös täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön. Vastaavasti muu sukulainen, tuttu tai samasta yhteisöstä tuleva henkilö voi saattaa lapsen ihmiskaupan uhriksi johtuen juuri siitä, että hän tuntee uhrin ja uhri luottaa häneen.

Tuomio 2. 16-vuotiaan romanialaisen tytön pakottaminen prostituutioon

Suomessa annettiin vuonna 2012 tuomio tapauksessa, jossa samasta kylästä kotoisin ollut romanialainen mies oli houkutellut 16-vuotiaan tytön Romaniasta Norjan kautta Suomeen lupaamalla työlle töitä baaritarjoilijana. Tyttö oli ollut siinä uskossa, että hän tulee Suomeen työskentelemään ja saa itse osan rahoista. Suomeen tultuaan tyttö pakotettiin prostituutioon mm. väkivaltaa käyttämällä. Uhri oli pakotettu myös luovuttamaan kaikki ansaitsemansa rahat. Asiakkaita hän oli ottanut vastaan 6–12 tunnin ajan lähes päivittäin. Kun uhri oli

ilmoittanut, että hän haluaa lopettaa prostituution, hänet oli kiristämällä ja väkivallalla uhaten pakotettu jäämään Suomeen. Tekijä sai 9 vuoden ja neljän kuukauden tuomion törkeästä ihmiskaupasta ja törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä. (R 12/4990.)

Selvityksessä tuli ilmi epäily kahta, ilman huoltajaa tullutta länsiafrikkalaista tyttöä koskevasta prostituutioon pakottamisesta. Tytöt olivat 16- ja 18-vuotiaita. Nuorempi tytöistä oli jäänyt kotimaassaan orvoksi ja oli sisarustensa kanssa tullut toimeen kerjäämällä. Noin 15-vuotiaana hänet oli palkattu kotimaassaan harjoittelijaksi kampaamoon, jossa hänet oli ylipuhuttu lähtemään Eurooppaan suurempien tienestien toivossa. Ennen lähtöä tyttö vietiin paikallisen poppamiehen luo ja hänet saatiin hypnotisoimalla vannomaan vala, jossa hän suostui maksamaan 60 000 euroa matkasta Eurooppaan. Länsi-Afrikasta, erityisesti Nigeriasta tullessiin naisiin ja tyttöihin kohdistuvasta ihmiskaupasta on olemassa paljon tutkittua tietoa (ks. esim. Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2016b, 3–4; Dutch Rapporteur 2009, 359–360). Voodoo-/juurituruaalien käyttäminen naisten ja tyttöjen kiristämiseksi on yleistä. Rituaaliin vedoten naisia uhataan sillä, että he tai heidän läheisensä kuolevat tai sairastuvat vakavasti, jos he eivät tee mitä heiltä vaaditaan. (Mt.)

Selvityksessä haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan tytöille oli luvattu kampaajan tai kotiapulaisen töitä Euroopasta, mutta heidät olikin Eurooppaan saavuttuaan pakotettu prostituutioon. Toinen tytöistä oli raiskattu kieltäytyttyään seksin myynnistä. Molempia oli pakotettu prostituutioon kiristämällä ja vetoamalla toistuvasti valaan tyttöjen kieltäytyessä. Lopulta heidät oli tuotu Suomeen. Haastateltavat sosiaalityöntekijät epäilivät vahvasti, että tyttöjen hyväksikäyttö jatkui Suomessa. Toinen tytöistä lähti välillä päivisin omille teilleen, ja hänelle ilmestyi jostain seksikkäitä alusvaatteita ja rahaa, mikä haastateltavien mukaan viittasi siihen, että hyväksikäyttö jatkui edelleen Suomessa. Molempien tyttöjen tapauksista tehtiin ilmoitus poliisille sekä heitä esitettiin Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Viimeaikaisten tietojen mukaan ihmiskaupan uhriksi joutuneiden alaikäisten nigerialaisuhrien määrä on ollut kasvussa (ks. esim. EIGE 2018, 53; EASO 2015, 15). Europolin mukaan Suomi on yksi maista, jonne erityisesti nigerialaisia ihmiskaupan uhreja tuodaan pakotettavaksi prostituutioon (Europol 2018, 12).

Nigerilainen ihmiskauppa – Nnennen tarina

Nnenne saapui Suomeen myymään seksiä ensimmäisen kerran ollessaan 17-vuotias. Eurooppaan hän oli saapunut noin 1,5 vuotta aikaisemmin, kun Joy-niminen nainen oli luvannut hänelle töitä kampaajana. Nnenne oli tavannut Joy'n Nigeriassa, Benin Cityn kadulla, jossa hän oli ollut myymässä hedelmiä. Nainen oli vaikuttanut ystävälliseltä ja luvannut auttaa Nnennettä ja hänen köyhää perhettään. Joy järjesti lentoliput ja matkustusdokumentit kuntoon. Nnenne tiesi niiden maksaneen jotain, mutta nainen oli kertonut, ettei Nnennen

tarvitsisi huolehtia matkan hinnasta. Tyttö maksaisi liput takaisin pikkuhiljaa työllään Euroopassa.

Nnennen saavuttua Italiaan Joyn käytös kuitenkin muuttui. Hän kertoi Nnennelle, että kampaajan töitä ei olisikaan tarjolla, vaan hänen pitäisi sen sijaan myydä seksiä. Nnenne oli tilanteesta kauhuissaan ja kieltäytyi. Joy sai alistettua tytön seksin myyntiin uhkailemalla häntä ja hänen perhettään sekä kiristämällä häntä 40 000 euron velalla, joka matkasta oli syntynyt.

Nnenne otti päivässä vastaan useita asiakkaita. Jossakin vaiheessa Joy kielsi häntä käyttämästä ehkäisyä, sillä suojaamattomasta seksistä saisi enemmän rahaa. Joy kuljetti Nnenneä myös Italiasta Suomeen myymään seksiä. Ensimmäisellä, kolmen kuukauden vierailullaan Nnenne möi seksiä naisen vuokraamassa asunnossa noin 3–4 miehelle päivässä. Kaikki rahat menivät Joylle. Suojaamattoman seksin seurauksena Nnenne tuli useaan kertaan raskaaksi, mutta nainen pakotti hänet aborttiin lääkkeillä.

Kun Nnenne tuotiin Suomeen kolmatta kertaa, heidät pysäytettiin rajatarkastuksessa, sillä Nnennen oleskelulupa Schengen-alueelle oli vanhentunut. Maahantulopuhuttelussa hän kertoi rajatarkastajille, mitä hänelle oli tapahtunut. Rajavartiolaitos aloitti tapauksesta tutkinnan ja ohjasi hänet Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2019)

Haastateltavat kertoivat myös ilman huoltajaa tulleesta itäafrikkalaisesta työstä, jonka kohdalla he myös epäilivät seksuaalisen hyväksikäytön jatkuvan Suomessa. Tyttö oli jäänyt orvoksi kotimaassaan tapahtuneiden levottomuuksien takia, ja hänen äitinsä tuttava oli tarjoutunut auttamaan tyttöä ja lähettänyt hänet Suomeen. Perheen menettäminen ja orvoksi jääminen on monen ihmiskaupan uhriksi joutuneen taustalla (ks. esim. EASO 2015, 15). Haastateltavien mukaan tyttöä oli Suomessa pidetty asunnossa, jossa oli myös muita tyttöjä, ja haastateltaville oli jäänyt epäily, että tapahtuneessa voisi olla viitteitä ihmiskaupasta. Kyseinen tyttö oli hyvin traumatisoitunut kokemastaan, eikä pitkään aikaan pystynyt puhumaan tapahtuneesta, mutta vuosien terapian jälkeen hän on kuntoutunut. Haastatellut sosiaalityöntekijät painottivat, että he eivät lopultakaan tienneet tapauksen kaikkia yksityiskohtia, ja mitä kaikkea tytölle oli tehty. Lopulta tyttö oli kuitenkin päästetty vapaaksi, eikä hyväksikäyttö ilmeisesti päässyt jatkumaan Suomessa. Hänet otettiin Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään, mutta asia ei edennyt poliisille, sillä tyttö ei uskaltanut pelkojensa takia lähteä rikosprosessiin. Hän halusi unohtaa kokemansa eikä ollut halukas puhumaan siitä.

Vastikkeellista seksiä vai seksuaalista hyväksikäyttöä

Niin kyselyn avovastauksissa kuin haastatteluissakin tuli runsaasti ilmi sekä tyttöjen että poikien seksuaalista hyväksikäyttöä, jossa aikuinen lahjoo lapsen tai antaa hänelle lahjan vastineeksi seksuaalisesta teosta. Kyselyyn vastanneista asiantuntijoista 39 prosenttia kertoi kohdanneensa lapsia tai nuoria, jotka olivat joutuneet tällä tavoin seksuaalisesti hyväksikäytetyksi. Rikoksentehtyjä oli useimmiten uhrille tuttu henkilö, tai sitten täysin tuntematon. Ammattilaisten mukaan myös poika- ja tyttöystävät tai lapsen kaveri saattoivat olla hyväksikäytön takana (ks. myös Viuhko 2017). Tämänkaltaisesta lapsen hyväksikäytöstä käytetään myös termiä vastikkeellinen seksi. Termi viittaa siihen, että lapselle tai nuorelle tarjotaan vastiketta seksistä. Vastike voi olla käytännössä mitä tahansa, esimerkiksi rahaa, alkoholia, tupakkaa, yöpaikka tai autokyyti. Kyselyyn vastanneet kuvasivat sitä mm. ”vaihtokaupaksi” aikuisen ja lapsen välillä aikuisen tarjotessa merkkivaatteita tai koruja seksiä vastaan. Vastikkeellisessa seksissä voi olla erilaisia tilanteita, joille on yhteistä seksuaalinen luonne ja vaihtokaupan elementti (Vuorelainen 2012, 5). Nuorella itsellään voi myös olla erilaisia motiiveja ja hän voi olla itse aktiivinen toimija (mt.).

Haastatteluissa tuli esiin, että omasta aktiivisuudestaan huolimatta nuoret voivat päätyä tilanteisiin, joiden tapahtumakulkua he eivät pysty ennakoimaan tai kontrolloimaan. Nuori voi kuvitella olevansa seurustelusuhhteessa eikä hahmota olevansa hyväksikäytön uhri. Yksi haastateltava kyseenalaisti ajatuksen nuoresta aktiivisena toimijana, joka tekee aloitteen asiassa, sillä se häivyttää hyväksikäyttäjän roolin ja vastuun hyväksikäytöstä.

”Se on ymmärrettävää, et nuoret saattaa olla tilanteessa myös itse aktiivisia tai joku asia saattaa tuntua imartelulta tai saattaa olla, että se on ainoa tapa saada hyväksyntää, esim. että ulkonäkö tai seksi on ainoa asia, mistä saa mitään positiivista huomiota. Tai nuori hakee omia rajojaan. Mä en näe, että se on missään tilanteessa sen nuoren vastuulla pitää niistä rajoista kiinni.” (Järjestötyöntekijä)

Käytännössä näissä tilanteissa kyse on seksin ostamisesta lapselta, joka on aina rikos, vaikka se esitettäisiin vastikkeellisena vaihtokauppana ja nuori olisi suostuvainen seksiin. Varsinkin jos puhutaan alaikäisten seksin myynnistä, vastuutetaan nuori tapahtuneesta, vaikka vastuun tulisi olla aina aikuisella, joka hyväksikäyttää nuoren haavoittuvuutta. Seksuaalipalvelujen ostaminen 16–17 -vuotiailta on rikos yhtä lailla kuin alle 16-vuotiaan seksuaalinen hyväksikäyttö. Vastikkeellisen seksin sijaan parin haastateltavan mukaan tulisikin puhua (kaupallisesta) seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Seksin ostaminen ja seksuaalinen hyväksikäyttö saavat jatkuvasti uusia muotoja. Viime aikoina pinnalle on noussut ns. ”sokerideittailu”, jolla tarkoitetaan rahaa vastaan tapahtuvaa deittailua tai seurustelua. Usein kyse on tilanteesta, jossa vanhempi mies maksaa nuorelle seksistä tai muista seksuaalisista teoista. Tässäkin tapauksessa kyse on

seksin ostamisesta ja myynnistä, ja alaikäisten osalta rikoksesta: seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta¹⁹. Ylen MOT:n ja A-Studio:n selvityksessä (2018) kävi ilmi, että myös alaikäiset ovat olleet osallisena sokerideittailussa. Poliisilla on tutkinnassa 17-vuotiaan tytön epäilty raiskaus, joka liittyy sokerideittailuun (mt.).

Haastatellut pohtivat myös sitä, missä vaiheessa tämänkaltainen hyväksikäyttö muuttuu ihmiskaupaksi tai minkälaisissa tapauksissa hyväksikäyttö olisi luokiteltavissa ihmiskaupaksi. Esiin nousi myös huoli siitä, kuinka huonosti alaikäisiä valtaväestöön kuuluvia lapsia ja nuoria ylipäänsä tunnistetaan ihmiskaupan uhreiksi. Esimerkiksi päihteitä käyttävät nuoret nousivat esiin tässä yhteydessä. Nuorten riippuvuutta voidaan hyväksikäyttää niin, että heidät pakotetaan myymään seksiä tai vaihtamaan seksiä päihteisiin.

Ihmiskauppa edellyttää aina hyväksikäyttötarkoituksen, mikä näissä tapauksissa on ilmeistä. Jos hyväksikäyttöön ei liity kolmatta osapuolta, viranomaiset eivät kuitenkaan välttämättä näe tilannetta ihmiskauppana. Nuori ei välttämättä ymmärrä, että hyväksikäyttäjän tavoite on lahjoja antamalla houkutellessa nuori seksuaaliseen kanssakäymiseen. Hyväksikäyttö perustuu luottamuksellisen suhteen väärinkäytölle ja on usein edellyttänyt pitkällistä luottamuksen rakentamista. Kyse on siten suunnitelmallisesta ja tarkoitushakuisesta lapsen/nuoren hyväksikäytöstä. Jos on nuorena joutunut kaupallisen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, voi se vaikuttaa myös aikuisiän valintoihin, haavoittuvuuteen ja uudelleen uhriutumisen riskiin (ks. European Commission 2015). Seksuaalinen hyväksikäyttö saattaa johtaa siihen, että uhri altistaa itsensä uusille hyväksikäyttötilanteille. Uhri voi tällä tavoin yrittää selvittää traumatisoivista muistoistaan, vaikka toiminta sen sijaan saattaa pahentaa trauman oireita. Toiminta tulee nähdä osana uhrin selviytymisajattelua ja uhrin mielen pyrkimyksenä hallita traumaattista kokemusta. (Vähemmistövaltuutettu 2014, 102.)

Nuoret eivät välttämättä kuitenkaan itse koe tullessaan hyväksikäytetyksi. Haastatellun sosiaalityöntekijän mukaan kyse on itsesuojelusta, sillä hyväksikäytön myöntäminen voi olla vaikeaa nuorelle. Osalla nuorista on heikentynyt omanarvontunne, jota hyväksikäyttäjät hyödyntävät.

”Kauhean monet mun päihteidenkäyttäjätöistä, niin he ajattelee, että heitä ei ole kukaan hyväksikäyttänyt eikä pakottanut yhtään mihinkään, mutta silti ne on ihan tuhannen sekaisin niistä jutuista. Aikuisia miehiä joille ne on viideskymmenes teinityttö, kun ei ole sellaista omanarvontunnetta. Myöskin monelle se on äärimmäinen suojautumiskeino, että jos sä tunnustaisit mitä mulle on käynyt, et se ei ollutkaan ehkä mun oma valinta. [...] että on pakko suojata oma psyyke sillä.” (Sosiaalityöntekijä)

¹⁹ Seksin ostaminen 16–17 -vuotiailta on kriminalisoitu seksuaalipalvelujen ostamisena nuorelta, kun taas alle 16-vuotiaiden tapauksessa kyse on seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Aineistossa nousivat esiin myös huostaan otetut kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret, jotka poistuvat asuinpaikastaan luvatta, hatkaajat (ks. Lehtonen & Télen 2013). Hatkatessaan nuori on hyvin haavoittuvassa asemassa. Ilman rahaa hän ei tule toimeen pitkään yksinään. Tällöin nuoret joutuvat turvautumaan ulkopuolisen apuun, ja viranomaisapua vältetään kiinnijäämisen pelossa. Nuorilla on usein tiedossa paikka mihin majoittua, sillä sana kiertää eri paikoista tai henkilöistä, jotka majoittavat hatkaavia nuoria. Nuorilta saatetaan pyytää tai vaatia maksua majoittumisesta, ja tällaisissa tilanteissa nuoret ovat alttiita seksuaaliselle hyväksikäytölle ja väkivallalle. Nuorten raiskauksista on myös varsin tuore tuomio (Iltalehti 2018), jossa oli kyse 14- ja 15-vuotiaista tytöistä, jotka olivat karanneet koulukodista ja yöpyneet tuntemansa miehen luona, joka juotti nuoremman tytön humalaan ja raiskasi molemmat. Myös tässä selvityksessä tuli esille, että nuoria on pakotettu maksamaan majapaikasta tai ruoasta seksillä.

Haastateltavat korostivat, että jos tilanteeseen liittyy päihdeongelma, nuoret saattavat majoittua päihteitä käyttävien henkilöiden luona ja ovat vaarassa tulla hyväksikäytetyksi päihderiippuvuutensa takia. Päihteistä riippuvainen nuori on erityisen haavoittuvainen ja altis hyväksikäytölle, sillä päihteet ovat kalliita ja nuoret saatetaan pakottaa seksiin lyhentääkseen huumevelkaansa. Kyselyssä moni vastaaja kuvaili, kuinka huostaanotetut nuoret joutuvat karkumatkoillaan hyväksikäytetyiksi ja pakotetuksi seksiin ja mahdollisesti myös pakotetuksi prostituutioon. Erityisen alttiita hyväksikäytölle ovat päihteidenkäyttäjien lisäksi psyykkisesti sairaat tai lievästi kehitysvammaiset tytöt. Nuoret ovat riippuvaisia majapaikan tarjoavasta hyväksikäyttäjistä ja ikänsä, pelkotilan ja mahdollisen päihtymyksen takia haavoittuvassa asemassa tällaisessa tilanteessa.

Vaikka tilanteeseen ei liittyisikään päihteitä, parin kuukauden majoittamisesta saatetaan periä maksua. Tällöin voi muodostua velkasuhde, jonka varjolla nuorta voidaan kiristää tekemään (rikollisiakin) asioita, mihin nuori ei olisi valmis tai muuten halukas. Rikolliseen toimintaan pakottamista tiedetään tapahtuneen tällaisissa yhteyksissä, jolloin nuori on esimerkiksi pakotettu varastelemaan tai myymään tai välittämään huumeita (ks. 5.1.4 rikolliseen toimintaan pakottaminen).

Tuomio 3. 18-vuotiaan tytön pakottaminen velkavankeuteen ja prostituutioon

Viisi henkilöä, kolme miestä ja kaksi naista, tuomittiin ihmiskaupasta, kun he pakottivat 18-vuotiaan tytön velkavankeuteen sekä prostituutioon, maksaakseen ns. vasikoimisvelkoja. Tapahtumat saivat alkunsa, kun 18-vuotias oli ilmoittanut erään lastenkodista karanneen tytön majoittuvan hänen tuttaviansa luona. Osapuolet olivat tuttuja samoista huumeepiireistä. Tekoa pidettiin vasikointina ja tytön tuli korvata se maksamalla 6000 euroa. Velan maksaakseen tyttö otti mm. pikavippejä nimiinsä, osti luotolla tavaroita ja tyhjensi pankkitilinsä. Lisäksi tekijät pakottivat tytön prostituutioon. Uhria kohdeltiin nöyryyttäen ja väkivalloin ja häntä pidettiin vankina tekijöiden asunnolla ja talon kellarissa. Tuomiot olivat reilusta

kahdesta vuodesta viiteen ja puoleen vuoteen pitkiä. (R 08/1069; MTV Uutiset 2008.)

Seksuaalinen hyväksikäyttö ja sosiaalinen media

Ihmiskauppaa voi olla muunkinlainen seksuaalinen hyväksikäyttö kuin prostituutioon pakottaminen tai rahaa vastaan tapahtuva seksuaalinen hyväksikäyttö. Suomen ehkä yhdessä eniten mediahuomiota saaneessa ihmiskauppatapauksessa yhdistyi monia eri seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan muotoja.

Tuomio 4. Mallitoimistotapaus

Keski-ikäinen itäsuomalainen mies rekrytoi nuoria naisia mallin töihin. Mies kertoi työille olevansa vaikutusvaltainen toimija mallimaailmassa, vaikka tosiasiassa hän rekrytoi naiset eroottiseen ohjelmatarjontaan. Työhaastattelujen yhteydessä hän otti hakijoista alastonkuvia. Mies käytti kuvia myöhemmin kiristääkseen naisia, ja vetosi työsopimukseen saadakseen heidät esiintymään stripteaseesityksissä ja yksityistilaisuuksissa. Osa uhreista oli alaikäisiä. Yksi uhreista oli 18-vuotias kantasuomalainen lukiolaistyttö, joka oli toivonut pääsevänsä malliksi. Hän oli hakenut töitä miehen yrityksestä työvoimatoimiston virallisten työnvälityssivujen kautta. Mies kohdisti häneen psyykkistä manipulointia ja vähitellen raaistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä ja väkivaltaa, ja kiristi tyttöä mm. työhaastattelussa otettujen kuvien avulla. Tytölle aiheutui hyväksikäytöstä erittäin vakavia psyykkisiä vammoja. (KKO:2015:89; Koskenoja 2016a.)

Mallitoimistotapausta käsiteltiin ensin käräjä- ja hovioikeudessa. Yhteensä tapauksessa oli 25 asianomistajaa, joista kolmen osalta tuli käräjillä tuomio ihmiskaupasta. Tekijä tuomittiin teostaan yli 12 vuoden vankeuteen. Yksi ihmiskauppatuomion uhreista oli alaikäinen (16-v) ja 2 täysi-ikäisiä. Kaksi asianomistajaa sekä vastaaja valittivat päätöksestä korkeimpaan oikeuteen. Toinen heistä oli alaikäinen. Hänen kohdallaan tuomio tuli jo käräjillä ihmiskaupasta. Sen sijaan täysi-ikäisen asianomistajan kohdalla korkein oikeus vapautti tekijän ihmiskauppasyytteestä. Kansallinen ihmiskaupparaportointi on kritisoinut korkeimman oikeuden päätöstä siltä pohjalta, että uhria itseään ei lainkaan kuultu, vaan päätös tehtiin aiemman dokumentaation perusteella, huomioimatta uhrin ihmiskaupasta johtuvaa vakavaa traumatisoitumista (KKO:2015:89; Koskenoja 2016a).

Selvityksessä tuli esiin, että lapset ja nuoret kohtaavat monenlaista seksuaalista ahdistelua, lähentelyä sekä väkivaltaa ja sen uhkaa niin kasvokkain kuin netissä. Netistä ja sosiaalisesta mediasta etenkin on muodostunut viime vuosina uusi foorumi erilaiselle hyväksikäytölle (ks. esim. Pelastakaa lapset 2018).

"Lapset ovat kokeneet seksuaalista ehdottelua ja ahdistelua; alaikäiset tytöt ovat saaneet seksuaalisia viestejä/kuvia aikuisilta miehiltä ja miehet ovat pyytäneet tytöiltä netissä paljastavia kuvia; aikuiset ovat lähettäneet kuvia esim. sukupuolielimistään tai kirjoittelleet rivoja juttuja; lapsia on pakotettu esim. jakamaan itsestään paljastavia kuvia uhkaamalla heitä, ja sitten niitä on levitetty." (Kysely)

Lapsia ja nuoria lähestytään netissä ja sosiaalisessa mediassa seksuaalisessa tarkoituksessa. Heiltä saatetaan pyytää vähäpukeisia tai alastonkuvia, joilla lasta voidaan kiristää jakamaan lisää kuvia tai suostumaan tekemään seksuaalisia tekoja hyväksikäyttäjän kanssa. (ks. esim. Europol 2017.)

"Sosiaalisen median pikaviestipalveluja käytetään hyväksikäytön välineenä kuvia, videoita pyytämällä tai niitä lähettämällä sekä viestittelemällä." (Kysely)

"Lapsiin on saatu yhteys netissä ja heidät on saatu tulemaan määrättyyn paikkaan, jossa heitä on hyväksikäytetty seksuaalisesti." (Kysely)

"Alaikäisiä asiakkaita on houkuteltu laittamaan itsestään alastonkuvia sosiaaliseen mediaan esim. snapchattiin tai teen chattiin. Tai riisuutumaan e.m. sosiaalisen median eri kanavilla täysi-ikäisten katsellessa tai harjoittamaan masturbaatiota videoyhteydessä." (Kysely)

Joissakin tapauksissa teot eivät jää nettiin vaan aikuinen saa houkuteltua (grooming) tai kiristettyä nuoren tapaamaan, jolloin lapsi saattaa joutua pakotetuksi seksiin ja raiskatuksi. Rikoslaisissa lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ihmiskauppatarkoituksessa kattaa myös teot, kuten lapsen käyttämisen pornografian tuotannossa tai pornografisissa esityksissä. Internet toimii kanavana lapsiin kohdistuvalle ihmiskaupalle, jossa välitetään kuvia ja videoita lapsista, joihin kohdistetaan seksuaalista väkivaltaa (Interpol 2018, 14). Kuvamateriaalia jaetaan avoimessa verkossa mutta vakavampaa materiaalia useammin anonyymien darknetin puolella (European Financial Coalition 2015, 24).

5.1.2 Työperäinen hyväksikäyttö

Suomessa on viime vuosina tullut esiin lukuisia ihmiskauppa- ja hyväksikäyttötapauksia etenkin ravintola-alalla. Usein kyseessä on ollut tilanne, jossa työntekijä ja työnantaja ovat samasta etnisestä ryhmästä ja usein myös sukua keskenään ja jossa hyväksikäyttö on ollut sekä järjestelmällistä että tarkoituksellista (ks. Jokinen ym. 2014, 78–84). Aiemmissa tutkimuksissa ei ole kiinnitetty huomiota työntekijöiden ikään, mutta ei ole tullut kuitenkaan ilmi, että uhrit olisivat olleet alaikäisiä. Lapsiin kohdistuvaa työperäistä hyväksikäyttöä ei ole tunnistettu, tai on ajateltu, ettei sitä Suomessa esiinny (Sams & Sorjanen 2015, 5).

Tämän selvityksen yhteydessä toteutettuun kyselyyn vastanneista ammattilaisista neljäsosa oli kohdannut lapsia tai nuoria, jotka olivat joutuneet tai joiden he epäilivät joutuneen työperäisen hyväksikäytön uhriksi. Lähes neljäsosassa (23 %) tapauksista kyselyyn vastanneet arvioivat hyväksikäytön tapahtuneen Suomessa. Kymmenesosa oli lisäksi kohdannut lapsia tai nuoria, joita oli pakotettu kotiapulaiseksi tai tekemään kohtuuttoman paljon kotitöitä. Vastaaajien arvion mukaan osa kotiapulaistapauksista oli tapahtunut Suomessa. Ammattilaisten mukaan työperäisessä hyväksikäytössä rikoksentehtyjä oli useimmissa tapauksissa uhrille tuttu henkilö tai joku perheestä tai lähisuvusta tai sitten täysin tuntematon henkilö. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään ei ole ohjautunut yhtään valtaväestöön kuuluvaa lasta, jota olisi hyväksikäytetty työssä. Auttamisjärjestelmään ohjautuneista 18–21 -vuotiaista nuorista osa oli tullut hyväksikäytetyksi Suomessa, mutta yksikään heistä ei kuulunut valtaväestöön. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018.)

Tämän selvityksen aineistossa tuli esiin kahdenlaisia työperäiseen hyväksikäyttöön viittaavia tilanteita. Toisaalta on esimerkiksi ravintola-alalla esiintyvää hyväksikäyttöä, jonka kohteena on etenkin turvapaikanhakijoina Suomeen tulleet nuoret. Toisaalta joitakin lapsia tai nuoria on käytetty hyväksi kotitöissä. Heidän joukossaan on Suomeen muualta muuttaneita lapsia ja valtaväestöön kuuluvia. Aineistossa ei ollut esimerkkejä siitä, että valtaväestöön kuuluvia lapsia tai nuoria olisi hyväksikäytetty työelämässä ihmiskaupan kaltaisissa tilanteissa. Sekä haastatteluissa että kyselyaineistossa nousi esiin turvapaikanhakijoina Suomeen ilman huoltajaa tulleet lapset, jotka tekevät töitä pimeästi esimerkiksi pizzerioissa voidakseen lähettää rahaa perheelleen. Nuori on saattanut aloittaa työntöön palkattomana harjoittelijana ja sitten siirtyä varsinaiseen työsuhteeseen (esim. Jokinen & Ollus 2014, 69).

"Otetaan nuori "työharjoitteluun" kuukausiksi ilman palkkaa, vaikka varsinaisen työ on hyvin yksinkertaista." (Kysely)

Joissain tapauksissa työstä on tehty oikea työsopimus, toisissa varsinaista työsopimusta ei ole. Aineistossa oli esimerkkejä siitä, ettei palkkaa makseta sovituksi: joko palkkaa ei makseta lainkaan, tai sitä maksetaan huomattavan vähän. Tapauksia on myös edennyt poliisille tutkittavaksi, mutta aineistosta ei selvinnyt, miten ne ovat edenneet. Yksi

haasteltava kertoi, että eräässä tapauksessa poliisi ei ollut tutkinut työn teettämistä tai työsopimuksen puuttumista, vaikka siitä oltiin poliisille ilmoitettu. Tapausta ei myöskään ilmoitettu Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään, koska asiaa hoitanut sosiaalityöntekijä ei ollut ajatellut asiaa vaan luotti siihen, että poliisi vie asiaa tarvittaessa eteenpäin. Nuoret eivät usein itse ole halukkaita kertomaan pimeästä työnteostaan sosiaalityöntekijöille tai muille, koska se voi vaikuttaa muiden tulojen (esim. vastaanottorahan) määrään. Turvapaikanhakijataustaisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuva työperäinen hyväksikäyttö saattaa siten olla luultua yleisempää, koska tapauksia jää pimentoon.

Toinen aineistosta esiin tuleva hyväksikäytön muoto koskee kotona tapahtuvaa työtä. Aineistossa oli esimerkki työsuhteesta tapahtuvasta kotityöstä, jossa nuori nainen oli tullut Suomeen aupairiksi, mutta joutuikin työympäristössä väkivallan kohteeksi sekä jäi ilman palkkaa. Toisaalta aineistossa oli myös mainintoja tytöistä, jotka olivat joutuneet huolehtimaan nuoremmista sisaruksistaan ja kotitöistä ikätasoonsa nähden kohtuuttomalla tavalla. Vaikka kyse ei välttämättä ole ihmiskaupaksi luokiteltavasta hyväksikäytöstä, voidaan silti pohtia, onko lapsen edun mukaista velvoittaa lasta hoitamaan suurta osaa perheen kotitöistä ja pienempien lasten hoidosta. Myös lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa valtiota suojelemaan lapsia heidän koulunkäyntiään ja kehitystään vaarantavalta työnteolta (art 32:1).

5.1.3 Avioliittoon pakottaminen ja avioliitossa tapahtuva hyväksikäyttö

Vastentahtoinen avioliitto ja suoranainen avioliittoon pakottaminen ovat monimutkaisia ja yksilöllisiä tilanteita. Kyselyssä neljäsosa vastaajista oli kohdannut työssään lapsia tai nuoria, jotka oli pakotettu tai joiden he epäilivät olleen pakotettuja avioliittoon. Viidesosassa tapauksista avioliittoon pakottaminen oli tapahtunut Suomessa. Tekijäksi ammattilaiset epäilivät useimmiten lapsen perhettä tai lähisukulaisia. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on ohjautunut viisi lasta, jotka on pakotettu avioliittoon tai joita on uhattu sillä. Kaikki avioliitot solmittiin ulkomailla ennen lapsen Suomeen tuloa. Uhrin olivat tyttöjä, ja liittoihin liittyi myös seksuaalista hyväksikäyttöä ja muuta väkivaltaa. Avioliitot olivat usein perheen tai lähisukulaisten järjestämiä. 18–21 -vuotiaista nuorista 10 oli pakotettu avioliittoon, osa niistä Suomessa. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018.)

Selvityksen aineiston mukaan Suomessa on tullut esiin kolmenlaisia avioliittoon pakottamiseen liittyviä tapauksia. Ensimmäinen ryhmä on Suomessa asuvat maahanmuuttajataustaiset nuoret, useimmiten tytöt, jotka lähetetään kotimaahansa naitettavaksi paikalliselle, usein vanhemmalle miehelle. Toinen ryhmä on Suomeen tulleet, muualla avioituneet ulkomaalaistaustaiset (usein turvapaikanhakijataustaiset) parit, joiden avioliitossa ilmenee hyväksikäyttöä Suomessa. Näissä tapauksissa mies on yleensä alaikäistä vaimoan vanhempi. Kolmas ryhmä on Suomessa asuvat

ulkomaalaistaustaiset miehet, jotka hakevat alaikäisen puolison kotimaastaan ja menevät naimisiin kotimaassaan ja/tai Suomessa.²⁰

Aineistossa tuli esiin tapauksia, joissa Suomessa kasvaneet (ja mahdollisesti syntyneet) nuoret naiset ovat joutuneet suvun tai perheen harjoittaman kontrollin seurauksena vastentahtoisesti naimisiin. Suomessa on erään haastatellun esitutkintaviranomaisen mukaan tyttöjä, joihin kohdistuu vahvaa yhteisöllistä valvontaa: tytöt saatetaan kouluun ja koulusta kotiin, ja he elävät muutenkin perheen kontrollin alaisuudessa jopa siinä määrin, että kyseessä voi olla kyse ainakin osittaisesta vapaudenriistosta. Yhteisölliseen kontrolliin ja valvontaan perustuva pelon ilmapiiri johtaa tyttöjen elinpiirin kaventumiseen.

*”Sulla ei ole aitoa vapautta poistua tai et pääse liikkumaan. Silloin tietysti, kun sä olet koulussa niin periaatteessa sieltä pystyisit lähtemään. Mutta jos sulla on semmoinen pelon ilmapiiri siinä niin sä et uskalla lähteä. [...] Ne joista mä olen kuullut ovat olleet teini-ikäisiä. Varmaan nuorempien asiat ei sinällään tulekaan, kun ei he vielä kapinoi sitä vastaan. Siinä on niin vahva se yhteisöllinen valvontakin ympärillä, että sä olet oikeasti aika kovin valvottu.”
(Esitutkintaviranomainen)*

Kontrolli näyttäisi kohdistuvan etenkin niihin ulkomaalaistaustaisiin tyttöihin, jotka ovat uskonnollisista perheistä. Haastateltavan mukaan tyttöjä on myös suljettu ulos perheestä, kun he eivät ole käyttäytyneet perheen sääntöjen mukaisesti; he ovat esimerkiksi alkaneet seurustella, tai he eivät ole noudattaneet vanhempiensa tahtoa. Haastatellun asiantuntijan mukaan tyttöjen kontrollointi liittyy tyttöjen rooliin perheen kunnian ylläpitäjinä, ja jos perhe pelkää, että tyttö menettää siveytensä, tyttöön saatetaan kohdistaa väkivaltaa tai hänet voidaan pakottaa avioliittoon. (Ks. Hansen, Sams, Jäppinen & Latvala 2016; Lidman 2015.) Haastateltu esitutkintaviranomainen korosti, että tämän kaltaiset tilanteet ovat lapselle erittäin vaikeita. Viranomaisille kertominen saattaa johtaa siihen, että lapsi joutuu oman perheensä hylkäämäksi.

”Lapsikin tietää, että jollet sä elä niitten [perheen] sääntöjen mukaan niin hyvässä lykyssä sua ei ole enää olemassa kenellekään. Valitsetko sä viranomaiset ja elämän jossain ilman sun perhettä, vai yritätkö sä jollain tavalla selvitä siellä perheen keskellä luopuen jostakin omista ajatuksistasi?” (Esitutkintaviranomainen)

²⁰ Oikeusministeriön teettämässä pakkoavioliittoja käsittelevässä selvitysmuistiossa nostettiin esiin kaksi samaa ryhmää kuin tässäkin selvityksessä: ulkomailla solmitut, ulkomaalaisten väliset pakkoavioliitot sekä maahanmuuttajataustaisten tyttöjen naittaminen ulkomailla asuvan miehen kanssa (Toivonen 2017). Lisäksi Toivonen toi esiin suomalaisen, Suomessa asuvan miehen ja ulkomaalaisen naisen välinen liitto, joka alun perin solmitaan yhteisymmärryksessä, mutta jossa myöhemmin ilmenee hyväksikäyttöä. Tämän tyyppisiä tapauksia ei tässä selvityksessä tullut esiin.

Aineistossa oli esimerkki tapauksesta, jossa Suomessa asuva itäafrikkalainen tyttö joutui Suomessa raiskauksen uhriksi. Tytön perhe halusi tapahtuneen seurauksena nopeasti naittaa hänet kotimaassaan sukulaisten valitseman vanhemman miehen kanssa, jotta tytön ja perheen kunnia palautuisi. Suomen sosiaaliviranomaiset kuitenkin ottivat tytön kiireellisesti huostaan, eikä pakkoavioliitto toteutunut. Toisessa tapauksessa Suomessa asuva maahanmuuttajataustainen 15-vuotias tyttö seurusteli perheensä mielestä "väärän" pojan kanssa, jonka seurauksena perhe uhkasi tyttöä väkivallalla. Sosiaaliviranomaiset ottivat tytön huostaan. Perheen isä kertoi sosiaaliviranomaisille, että tyttö häpäisee perheensä ja hänet pitää siksi naittaa. Isä muutti myöhemmin kertomustaan ja lupasi, ettei tee lapselleen mitään. Isän vakuuttelujen myötä viranomaiset palauttivat tytön kotiin, mutta kahden viikon päästä hänen perheensä lähetti hänet heidän kotimaahansa Lähi-itään.

Tapauksia on myös tullut esiin, kun Suomesta ulkomaille naitettavaksi lähetetty nuori on perheenyhdistämisanomuksen yhteydessä kertonut, ettei halua puolisoaan Suomeen, koska hänet on pakotettu avioliittoon. Aineistossa tuli ilmi se, että tyttären naittaminen voi myös olla keino saada ulkomailta oleville sukulaisille oleskelulupa Suomeen. Kyseessä voi myös olla se, että perheen velka kuitataan myymällä tytär avioliittoon (ks. ICMPS 2015).

Toisen ryhmän osalta selvityksessä haastatellut asiantuntijat toivat esiin esimerkkejä tytöistä, jotka on pakotettu kotimaassaan/lähtömaassaan nuorena naimisiin vanhempien miesten kanssa. Tytöt ovat saattaneet yrittää palata takaisin vanhempien luo, mutta vanhemmat ovat palauttaneet tyttären miehelleen. Suomeen tultuaan nainen on sitten pyrkinyt pääsemään pois pakkoavioliitosta.

"Kohtaamani alaikäisenä Suomeen tulleet tytöt ovat nk. pakkoavioliitossa, naimisiin on menty pakolaisleirillä tai jo lähtömaassa. Jokunen on ollut raskaana. Kaikki tällaiset kohtaamani nuoret ovat jonkin aikaa Suomessa oltuaan eronneet, he ovat kertoneet olleensa liitossa käskettyinä tai pakotettuina. Tällöin seksi on aina ollut vastentahtoista." (Kysely)

Pakkoavioliitto Syyriassa – Naylan tarina

Nayla oli vasta 13-vuotias, kun hänen vanhempansa alkoivat suunnitella hänen ja häntä huomattavasti vanhemman miehen avioliittoa. Naylasta ajatus avioliitosta kuulosti kamalalta ja vanhempien valitsema mies vaikutti pelottavalta. Vanhemmat olivat kuitenkin päättäneet, että avioliitto toteutetaan huolimatta siitä, halusiko hän sitä vai ei, sillä kyse oli sekä hänen että perheen kunnia.

Saman vuoden aikana Nayla avioitui vanhempiensa valitseman miehen kanssa. Jo häilyönä aviomies raiskasi hänet. Kokemus jätti Naylaan syvät arvet. Häpäivästä lähtien aviomies pakotti Naylan harrastamaan seksiä kanssaan lähes päivittäin. Mies katsoi, että perheen yhteinen koti on nyt vaimon vastuulla ja hänen pitäisi pitää siitä huolta. Nayla tekikin pitkälti kaikki kotityöt. Jos aviomies ei ollut hänen työhön tai hänen tekemäänsä ruokaan tyytyväinen, mies pahoinpiteli hänet. Väkivalta syveni entisestään, kun Nayla ei tullut ensimmäisen vuoden aikana raskaaksi miehelleen.

16-vuotiaana hän synnytti perheelle tyttären. Aviomies oli tähän pettenyt ja syytti Naylaa siitä, että hän ei ollut saanut poikaa. Aviomies käyttäytyi välinpitämättömästi lasta kohtaan. Naylan ollessa 17-vuotias tilanne perheen kotimaassa alkoi kiristyä niin pahaksi, että perhe päätti paeta kotimaastaan. Suomessa perhe päätyi vastaanottokeskukseen. Aviomies jatkoi Naylan pahoinpitelyä myös vastaanottokeskuksessa. Huomatessa asian keskuksen henkilökunta puuttui siihen ja he tekivät lastensuojeluilmoituksen. Naylalle tarjottiin myös apua Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä, hänen kertoessaan tilanteestaan sosiaalityöntekijälleen.

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä)

Haastateltu esitutkintaviranomainen kertoi Lähi-idästä tulleesta alaikäisestä työstä, jonka vanhemmat olivat naittaneet hänet Turkissa samasta yhteisöstä olevan mutta vaikutusvaltaisemman miehen kanssa. Pariskunta lähti kohti Eurooppaa, ja mies möi tyttöä seksiin maksua vastaan useamman kuukauden kestäneen pakomatkan aikana maksaakseen salakuljettajille. Pari saapui Suomeen ja haki turvapaikkaa, ja turvapaikkaprosessin yhteydessä selvisi, että tyttö oli alaikäinen. Tyttö ei ensin uskaltanut kertoa kokemastaan hyväksikäytöstä, koska mies uhkasi satuttavansa tytön lähtömaassa asuvaa perhettä, jos hän kertoisi kenellekään. Lopulta asia tuli ilmi ja tyttö siirrettiin Suomessa miehen ulottumattomiin. Vaikka tapausta tutkittiin ihmiskauppana, ei se edennyt oikeuteen asti, koska tytön perheen turvallisuutta kotimaassa ei voitu taata, ja hän kieltäytyi todistamasta oikeudessa.

Mahdollinen pakkoavioliitto Suomessa – Isatoun tarina

Isatou oli asunut kotimaassaan Ghanassa naapurin sedän luona niin kauan kuin hän muisti. Isatou ei ollut koskaan tavannut isäänsä ja hänen äitinsä oli lähtenyt uuden miehen mukaan hänen ollessa vielä nuori. Naapuri oli Isatouta kohtaan mukava ja Isatou viihtyi hänen luonaan hyvin, vaikka joutuikin tekemään kotona paljon töitä ruokansa ja majapaikkansa eteen.

Naapurin luona vieraili useasti hänen ystävänsä, Jabril-niminen mies. Jabril oli aina ystävällinen Isatoulle ja kiinnostunut hänen

tekemisistään. Kun Isatou täytti 16 vuotta, naapuri ja Jabril alkoivat keskustella hänen tulevaisuudestaan. Miesten mukaan Isatoun olisi hyvä löytää piakkoin itselleen aviomies, joka voisi huolehtia hänestä. Jabril kertoikin naapurille, että hän voisi lähteä etsimään Isatoulle aviomiestä. Hän vastusti ajatusta, sillä hänen elämänsä naapurin luona oli ollut hyvää. Naapuri oli kuitenkin suostunut ystävänsä ehdotukseen.

Muutaman kuukauden päästä Jabril palasi naapurin ja Isatoun luokse kertomaan, että hän oli löytänyt tytölle aviomiehen. Aviomies asuu Suomessa, jossa Jabril vieraili usein. Hän kertoi, että Isatou voisi matkustaa hänen mukanaan Suomeen, jossa hän esittelisi Isatoun aviomiehelle. Isatou oli kauhuissaan ajatuksesta, mutta lopulta naapuri sai hänet uskomaan, että Jabrilin mukaan lähteminen olisi Isatoun parhaaksi.

Mies toi Isatoun Suomeen ja majoitti hänet omaan asuntoonsa. Hän lupasi, että Isatou tapaisi aviomiehensä pian. Kunnes hänet vietäisiin aviomiehensä luokse, hän voisi asua Jabrilin asunnossa rahaa vastaan. Isatoulla ei kuitenkaan ollut rahaa. Lopulta hän joutuikin maksamaan oleskelunsa seksillä. Jabril raiskasi tytön muutamia kertoja. Eräänä yönä Isatou päätti karata asunnosta. Ulkona hän pyysi apua ihmisiltä, jotka soittivat paikalle poliisin. Isatou vietiin poliisiasemalle, josta oltiin yhteydessä Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2019)

Myös turvapaikanhakijoina tulevien pariskuntien joukossa on viimeisten vuosien aikana tunnistettu useita avioliitossa olevia alaikäisiä tyttöjä. Haasteena on, että tytöllä voi olla väärät henkilöllisyyspaperit, jotka eivät kerro oikeaa ikää, jolloin vaimo voi olla huomattavasti alle 18-vuotias. Tyttöjä saatetaan myös painostaa esittämään nuorempaa kuin he ovatkaan, jolloin viranomaiset eivät välttämättä kiinnitä huomiota asiaan (EIGE 2018, 51). Haastatteluissa tuli esille, että monissa tapauksissa alaikäiset vaimot ovat saaneet asua miestensä kanssa, jos he ovat olleet virallisesti naimisissa. Näin oli käynyt etenkin vuosina 2015 ja 2016, kun Suomeen saapui tuhansia turvapaikanhakijoita lyhyessä ajassa, eivätkä rakenteet vielä mahdollistaneet niin laajan ihmisjoukon vastaanottoa. Haastatteluissa nousi esiin myös se ongelma, ettei tyttöjä pystytä suojelemaan avioliitossa mahdolliselta lähisuuhdeväkivallalta. Joissain kaupungeissa on siksi viime aikoina tehty linjaus, jonka mukaan alaikäiset eivät saa enää asua aikuisen puolisonsa kanssa, vaan heidät majoitetaan vastaanotto- ja kotoutumisvaiheen aikana alaikäisille tarkoitettuihin vastaanottokeskuksiin.

Kolmannen ryhmän osalta aineistossa oli esimerkkejä tapauksista, joissa Suomessa asuva maahanmuuttajataustainen mies on halunnut nuoren vaimon entisestä kotimaastaan, koska ei ole halunnut puolisoikseen Suomessa kasvanutta naista. Yhdessä tapauksessa mies haki 13-vuotiaan tytön vaimokseen Lähi-idästä ja sai hänet Suomeen ja avioliiton rekisteröityä, koska tyttö tuli maahan väärällä henkilöllisyydellä esittäen 18-

vuotiasta. Tyttö synnytti lapsen Suomessa ollessaan 14-vuotias, mutta hänen nuorta ikäänsä ei äitiysneuvolassa huomattu. Tyttö oli lopulta kertonut kokemastaan viranomaisille, ja asiasta tehtiin rikosilmoitus. Tapausta tutkittiin ihmiskauppana ja vapaudenriistona, mutta rikosasia on kesken, koska aviomies poistui maasta.

Suomessa tuli joitain vuosia sitten ilmi tapaus, jossa suomalainen nuori nainen joutui miehen ja tämän tyttären vangiksi usean vuoden ajaksi. Tänä aikana hän synnytti miehelle neljä lasta. Merkillepantavaa on, että hyväksikäyttö jatkui usean vuoden ajan, ilman että viranomaiset kiinnittivät naisen tilanteeseen huomiota. Tapauksessa oli tiettyjä pakkoavioliiton piirteitä, ja tapaus tuomittiin lopulta ihmiskauppana.

Tuomio 4. Vankina pidetty 19-vuotias tyttö pakotettiin synnyttämään neljä lasta

Suomessa annettiin vuonna 2017 tuomio ihmiskaupasta tapauksessa, jossa isä ja hänen aikuinen tyttärensä pitivät tyttöä vankina vuosina 2010-2014. Tapahtuman alkaessa uhri oli 17-vuotias nuori, joka ei kehitysviiveestä johtuen ollut ikäistensä tasolla. Uhri tapasi tyttären netissä. Tytär ja hänen isänsä houkuttelivat uhrin mukaansa viettämään kesää heidän kanssaan. Uhri muutti asumaan tekijöiden asuntoon. Vähitellen mies ryhtyi väkivaltaiseksi uhria kohtaan. Tekijät uhkailivat ja kontrolloivat häntä, eikä hän saanut liikkua itsenäisesti tai pitää yhteyttä omaisiinsa. Hänellä ei ollut henkilöllisyystodistusta, puhelinta tai omaa pankkitiliä. Tyttö yritti karata useasti, mutta mies pahoinpiteli hänet joka kerran jälkeen. Uhri joutui myös olemaan seksuaalisessa kanssakäymisessä miehen kanssa, jonka seurauksena syntyi neljä lasta. Neuvolakäynneillä ja synnyttäessään tyttö oli miehen määräyksestä joutunut esiintymään toisena henkilönä, minkä seurauksena väestötietojärjestelmään oli merkitty virheellinen tieto lasten äidistä. Vankeus päättyi, kun neuvolatyöntekijä huomasi, ettei perheellä ollut kaikki kunnossa, ja perheestä tehtiin lastensuojeluilmoitus. (KKO:2017:60; MTV Uutiset 2015.)

5.1.4 Rikolliseen toimintaan ja kerjäämiseen pakottaminen

Selvitys osoittaa, että alaikäisiä on pakotettu tekemään rikoksia Suomessa. Kyselyyn vastanneista ammattilaisista 25 prosenttia arvioi kohdanneensa työssään lapsia tai nuoria, jotka oli pakotettu tai joiden he epäilivät olleen pakotettuja tekemään rikoksia. Melkein kolmasosassa tapauksista vastaajat arvioivat, että hyväksikäyttö oli tapahtunut Suomessa. Ammattilaisten mukaan hyväksikäyttäjä oli useimmiten lapsen tuttava tai muuten hänelle tuttu henkilö. Myös lasten ja nuorten kavereiden tai poika- tai

tyttöystävien epäiltiin pakottaneen lapsia rikolliseen toimintaan. Lisäksi noin kymmenesosa kyselyyn vastanneista ammattilaisista sanoi kohdanneensa lapsia, jotka oli pakotettu kerjäämiseen, ja muutama vastaaja sanoi tämän tapahtuneen Suomessa. Ammattilaiset epäilivät, että näiden muutamien tapausten taustalla oli uhrin perhe tai muu sukulainen tai muuten uhrille tuttu henkilö. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on ohjautunut vain alle viisi rikollisuuteen pakotettua lasta, ja kaikki tapaukset ovat tapahtuneet ulkomailla. Pakottaminen on kohdistunut pääosin varasteluun, mutta siihen on sisältynyt myös fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa. Pakottaja on ollut lapsen vanhempi tai lasta hallussaan pitänyt henkilö. Osa lapsista on joutunut tilanteeseen menetettyään perheensä tai päihderiippuvuuden takia. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018.)

Tässä selvityksessä rikollisuuteen pakottaminen liittyi mm. jo aiemmin mainittuihin hatkaajiin, jotka lähtevät karkuteille majapaikastaan ja saattavat joutua karkureissun aikaisen majoituksensa ja elämisensä maksaakseen erinäisten vaatimusten ja painostuksen kohteeksi, mikä saattaa johtaa rikosten tekemiseen. Nuorta kiristetään jatkamaan sen uhalla, että hyväksikäyttäjät uhkaavat paljastaa nuoren teot viranomaisille. Kierre on valmis, ja kiristyksen ja uhkailun avulla nuori saadaan pakotetuksi tekemään lisää rikoksia. Aineistosta käy ilmi, että alaikäisiä on pakotettu osalliseksi mm. huumausainerikoksiin, varastamaan kaupasta tavaroita ja jopa mökkivarkauksiin. Eräs haastateltava sosiaalityöntekijä kuvasi tyypillistä tilannetta, jossa päihteistä riippuvainen nuori karkaa laitoksesta ja on huumeriippuvuutensa takia haavoittuvainen hyväksikäytölle.

”Moniongelmainen teini, jolla on vaikeuksia asettua, jolla ei ole ollut koskaan mitään sääntöjä eikä mitään vuorokausirytmää ja paha huumeriippuvuus ja huumevelat, ja kaikenlaista muuta tällaista, niin lähtee tosi helposti reissun päälle, karkaa laitoksesta. Kun olet alaikäinen ja pakoilet poliisia ja sossua ja muuta niin jää aika vähän vaihtoehtoja.” (Sosiaalityöntekijä)

Eräs haastateltava kuvasi rikolliseen toimintaan pakottamisen liittyvän nuoriin, jotka ovat syyllistyneet pikkurikoksiin ja rötöstelyyn. Hän kertoi kahdesta valtaväestöön kuuluvasta nuoresta: toinen oli 17-vuotias ja toinen noin 20-vuotias nuori, jotka olivat tekaistun velkasuhteen perusteella pakotettu maksamaan kuvitteellista velkaa. Nuoria uhattiin väkivaltaan vedoten hankkimaan rahaa ja saatiin tekemään asioita, joita he eivät olisi halunneet tehdä. Myös nuorten perheitä uhkailtiin. Toisessa tapauksessa nuori oli joutunut tilanteeseen kaverinsa houkuttelemana, ja toisessa tapauksessa rikoksentehtäjä oli ollut aikuinen keski-ikäinen mies. Haastateltavan mukaan nuori voi olla aluksi helposti vakuutettavissa, että hankalista tilanteista voi selvitä ja myöhemmin joutua tilanteisiin, jossa häntä painostetaan, uhataan väkivallalla tai hänet jopa pahoinpidellään. Haastateltava järjestötyöntekijä kertoi myös noin 20-vuotiaasta pojasta, joka oli tarvinnut rahaa päihteisiin. Hänelle luvattiin, että hän saa huumeita ilmaiseksi, jos hän

tekee palveluksia. Nuori halusi irti tilanteesta ja joutui pakoilemaan tekijöitä, sillä heidät ilmiantamalla hän pelkäsi joutuvansa vaikeuksiin.

Rikolliseen toimintaan pakottaminen kohdistui tässä selvityksessä saadun tiedon mukaan enemmän valtaväestöön kuuluviin lapsiin ja nuoriin, mutta myös ulkomaalaistaustaisia oli pakotettu tekemään rikoksia Suomessa. Eräät haastateltavat kertoivat ilman huoltajaa Itä-Euroopasta Suomeen tulleista pojista, jotka olivat rikoskierteessä (vrt. Norja, Tyldum ym. 2015). Pojat olivat päivisin menossa, lähtivät aamulla repun kanssa ja tulivat illalla peseytymään ja nukkumaan. Rikosilmoituksia tuli ryhmäkodin maakunnan ulkopuolelta, eli pojat tekivät rikoksia laajalla alueella, ja haastatellut sosiaalityöntekijät kokivat olevansa voimattomia puuttumaan poikien toimintaan.

”Yksikin poika oli siis joitain muttereita varastanut, niin silloin totta kai rupeaa miettimään, että näitä muttereita käytetään johonkin, et miksi joku nuori poika menee varastamaan muttereita.” (Sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijät epäilivät, että poikien toiminta on organisoitua ja että he eivät operoi yksin, sillä poikien varastamat tavarat eivät olleet sellaisia, jotka voisi kuvitella tulevan poikien omaan käyttöön kuten partakoneen teriä, deodoranttia tai vaatteita vaan esimerkiksi muttereita. Eräs pojista siirrettiin myös eri kaupunkiin, mutta rikoskierre jatkui sielläkin.

Toinen tapaus liittyi myös itäeurooppalaiseen rikollisliigaan, mutta joka varasti koruja ympäri Suomea noin 200 000 euron arvosta. Liigassa oli mukana myös 15-vuotias tyttö. Hänellä oli lapsi, joka oli ulkomailla hoidossa. Uhri oli täyttänyt juuri ennen tekoa 15 vuotta, eli hän oli juuri ja juuri rikosoikeudellisesti vastuussa teoistaan. Oikeudenkäynnin jälkeen tyttö palautettiin toiseen EU-maahan, jossa lapsi oli hoidossa, ja muut osalliset vangittiin. Tapausta ei tutkittu rikolliseen toimintaan pakotettuna ihmiskauppana vaan törkeänä varkausrikoksena. Hollannin ihmiskaupparaportoijan (National Rapporteur 2016, 83) mukaan on ongelmallista, etteivät viranomaiset tunnista rikollisuuteen pakottamista ihmiskaupan muotona kuten eivätkä myöskään rikokseen pakotettuja lapsia rikoksen uhreiksi. Kun lapset ovat ikänsä puolesta rikosoikeudellisessa vastuussa, lapsia kohdellaan rikollisina ja he eivät saa sitä apua ja suojelua, johon he ovat ihmiskaupan uhreina oikeutettuja. (Mt.) Näin kävi myös edellä mainitussa tuomiossa, jossa todettiin, että teko tehtiin yksissä tuumin ja kaikki olivat yhteisvastuullisesti vastuussa teosta. Päätekijät saivat yli kaksi vuotta vankeutta ja alaikäinen tyttö sai myös muutaman kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen. Vaikka tapaus eteni toisella rikosnimikkeellä, voidaan pohtia olisiko tapaus voinut olla luokiteltavissa ihmiskaupaksi. Tyttö oli luku- ja kirjoitustaidoton eikä hän tiennyt lainkaan, missä oli ja missä Suomi sijaitsee. Rikostutkinnassa tuli monia viitteitä siitä, että hän oli hyvin alistetussa asemassa suhteessa muihin liigassa olleisiin huomattavasti häntä vanhempiin miehiin.

Selvityksessä tuli esiin vielä eräs tapaus, jossa noin 18-vuotiasta vakavasti päihderiippuvaista, itäeurooppalaista tyttöä epäiltiin pakotetun varkausrikoksiin Suomessa. Rikosnimikkeenä tässäkin tapauksessa oli varkaus. Tyttö otettiin auttamisjärjestelmään ja hän pääsi avun piiriin. Hän kuitenkin palasi kotimaahansa, jolloin mahdollisuudet rikostutkinnan etenemiselle lopahtivat. Viranomaisedustajat kokevatkin rikolliseen toimintaan pakottamisen hankalana ja outona asiana, ja sen tunnistaminen ihmiskaupaksi haastavana.

”Tämä on tosi tunnistamaton asia ja hankala, outo asia kaikille ja ihmiset ei tajua mikä kaikki ihmiskauppaa voi olla, vaikka siihen rikolliseen toimintaan pakottaminen. Siis todella harva todennäköisesti tietää tällaista asiaa. Sitähän tapahtuu hirveästi meidän teinien kohdalla, että pakotetaan pöllimään kaupasta asioita ja pakotetaan [tekemään muita rikoksia].” (Sosiaalityöntekijä)

Usein eri ihmiskaupan muodot sekoittuvat toisiinsa, ja lasta tai nuorta voidaan esimerkiksi rikolliseen toimintaan pakottamisen lisäksi käyttää seksuaalisesti hyväksi tai pakottaa prostituutioon. Etenkin moniongelmaiset nuoret, kuten päihdeongelmien kanssa kamppailevat, ovat vaarassa joutua monin eri tavoin hyväksikäytetyiksi ja sekä rikollisuuteen pakotetuksi että seksuaalisesti hyväksikäytetyiksi. (Ks. Peyroux 2015.)

Tuomio 5. 18-vuotias pakotti 17-vuotiaan kaverinsa tekemään rikoksia ja prostituutioon

18-vuotias tyttö oli uhkailun varjolla parittanut 17-vuotiasta ystävänsä. Tekijä oli uhkaillut uhria rikollisjengillä, ja vaatinut uhria mm. siivoamaan hänen asuntoaan, käymään hänelle kaupassa ja hankkimaan jengille rahaa. Tekijä oli uhannut, että uhrin perhettä vahingoitetaan, jos hän ei tee mitä häneltä vaaditaan. Uhkailu muuttui hiljalleen vakavammaksi. Tekijä vaati uhrilta rahaa mopoauton ostamiseksi ja ehdotti uhrille itsensä myymistä rahan hankkimiseksi. Uhri suostui, sillä pelkäsi, että hänen perheelleen tehtäisiin jotain. Uhria varten tehtiin teksti-tv:hen ja nettiin ilmoitus, jossa oli tarjottu seksiä. 17-vuotiaalla tytöllä oli ollut ainakin useita kymmeniä tapaamisia seksin ostajien kanssa, joissa häntä oli käytetty seksuaalisesti hyväksi. Toiminnasta kertyi taloudellista hyötyä noin 10 000 euroa, jotka päätyivät tekijälle. Hän sai käräjäoikeudessa tuomion törkeästä ihmiskaupasta. Hovioikeus alensi tuomion törkeäksi paritukseksi. Korkeimpaan oikeuteen juttu meni sen perusteella, että tekijä vaati syytteistä luopumista kokonaan taikka niiden alentamista paritukseksi. Syyttäjä vaati tuomion palauttamista törkeäksi ihmiskaupaksi. Korkein oikeus tuomitsi 18-vuotiaan tytön

törkeästä ihmiskaupasta 2 vuodeksi ja 6 kuukaudeksi ehdottomaan vankeuteen. (KKO 2014:80.)

Myös kerjäämiseen pakottaminen voi olla yhtä lailla rikolliseen toimintaan pakottamista. Suomessa ei ole tullut viranomaisten tietoon yhtään tapausta, jossa lapsi olisi pakotettu kerjäämään, mikä voi tarkoittaa, että ilmiötä ei osata tunnistaa Suomessa. Muualla Euroopassa ilmiö tunnustetaan paremmin ja lapsia on pakotettu kerjäämään monissa EU-maissa (Europol 2018, 30–31). Kyse on ollut perheensä, sukulaistensa tai muun huoltajansa hyväksikäyttämäksi joutuneista lapsista, jotka on pakotettu kerjäämään ja tekemään erilaisia omaisuusrikoksia. Joissain tapauksissa poikia ja tyttöjä oli myös käytetty seksuaalisesti hyväksi ja heidän henkilöllisyystietojaan oli käytetty sosiaalietuuspetoksissa. Uhrit ovat olleet muutaman kuukauden ikäisestä 17-vuotiaaseen. Tapauksia on raportoitu mm. Ruotsista, Norjasta ja Tanskasta. (Mt.) Ruotsin poliisi tilastoi vuosina 2015–2016 24 tapausta, jossa alle 18-vuotias oli pakotettu kerjäämään (Polisen 2017, 124). Uusimmissa uhritilastoissa vuodelta 2017 kerjäämiseen pakottaminen oli Ruotsissa yleisin lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan muoto – siihen oli pakotettu 19 lasta, joista 14 oli tyttöjä. (NMT 2017). Ruotsissa on annettu myös yksi tuomio (Sveriges Television 2018), jossa vanhemmat saivat tuomion ihmiskaupasta, kun olivat pakottaneet 15-vuotiaan tyttärensä kerjäämään. Kerjäämiseen ja rikolliseen toimintaan pakotettujen lasten ja nuorten tunnistaminen ja siihen puuttuminen voi olla vaikeaa, koska lapset ja heidän mukanaan olevat aikuiset liikkuvat eri maiden välillä (Europol 2018). Tapauksen syvällisempi tutkinta saattaa siten edellyttää lapsen sijoittamista prosessin ajaksi, jotta lapsi ei katoa viranomaisilta (Tyldum 2016).

5.1.5 Muut ihmiskaupan muodot

Selvityksessä tuli ilmi joitain mainintoja Suomessa tapahtuneista muista ihmiskaupan muodoista. Hyvin harva kyselyyn vastanneista oli kohdannut lapsia, jotka olivat joutuneet tai joiden he epäilivät joutuneen laittoman adoption uhriksi. Yhteensä 10 prosenttia vastasi, että oli kohdannut edes kerran epäiltyjä laittoman adoption uhriksi joutuneita lapsia. Laiton adoptio on ihmiskauppaa silloin, jos lasta hyväksikäytetään laittoman adoption jälkeen tai sen seurauksena. Laittoman adoption järjestää useimmiten lasta haluava perhe. Kyselyn avovastauksissa tuli esille kaksi viitettä epäilystä laittomasta adoptiosta. Ensimmäisessä tapauksessa ulkomailta tuotiin Suomeen lapsi viisumilla. Lapsen biologiset vanhemmat ulkomailta olivat antaneet suostumuksensa adoptioon ja lapsen kuljettamiseen Suomeen. Toisessa tapauksessa oli kyse vääriellä tiedoilla syntyneen lapsen merkitsemisestä Väestötietojärjestelmään. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on vuosien 2006–2018 välillä ohjautunut alle viisi tapausta, jossa on epäilty laitonta adoptiota. Näissä tapauksissa lapsi on tuotu Suomeen laittomasti adoptiovanhemman, sukulaisen tai oletetun vanhemman mukana turistiviisumilla ohi virallisten adoptioprosessien. Adoptioon ei ole kysytty lupaa lapselta itseltään. Adoptoidut lapset ovat olleet alle 12-vuotiaita. Ilmoitukset laittomasta adoptiosta auttamisjärjestelmään ovat tulleet joko lastensuojelun tai poliisin kautta.

(Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018.) Missään esiin tulleista tapauksista ei ollut viitteitä laittoman adoption jälkeisestä hyväksikäytöstä.

Ihmiskaupasta elinten poistamistarkoituksessa Suomessa ei tässä selvityksessä ollut yhtään viitteitä liittyen lapsiin. Ruotsissa sen sijaan vuosina 2016–2017 poliisin tietoon on tullut kolme tapausta, joissa alle 18-vuotiaiden epäiltiin joutuneen ihmiskaupan uhriksi elinten poistamistarkoituksessa (Polisen 2017, 124).

Kaikki Suomessa tunnistetut sotimaan pakotetut lapset olivat joutuneet ihmiskaupan uhriksi ulkomailla, eli he olivat olleet lapsisotilaita koti-/lähtömaassaan. Selvityksessä tuli kuitenkin ilmi, että Suomessa on esiintynyt poikien värväämistä vierastaistelijoiiksi. Hollannin ihmiskaupparaporttoijan mukaan vierastaistelijoiiksi värväämisessä on paljon yhtäläisyyksiä ihmiskaupan uhrien värväämiseen, kuten katteettomia lupauksia, harhaanjohtamista, painostamista ja manipulointia (National Rapporteur 2016, 61). Haastateltava sosiaalityöntekijä kertoi Suomessa kauppakeskuksissa tapahtuneista poikien värväysyrityksistä vierastaistelijoiiksi. Hänen mukaansa ilman huoltajaa tulleet alaikäiset ovat erityisen haavoittuvia erilaiselle houkuttelulle, etenkin jos heille luvataan toimeentulo.

”Se oli ihan niin yleistä, että niiltä tultiin kyselemään ja yrittämään, kyllä se oli aika yleistä. Ja kuinka helppoa se on semmoiselle nuorelle, jolla ei ole mitään identiteettiä joka syrjäytyy. [...] Ja rahaa, et sun perhe saa rahaa niin ja niin paljon kun lähdet.” (Sosiaalityöntekijä)

Haastateltavan esitutkintaviranomaisen mukaan Suomesta on lähtenyt useampiakin nuoria konfliktialueille, mutta varsinaista pakottamista ei ole tullut tietoon. Sisäministeriön (2017, 19) mukaan Suomessa on tunnistettu 80 vierastaistelijaksi lähtenyttä henkilöä, joiden joukossa on aikuisten lisäksi ollut myös alaikäisiä nuoria ja lapsia. Lähtijöiden määrä on ollut laskussa, mutta naisten ja lasten suhteellinen osuus lähtijöistä ja konfliktialueella oleskelevista on kasvanut (mt.). Vierastaistelijoiden värväämisen, konfliktialueelle lähtemisen ja ihmiskaupan yhtymäkohtiin on viime aikoina kiinnitetty enemmän huomiota (National Rapporteur 2016; UNODC 2018b).

5.2 Ulkomailla tapahtunut hyväksikäyttö

Tässä luvussa käsittelemme ulkomailla, lapsen koti- tai lähtömaassa tai kauttakulkumaissa tapahtunutta ihmiskauppaa ja siihen liittyvää hyväksikäyttöä.

5.2.1 Seksuaalinen hyväksikäyttö ulkomailla koti- tai lähtömaassa

Suomessa on ulkomaalaistaustaisia lapsia ja nuoria, jotka ovat tulleet seksuaalisesti hyväksikäytetyiksi koti- ja/tai lähtömaassaan tai matkalla ennen Suomeen tuloa. Tämän selvityksen mukaan kyse on useimmiten ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten kokemuksista, mutta joukossa on myös perheidensä kanssa tulleita lapsia. Lähes puolet selvityksen kyselyyn vastanneista ammattilaisista kertoi, että heidän kohtaamansa seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneet lapset ja nuoret olivat joutuneet uhriksi koti- tai lähtömaassaan. Uhrien joukossa oli sekä tyttöjä että poikia. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään (2018) seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan uhriksi joutuneita lapsia on ohjautunut yhteensä 16, kaikki ulkomaiden kansalaisia. Suurin osa heistä oli myös uhritunut ulkomailla. Uhrit olivat enimmäkseen tyttöjä, mutta joukossa oli myös muutama poika. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018.)

Selvityksessä ilmenneissä tapauksissa seksuaalinen hyväksikäyttö on ollut hyvin monimuotoista, ja usein tekijänä on ollut esim. oma perheenjäsen, sukulainen tai tuttava. Vanhempansa menettäneet ja kodittomat lapset ovat ilman perheensä suojaa myös alttiita ulkopuolisten ”hyväntekijöiden” hyväksikäytölle ja muille hyväksikäyttäjille, värvääjille ja rikollisryhmille.

Haastateltavat kertoivat esimerkiksi työstä, joka oli pakotettu kotimaassaan prostituutioon bordellissa sekä tytöistä, joita oli pidetty sotilaiden seksiorjana. Tytöt tulivat Suomeen ilman huoltajaa onnistuttuaan karata vangitsijoiltaan. Seksiorjana pidetty tyttö oli ollut raskaana Suomeen tullessaan ja oli henkisesti huonossa kunnossa. Tyttö oli todella traumatisoitunut, ja haastateltu sosiaalityöntekijä totesi, että työllä oli vielä matkaa kuntoutumiseen. Tyttöä ei hänen huonon kuntosaa takia esitetty auttamisjärjestelmään. Kotimaassaan bordellista karannut tyttö sen sijaan kykeni kokemastaan huolimatta siirtymään elämässään eteenpäin, sai oleskeluluvan sekä kuntapaikan Suomessa ja on jossain määrin kotoutunut. Hänen kohdallaan haastateltavat eivät myöskään kokeneet olevan enää uhkaa hyväksikäytön jatkumisesta.

Erityisesti Afganistanista ja Iranista tulleet pojat ovat haastateltavien ja kyselyn vastaajien mukaan joutuneet bacha bazi -perinteen mukaisesti seksuaalisesti hyväksikäytetyiksi. Ruotsin maahanmuuttoviraston raportissa (2015) kerrotaan, että bacha bazissa on kyse vanhasta afganistanilaisesta 1970-luvulta alkunsa saaneesta mutta talibanien aikaan kielletystä poikien seksuaalisen hyväksikäytön perinteestä. Talibanien vallan murtuessa ilmiö on levinnyt laajemmalle, ja se on tunnustettu kansallisena ongelmana. Köyhyys, oikeusvaltion heikkoudet, korruptio ja lastensuojelurakenteiden puuttuminen altistavat poikia hyväksikäytölle. Köyhistä perheistä lähtöisin olevat, tyypillisesti 10-18-vuotiaat pojat, päätyvät työskentelemään esim. kotiapulaiseksi tai henkivartijaksi varakkaille tai korkeassa asemassa oleville miehille, jotka hyväksikäyttävät heitä seksuaalisesti (AIHRC 2002, 3). Perheet saattavat myös myydä poikansa rahaa vastaan bacha bazeille eli tätä perinnettä harjoittaville

miehille. Poikia saatetaan myös kidnapata ja pahoinpidellä (Migrationsverket 2015b, 3–5). Bacha bazissa pojat puetaan naisten vaatteisiin ja heidät pakotetaan tanssimaan juhlissa, joita miehet järjestävät. Tanssijapojat ovat yleisiä esiintyjiä esim. hääjuhlissa, etenkin Pohjois-Afganistanissa. Tanssiminen johtaa usein lopulta poikien seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja raiskaukseen. (AIHCR 2002, 56; Migrationsverket 2015b, 3–5.)

Tanssijapoika Rayin tarina (Bacha bazi)

Rayi asui vanhempiensa ja sisarustensa kanssa pienessä kylässä Pohjois-Afganistanin alueella. Perhe oli köyhä, minkä lisäksi he kuuluivat etniseen vähemmistöön. Kylää johti Azzat-niminen mies, joka oli vierailut Rayin kotona useita kertoja. Azzat oli käyntiensä aikana kiinnittänyt poikkeuksetta huomionsa Rayiin ja pyytänyt häntä mukaansa. Pyynnöt olivat muuttuneet vaatimuksiksi, kun perhe ei ollut tähän suostunut.

Rayin täyttyessä 16-vuotta, Azzat vieraili jälleen perheen luona ja toisti vaatimuksensa. Kun perhe ei tälläkään kertaa suostunut miehen pyyntöihin, Azzat kertoi tappavansa koko perheen, jos Rayi ei lähtisi hänen kanssaan. Azzat vahvisti uhkaustaan järjestämällä perheen isän pahoinpitelyn. Lopulta tilanne muuttui niin pahaksi, että vanhemmilla ei ollut enää muuta vaihtoehtoa kuin antaa poika Azzatin mukaan.

Rayi vietiin kotoaan rakennukseen, jossa oli useita huoneita. Eräissä huoneissa oli useampia miehiä, jotka katselivat huiviin verhoutuneen pojan tanssia. Hyvin pian myös Rayin käskettiin pukeutua naisten vaatteisiin ja huiviin, jotta hän voisi viihdyttää miehiä tanssimalla. Jo ensimmäisellä kerralla tanssi päättyi siihen, että Rayi pakotettiin ottamaan huumeita. Kokemattomana huumeidenkäyttäjänä Rayi vaipui tiedottomaan tilaan, minkä jälkeen useampi mies raiskasi hänet. Rayilla ei ollut mahdollisuutta päästä pois asunnosta, sillä Azzatin palkkaamat miehet vartioivat asuntoa.

Useita kuukausia kestäneen tanssijana olemisen ja seksuaalisen hyväksikäytön jälkeen Rayille tarjoutui mahdollisuus paeta talosta. Azzat oli järjestänyt talossa juhlat, johon myös vartijat osallistuivat ja humaltuivat. Paetessaan talosta Rayi päätti lähteä pois Afganistanista. Hän oli häpeissään siitä, mitä hänelle oli tapahtunut ja pelkäsi henkensä puolesta. Lisäksi hänen seksuaali-identiteettinsä oli hyväksikäytön seurauksena sirpaloitunut.

Salakuljettajien avulla ja tekemällä työtä useassa eri maassa Rayi päätyi viimein Suomeen, josta hän haki turvapaikkaa. Hän ei kuitenkaan kertonut kenellekään kokemastaan hyväksikäytöstä, sillä hän häpesi tilannettaan suunnattomasti. Turvapaikkapuhuttelussa Rayi ei puhunut asiasta. Saatuaan kielteisen turvapaikkapäätöksen Rayille alkoi selvitä, että hän joutuisi palaamaan Afganistaniin. Rayi

yritytti tämän vuoksi itsemurhaa. Itsemurhayrityksen jälkeen hän avautui kokemuksistaan vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijälle, joka ohjasi Rayin Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2019)

Lasten kokema seksuaalinen väkivalta heidän koti-/lähtömaassaan on ollut monimuotoista. Osa lapsista on joutunut hyväksikäytön kohteeksi kotimaassa ja osa kauttakulkumaassa, jossa on oleskeltu ennen kuin rahat matkan jatkamiseksi on saatu kasaan. Kyselyaineistosta kävi ilmi tapaus, jossa lapsi oli joutunut sukulaismiehen taholta kiristetyksi ja hyväksikäytetyksi rahallista avustusta matkaa varten.

”Hyvin monet ovat kertoneet kuinka ovat joutuneet seksuaalisesti hyväksikäytetyiksi esim. sedän tai muun sukulaisen toimesta. Osa on kertonut myös tullessa raiskatuksi erilaisten rikollisryhmien toimesta, esim. talibanien. Osa on joutunut sedälleen huumehuriiksi ja samalla myös joutunut tarjoamaan seksipalveluita. Osa on elänyt katulapsina ja ansainnut yösijan ja ruoan tarjoamalla seksipalveluja.”
(Kysely)

Ammattilaisten mukaan vähemmistöihin kuuluvat lapset ovat vielä suuremmassa riskissä joutua hyväksikäytetyiksi vähemmistöstatuksensa vuoksi. Lisäksi konfliktit ja humanitaariset kriisit pahentavat lasten tilannetta ja altistavat lapsia seksuaaliselle väkivallalle. (Ks. esim. UNODC 2018b; ICMPD 2015; IOM 2015.)

5.2.2 Seksuaalinen hyväksikäyttö ulkomailla kauttakulkumaissa

Selvityksessä tuli esiin, että Suomeen muualta tulleet lapset ovat kokeneet seksuaalista hyväksikäyttöä ja väkivaltaa myös kauttakulkumaissa sekä matkalla Eurooppaan. Kyselyyn vastanneiden kohtaamista tapauksista reilu kolmasosa oli tapahtunut matkalla Eurooppaan. Kyselyn vastaajat kertoivat, että salakuljettajat olivat pakottaneet lapsia seksiin vastikkeeksi kuljetuksesta tai pitäneet lapsia vankina ja vaatineet seksiä maksuksi loppumatkasta. Lapsia saatettiin käyttää toistuvasti seksuaalisesti hyväksi, ja heitä kohtaan oltiin väkivaltaisista esimerkinä muille salakuljetettaville siitä, miten käy, jos ei ole rahaa maksaa matkaa eteenpäin. Salakuljettajille oli myös maksettu myymällä lapsi heille seksuaalisesti hyväksikäytettäväksi (ks. myös ICMPD 2018). Vanhempia oli toisaalta myös kiristetty maksamaan rahaa ja uhattu satuttaa lapsia tai raiskata heidät, jos vanhemmat eivät maksa, mutta silti lapset oli lopulta saatettu raiskata. Lapsia oli myös pakotettu prostituutioon, ja maiden rajoilla lapsilta oli vaadittu seksiä rajan

ylittämiseksi. Kyseessä on niin kutsuttu selviytymiseksi-ilmio²¹, jossa henkilö joutuu harrastamaan seksiä selviytyäkseen ja rahoittaakseen matkaansa, esimerkiksi selviytymiskeinona päästä pakolaisena rajan yli (ICMPD 2018).

Kyselyyn vastanneet ammattilaiset kertoivat, että suurin osa ulkomaalaistaustaisista lapsista ja nuorista, joita hyväksikäyttö koskettaa tulee konfliktialueilta, joissa seksuaalinen riisto ja väkivalta on yleistä. Lapset tulevat hyväksikäytetyiksi sotaoloissa, pakomatalla ja pakolaisleireillä. Lapsia on myös huumattu ja käytetty hyväksi sotilaiden toimesta. Eräs nuori mies oli joutunut myymään itseään Libyan pakolaisleirillä ansaitakseen elantonsa. Viimeisimmät kansainväliset selvitykset raportoivat vastaavanlaisesta hyväksikäytöstä (ks. UNODC 2018b; IOM 2015).

5.2.3 Työperäinen hyväksikäyttö ulkomailla/kauttakulkumaissa

Selvityksessä tuli ilmi, että työn teettäminen lapsilla kauttakulkumaissa on hyvin yleistä. Kyselyn vastaajien mukaan reilu kolmasosa lapsista, jotka vastaajat olivat tunnistaneet työperäisen hyväksikäytön uhreiksi, olivat uhrituneet joko matkalla Suomeen tai koti-/lähtömaassaan. Lapsia oli saatettu kiristää työntekoon kauttakulkumaissa ennen kuin heidät oli päästetty jatkamaan matkaa. Lapsia oli myös saatettu vangita, kunnes heistä oli maksettu lunnaat. Tämä vaikuttaa olevan yleistä erityisesti Libyassa, missä turvapaikkaa hakevia otetaan panttivangeiksi ja jos he eivät pysty maksamaan vapautumistaan rahalla, he joutuvat esim. pakkotyöhön (Koskenoja 2018, 37).

Pakkotyö Libyassa – Ebon tarina

Somaliasta kotoisin oleva Ebo oli menettänyt vanhempansa jo nuorena. Ebo asui vanhan isoäitinsä luona, eikä hänellä ole ollut mahdollisuutta käydä koulua. Mogadishussa Ebo on eräänä päivänä kohdannut miehen, joka on kertonut hänelle Euroopasta. Mies kertoi, että Euroopassa hänen olisi helppo työllistyä. Työn saatuaan Ebo voisi tukea Somaliassa asuvaa isoäitiään. Päätös oli Ebolle lopulta helppo, sillä hän oli kuullut monen muunkin lähteneen Eurooppaan.

Ebo maksoi miehelle matkastaan noin 1500 euroa. Rahat hän sai kokoon isoäidiltään ja sukulaisiltaan. Saatuaan rahat mies kertoi, että lähtö Eurooppaan tapahtuisi seuraavana yönä. Matka kestäisi noin neljä päivää ja matkalla olisi mukana myös muita nuoria.

²¹ Termillä selviytymiseksi (survival sex) tarkoitetaan tilanteita, joissa pakolaiset ovat pakotettuja myymään seksiä selviytyäkseen matkasta (esim. maksamaan ruoasta ja majoituksesta, tai maksamaan salakuljettajille matkanteosta). Joissain tapauksissa selviytymiseksi voi olla ihmiskauppaa – esim. tilanteissa, joissa rikoksentehtäjät pakottavat henkilöt myymään seksiä. (Brunovskis & Surtees 2017, 12–13.)

Lähdön jälkeen, kolmannen päivän yönä he leiriytyivät hökkelikylään Libyan aavikolle. Matkan aikana ei juuri pysähdyksiä ollut, joten tauko oli tarpeellinen. Keskellä yötä Ebo kuitenkin havahtui siihen, että seurue oli aseistettujen miesten saartama. Heitä kuljettanut mies oli kadonnut ja aseistetut miehet pakottivat Ebon ja muut nuoret mukaansa.

Aseistetut miehet vaativat Ebosta 3000 euron lunnaita. Ebolla ei kuitenkaan ollut tällaisia rahoja. Hänellä ei ollut myöskään mahdollisuutta ottaa yhteyttä kotimaassaan oleviin sukulaisiin. Tämän vuoksi Eboa pahoinpideltiin niin, ettei hän pystynyt useaan päivään kävelemään kunnolla. Ebo joutui lopulta maksamaan vapautensa tekemällä raskaita rakennustöitä usean kuukauden ajan. Työpäivät olivat jopa 16-tuntisia, työtä tehtiin jatkuvassa auringonpaisteessa, sairastumisesta rankaistiin, ja Ebon saama ruoka ja vesi oli sekä niukkaa että saastunutta.

Kuukausien työn jälkeen Ebo vietiin Libyan rannikolle, jossa paikalla olleet maanmiehet keräsivät hänelle rahaa Euroopan matkaan. Eboa kuljettanut vene kuitenkin hajosi ennen Italian rannikkoa, minkä vuoksi useat veneessä olleet hukkuivat. Ebo kuitenkin pelastui rannikkovartioston veneeseen, joka vei hänet Italiaan. Italiassa Ebo haettiin vastaanottokeskuksesta ja hänet pakotettiin työskentelemään pellolla ilman palkkaa. Noin kolmen kuukauden työskentelyn jälkeen Ebo pakeni työnantajaltaan ja pääsi maamiestensä avustuksella Suomeen. Suomessa hän kertoi tarinansa Maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhuttelussa, josta hänet ohjattiin Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2019)

Eräässä kyselystä esiin nousseessa tapauksessa vanhemmat pakottivat lapset töihin kauttakulkumaassa, ja töissä ollessaan lapset joutuivat myös seksuaalisesti hyväksikäytetyiksi. Vanhemmat olivat tästä huolimatta pakottaneet lapset jatkamaan työssä. Toisessa tapauksessa isä oli pakottanut poikansa töihin ja äidin sekä tyttären prostitutioon. Lisäksi kyselyssä nousi esiin tapaus, jossa äidin puoliso oli pakottanut lapset työskentelemään kotiapulaisina, ja yhtä lapsista oli käytetty työn lisäksi myös seksuaalisesti hyväksi. Kotimaasta paetessaan lapset olivat usein elättäneet perhettään työnteolla. Palkat ovat olleet pieniä ja usein jääneet maksamatta.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä työperäinen hyväksikäyttö on ollut yleisin lapsiin kohdistunut ihmiskaupan muoto. Auttamisjärjestelmään on otettu 21 työperäisen hyväksikäytön lapsiuhria, joista kaikki ovat olleet poikia. Pojat ovat uhriutuneet joko koti-/lähtömaassaan tai kauttakulkumaassa matkalla Eurooppaan, useimmiten Pohjois-Afrikassa, Etelä-Euroopassa tai Lähi-idän maissa. Libya ja Turkki olivat tyypillisimpiä maita, osin siksi, että ne ovat siirtolaislasten reitin varrella Eurooppaan matkustaessa. Eräässä tapauksessa lapsi oli joutunut pakkotyöhön

Ruotsissa. 18–21 -vuotiaista nuorista 66 oli joutunut hyväksikäytetyksi työnteossa, osa heistä Suomessa. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018.) Lasten työperäiseen hyväksikäyttöön liittyy usein väkivaltaa tai sillä uhkaamista, määräysvaltaan ottamista ja velkaannuttamista (ks. myös ICMPD 2018). Auttamisjärjestelmään esitetyt asiakkaat ovat joutuneet työskentelemään useimmiten tehtaissa, rakennusalalla, ravintoloissa, siivousalalla, hotelleissa tai he ovat joutuneet hoitamaan eläimiä (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018).

Työperäinen hyväksikäyttö Lähi-Idässä – Zainin tarina

Neljätoistavuotias Zain oli paennut kotimaansa Syyrian sodan kauheuksia Turkkiin yhdessä äitinsä kanssa. Äiti oli kertonut hänelle, että heidän olisi parempi lähteä pois maasta mahdollisimman pian. Saavuttuaan Turkkiin Zain ja hänen äitinsä yrittivät etsiä paikkaa, jossa he voisivat majoittua väliaikaisesti. Äiti kuitenkin sairastui pian Turkkiin tulon jälkeen ja kuoli eräänä yönä sairauskohtaukseen. Äidin kuoleman myötä poika jäi tyhjän päälle: hänellä ei ollut oleskelulupaa Turkkiin eikä rahaa. Tämän vuoksi Zain ryhtyi etsimään töitä Istanbulista.

Zain pääsi lopulta työskentelemään erääseen ravintolaan. Ravintolan omistaja kertoi, että hän saisi työtä vastaan asua ravintolan takahuoneessa. Asuminen ja ruoka, jota Zain sai ravintolassa, pidätettäisiin kuitenkin hänen palkastaan.

Zainin työpäivät olivat 12–14 -tuntisia. Jos hän teki virheitä, omistaja rankaisi häntä välittömästi joko lyömällä, tai uhkasi heittävänsä hänet pihalle. Kun Zain kolmen kuukauden jälkeen halusi lopettaa työnteon, omistaja uhkasi kertoa poliisille hänen olevan laittomasti maassa. Zainia pelotti ajatus kotimaahan palaamisesta, missä hänellä ei ollut ketään äidin kuoltua.

Zain jatkoi työskentelyä kahden vuoden ajan, kunnes hän sai kerättyä tarpeeksi rahaa jatkaakseen matkaansa Saksaan tai Ruotsiin. Saatuaan rahat kokoon hän karkasi ravintolasta omistajan nukkuessa. Salakuljettaja ei kuitenkaan vienyt Zainia Saksaan vaan Suomeen, jossa hän haki turvapaikkaa. Zain ohjattiin Maahanmuuttoviraston toimesta Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2019)

5.2.4 Muut ihmiskaupan muodot ulkomailla/kauttakulkumaissa

Selvityksessä tuli ilmi joitain tapauksia, joissa lapsia tai nuoria oli pakotettu rikolliseen toimintaan ulkomailla tai kauttakulkumaissa. Ruotsissa on tunnistettu lukuisia Marokosta tulleita lapsia ja nuoria, joiden hyväksikäyttö on alkanut kotimaassa jo nuorena. Nuoria on pakotettu salakuljettamaan huumeita Eurooppaan. Ruotsissa he elävät kadulla, ja ovat useimmiten hakeneet turvapaikkaa, sitä kuitenkaan saamatta. Osa lapsista ja nuorista on järjestöjen tiedon mukaan myös käynyt Suomessa ja liikkunut eri Euroopan maissa. (Habibi 2018.)

Rikolliseen toimintaan pakottaminen – Alin tarina

Alin vanhemmat olivat kuolleet hänen ollessaan vasta 7-vuotias eikä kukaan hänen sukulaisistaan halunnut ottaa häntä luokseen asumaan. Ali päätyi lopulta kadulle Rabatissa, josta Hassam löysi hänet. Hassamin oli suhteellisen helppo houkutella Ali mukaansa, sillä poika oli nälissään. Vastineeksi ruoasta Hassam opetti Alille, miten tehdä rikoksia. Pienikokoisena ja nopeana Ali olikin hyvä varastamaan rahaa ja tavaraa.

Muutaman vuoden kuluttua Hassam ja Ali lähtivät Eurooppaan, jossa rikoksilla voisi tienata paremmin. Ennen lähtöä Hassam oli tutustuttanut Alin huumeisiin ja alkanut käyttää häntä hyväksi myös seksuaalisesti. Hassam ja Ali kiersivät Euroopassa 3–4 vuoden ajan, pääasiassa Etelä- ja Länsi-Euroopassa. Seksuaalinen hyväksikäyttö ja Alin pakottaminen varkauksiin jatkuivat läpi näiden vuosien. Kun Ali sai varastettua rahaa tai tavaraa, Hassam otti ne Alilta ja piti tavaroista saa-mansa tuotot itsellään. Ali joutui ajoittain myös kerjäämään rahaa kadulla. Nämäkin rahat Hassam otti itselleen. Ali jäi kiinni varkauksistaan monesti eri maissa. Tämän seurauksena Hassam yleensä pahoinpiteli Alin. Joskus myös poliisit löivät Alia kiinniottotilanteessa.

Hassam joi melko paljon. Eräänä iltana Hassamin ollessa nukkumassa humalatilansa pois, Ali päätti varastaa häneltä rahaa ja paeta. Kadulla Ali törmäsi salakuljettajaan ja pyysi häntä viemään Alin pois maasta. Salakuljettaja vei Alin Suomeen ja kehotti häntä hakemaan turvapaikkaa. Peläten sitä, että häntä rangaistaan niistä rikoksista, joita hän on tehnyt, Ali ei turvapaikkapuhuttelussa kertonut kokemastaan. Asiat alkoivat paljastua hiljalleen ryhmäkodissa, josta tehtiin ilmoitus lastensuojeluun ja ohjattiin Ali Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2019)

Kyselyyn vastanneista vain harva oli kohdannut laittoman adoption tai elinkaupan uhriksi joutuneen lapsen. Ne muutamat epäillyt laittomat adoptiotapaukset, jotka olivat tulleet ammattilaisten tietoon, olivat tapahtuneet ulkomailla. Elinkauppaan oli kyselyn avovastauksissa yksi viittaus. Siinä tapauksessa lapsen vanhemmat olivat epäilleet lapsen kuolleen sairaalassa elinkaupan takia. Maailmanlaajuisesti on tullut tietoon vain harvoja tapauksia, joissa on ollut kyse ihmiskaupasta elinten poistamisen tarkoituksessa.²²

Selvityksessä tuli esiin lapsisotilaaksi pakottamista, joka on tapahtunut lapsen tai nuoren koti- ja/tai lähtömaassa. Joka kymmenes kyselyyn vastanneesta oli kohdannut työssään lapsisotilaaksi pakotettuja tai pakotetuksi epäiltyjä lapsia tai nuoria, mutta teot olivat tapahtuneet ulkomailla. Lapsisotilaaksi pakottamista Afganistanissa ja Lähi-Idässä, etenkin Syyriassa oli tullut vastaajien tietoon. (Ks. UNODC 2018b, 16.) Kyselyyn vastaajat eivät osanneet nimetä rikoksentehtäjä, tekijän jäädessä useimmiten tuntemattomaksi. Ruotsissa lapsisotilaaksi pakottamistapauksia on tunnistettu vuosina 2015–2017 viisi (Polisen 2017, 124).

Syyriaan sotimaan pakotetut – Abasin tarina

Abas oli joutunut pakenemaan kotimaastaan Afganistanista perheensä kanssa ollessaan 16-vuotias. Perhe pakeni monen muun afgaaniperheen tavoin Iraniin, jossa he oleskelivat laittomasti. Perhe teki maassa laittomasti töitä, jotta he saisivat rahaa ruokaan. Abas työskenteli pitkiä päiviä sementtitehtaalla.

Eräänä päivänä Iranin viranomaiset ottivat pojan kiinni hänen palatessaan tehtaalta perheen majapaikalle. Viranomaiset saivat selville, että Abas ja hänen perheensä olivat laittomasti maassa ja tarjosivat hänelle kahta vaihtoehtoa. Abas voisi joko lähteä taistelemaan Iranin joukkoihin Syyrian sotaan tai hänet ja hänen perheensä karkotettaisiin takaisin Afganistaniin. Mikäli hän lähtisi rintamalle hän ja hänen perheensä saisivat oleskeluluvat Iraniin.

Näiden vaihtoehtojen edessä Abas valitsi lähdön sotimaan Syyriaan. Ennen rintamalle menoa hän sai rekrytoijiltaan noin 20 päivän koulutuksen, jossa hänelle opetettiin aseiden käyttöä ja suojautumista. Koulutus oli rankka ja Abasta pahoinpideltiin sen aikana usein. Koulutuksen jälkeen hän oli rintamalla parin kuukauden ajan. Kokemus oli Abasille hyvin traumatisoiva: useampi hänen joukkovereistaan kuoli sodassa hänen joutuessa itse useasti tilanteeseen, jossa hän oli vähällä menettää henkensä.

Päästyään Iraniin hän sai itselleen ja perheelleen oleskeluluvan. Abas kärsi sodan seurauksena unettomuudesta ja jatkuvista

²² Kosovossa tuomittiin vuonna 2013 viisi lääkäriä ihmiskaupasta ja järjestäytyneestä rikollisuudesta heidän tehtyä 24 laitonta munuaisten siirtoa. Uhrit olivat Israelista, Turkista, Venäjältä, Ukrainasta, Moldovasta, Kazakstanista ja Valko-Venäjältä. (de Jong 2017.)

paniikkikohtauksista. Muutama kuukausi hänen rintamakokemuksensa jälkeen rekrytoijat ottivat uudelleen yhteyttä ja vaativat häntä takaisin sotaan. Kokemuksiensa vuoksi Abas päätti kuitenkin paeta Suomeen, jossa hän kertoi hänelle tapahtuneista asioista turvapaikkapuhuttelussa. Häntä esitettiin tämän vuoksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

(Lähde: Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2019)

6. IHMISKAUPAN RISKI- JA HAAVOITTUVUUSTEKIJÄT

Lasten ja nuorten joutumista ihmiskaupan tai siihen liittyvän hyväksikäytön uhriksi voidaan tarkastella erinäisten riski- ja haavoittuvuustekijöiden kautta. Erilaiset riskitekijät ja haavoittuvuudet voivat vaikuttaa lasten todennäköisyyteen joutua hyväksikäytetyksi tai ihmiskaupan uhriksi. Yksittäinen tekijä ei välttämättä altista lapsia hyväksikäytölle, mutta riskitekijöiden kumuloituessa se on todennäköisempää. (European Commission 2015a, 7–8.) Usein moni eri tekijä vaikuttaakin samanaikaisesti. Tässä luvussa käsittelemme selvityksen kyselyyn vastanneiden asiantuntijoiden mielestä tärkeimpiä lapsiin ja nuoriin kohdistuvalle ihmiskaupalle altistavia tai sille otolliset olosuhteet luovia riski- ja haavoittuvuustekijöitä (ks. infograafi). Tekijät on jaettu Euroopan komission (2015a) raportin mukaisesti neljään osaan: yksilö- ja perhetason tekijöihin sekä sosioekonomisiin ja rakenteellisiin tekijöihin.

6.1 Yksilötason riski- ja haavoittuvuustekijät

Euroopan komission (2015a, 56) selvityksessä kaksi tärkeintä yksilötason riskiä nostavaa tekijää – aiemmin koettu väkivalta ja emotionaalisesti haavoittuva tila – tulivat esille myös tämän selvityksen kyselyn vastauksissa. Kaksi kolmasosaa (66 %) ammattilaisista piti aiemmin koettua fyysistä, psyykkistä ja/tai seksuaalista kaltoinkohtelua tai väkivaltaa tärkeimpänä yksilötason riskitekijänä, josta myös emotionaalisen haavoittuvuuden voidaan nähdä kumpuavan.

”Seksuaalisesti kaltoinkohdeltujen nuorten ydinkokemus näyttäisi olevan rakkauden, läheisyyden ja hyväksynnän puute sekä tunne siitä, ettei kukaan ymmärrä: yksinäisyys.” (Kysely)

Nämä tekijät liittyvät komission selvityksen mukaan usein ongelmalliseen ja/tai epävakaiseen perhetilanteeseen, jota voi lisäksi määrittää taloudellinen epävarmuus. Samoin syrjäytymisen ja marginalisaation (yhteiskunnan ulkopuolelle jäämisen) nähtiin olevan yhteydessä köyhyyteen ja vaihtoehtojen puutteeseen, mikä vaikuttaa lasten emotionaaliseen tilaan sekä riskikäyttäytymiseen. (Mt., 56) Lähes puolet (49 %) ammattilaisista piti toiseksi tärkeimpänä riskitekijänä juuri lasten ja nuorten puutteellista ymmärrystä riskeistä ja vaaroista. Kolmanneksi tärkeimmäksi (33 %) nousi riskikäyttäytyminen, joka voi olla lapsen aiemmasta väkivaltataustasta kumpuavaa käyttäytymistä, mutta myös ymmärtämättömyyttä mahdollisista riskeistä ja vaaroista.

"Seksuaaliväkivaltaa kokeneissa suomalaisissa nuorissa korostuu puutteellinen seksuaalikasvatus, vaikea ymmärtää mitä seksuaalinen hyväksikäyttö ja seksuaalinen väkivalta on, puutteellinen tieto omista seksuaalioikeuksista ja omien rajojen turvaamisesta ja kuinka toimia vaaratilanteessa." (Kysely)

Aiemman väkivaltataustan, riskien suhteen puutteellisen ymmärryksen ja riskikäyttäytymisen yhdistyessä tai risteytyessä syntyy hyväksikäytölle altistava positio (European Commission 2015a, 29), joka näkyi tässä aineistossa erityisesti ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten kohdalla. Komissio mainitsi (mt., 28) väkivaltataustan olevan erityisen yleinen ilman huoltajaa tulleiden lasten lisäksi tytöillä, jotka ovat joutuneet ihmiskaupan uhriksi seksuaalisessa tarkoituksessa. Yksin ilman perhettä ja läheistä tukiverkkoa pärjääminen on haastavaa, ja nuoret ymmärrettävästi ollessaan yksin uudessa maassa kaipaavat hyväksyntää, mitä hyväksikäyttäjät hyödyntävät.

"Kun on niin vahva se, hyväksynnän tarve ja se että joku näkee ja välittää ja, se on niin vahva näillä nuorilla. Riski että sitten onkin joku hyvä tyyppi joka välittää, et on ollut tällaisia viitteitä, kun nämä on kaikki jäänyt semmoiseksi epämääräiseksi." (Sosiaalityöntekijä)

Yllä kuvattu hyväksikäytölle altistava positio saattaa altistaa nuoria erinäiselle oireilulle ja madaltaa kynnystä ottaa riskejä ja tarttua erilaisiin epämääräisiin tarjouksiin ja houkutteluun, joita nuoret kohtaavat vapaa-ajallaan esim. kadulla. Eräs haastateltava kertoi, että ilman huoltajaa tulleet nuoret on hänen mukaansa huomattu myös katukuvassa haavoittuvana ryhmänä. Nuoret ovat kuvailleet, että heille tullaan esimerkiksi kadulla suoraan tarjoamaan huumeita kuten kannabista. Haastateltava kuvaa nuoria haavoittuvaisina, etenkin kun monen mielenterveys on heikossa kunnossa eivätkä he pysty ottamaan vastaan sosiaaliviranomaisten tarjoamaa apua.

Kolmasosa selvityksen kyselyn vastaajista (32 %) piti lisäksi lapsen kehitys- tai liikuntavamman, emotionaalista ja/tai kognitiivista häiriötä sekä päihdeongelmaa tai -riippuvuutta altistavina tekijöinä. Huumeidenkäyttöä ei tunnisteta riskitekijäksi eikä toisaalta myöskään oireeksi mahdollisesta koetusta väkivallasta. Lapsilla, joita on aiemmin hyväksikäytetty esim. perheenjäsenten taholta on myös vaikeuksia itse tunnistaa joutuneensa hyväksikäytön ja väkivallan uhriksi (Euroopan komissio 2015a, 56). Ihmiskaupan uhriksi joutuneista lapsista suurin osa on joutunut jonkinlaisen kaltoinkohtelun tai hyväksikäytön uhriksi, mikä on aiheuttanut traumatisoitumista ja muuta psykososiaalista oireilua (mt., 28). Läpikäymättömät traumat saattavat ohjata lapsia suhteisiin, joissa on hyväksikäyttöä. Kaltoinkohtelua ja väkivaltaa kokeneet lapset ja nuoret ovat hyvin haavoittuvassa asemassa, minkä takia väkivaltakokemusten ja

mahdollisten traumojen läpikäynti olisi erittäin tärkeää hyväksikäytön ennaltaehkäisemiseksi.

6.2 Perhetason riski- ja haavoittuvuustekijät

Perheeseen liittyvät riski- ja haavoittuvuustekijät ovat Euroopan komission (2015a) selvityksen mukaan tärkeimmät lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa selittävät tekijät. Vakaa perhetilanne sekä vanhemman ja lapsen luottamukseen perustuva suhde, jossa vanhempi seuraa lapsensa tekemisiä, on todettu luovan parhaimman suojan lapselle hyväksikäyttöä vastaan. (Mt., 56.) Tämän selvityksen kyselyssä tärkeimmäksi yksittäiseksi perhetason tekijäksi nousikin juuri epävakaa perhetilanne, josta lähes puolet vastaajista (49 %) olivat samaa mieltä. Kyselystä nousi esille myös riittämätön vanhemmuus ja vanhempien omat pulmat hyväksikäytön taustalla.

Lähes yhtä tärkeäksi koettiin perheen heikko sosioekonominen asema ja köyhyys (47 %). Kolmasosa (35 %) vastaajista piti tärkeänä tekijänä myös sitä, jos lapsella tai nuorella on ongelmallinen suhde vanhempiinsa tai jos lapsi on koditon tai karannut kotoa. Maassa ilman huoltajaa oleminen nousi myös esille tärkeänä riskiä kasvattavana tekijänä (30 %).

Ilman huoltajaa tai perhettä Suomeen saapuneiden lasten ja nuorten haavoittuva asema tuli esille myös haastatteluissa. Vaikka lapsella olisi perhe koti-/lähtömaassa, se ei helpota tilannetta, vaan aiheuttaa omat haasteensa. Lapsella voi olla jatkuva huoli perheestään, mutta perheen jäsenten taholta voi tulla myös painostusta lähettää rahaa tai yrittää auttaa heitä tulemaan Suomeen. Perheen ensisijainen tarkoitus on siis ollut lähettää lapsi turvaan, mutta häneen saatetaan silti kohdistaa odotuksia esim. perheen auttamisesta taloudellisesti. Nuoren voi olla pakko onnistua rahan hankinnassa tavalla tai toisella, mikä voi altistaa hyväksikäytölle.

Vaikka perheen taloudellisen tilanteen nähdään vaikuttavan riskin muodostumiseen, ei sille annettu Euroopan komission (2015a) raportissa kuitenkaan suurta painoarvoa suhteessa sen suojaavaan vaikutukseen, sillä moni ihmiskaupan kohteeksi joutunut lapsi on tullut varsin vakaista oloista. Sen sijaan perheen hajoaminen koettiin tärkeäksi riskitekijäksi, etenkin tilanteissa, joissa lapsi karkaa kotoa, hänet jätetään muiden huollettavaksi tai hän päätyy orpokotiin tai kodittomaksi. Tällaisissa tapauksissa lapsilla ei ole ollut tarpeeksi tietoa riskeistä ja he ovat luottaneet sokeasti tuntemattomiin. Roolimallien puuttuessa ja heikon taloudellisen tilanteen saattamana he ovat olleet helposti hyväksikäytettävissä. Hajonneiden perheiden lisäksi muuten ongelmalliset tai epävakaaat perheet olivat vahvasti yhteydessä lasten riskiin joutua hyväksikäytetyksi, sillä usein lapsen vanhempi saattoi olla hyväksikäytön takana. (Mt., 56.) Perheen tai perheenjäsenen rooli hyväksikäyttäjänä tuli esiin tämän selvityksen aineistossakin. Rikoksenteijät voivat myös käyttää hyväkseen perheen vähävaraisuutta vanhempien myydessä lapsensa rikollisille (Europol 2018, 8; EIGE 2018, 53). Ylipäänsä hyväksikäyttäjäksi on usein lapselle läheinen henkilö, joka onnistuu luomaan lapseen luottamus- ja riippuvuussuhteen, mikä mahdollistaa hyväksikäytön.

"Tavallaan jokainen riippuvuussuhteessa oleva lapsi, oppilas suhteessa opettajaan, lapsi suhteessa äitiinsä tai isäänsä, joka on erityisriippuvaisessa suhteessa, jos aikuinen haluaa tehdä pahaa, niin läheisessä suhteessa oleva, kerhontäti, päivähoitohjaaja, kummisetä, pappa, jolla on luottamussuhde ja joka pystyy pitkään vaikuttamaan siihen lapseen, niin tavallaan jokainen pystyy tekemään sellaisia asioita lapselle, jos haluaa." (Sosiaalityöntekijä)

6.3 Sosioekonomiset riski- ja haavoittuvuustekijät

Euroopan komission selvityksessä (2015a, 57) sosio-ekonomisista tekijöistä syrjäytymisen ja marginalisaation etenkin yhdessä vähäisten työllistymismahdollisuuksien ja heikon tulotason kanssa nähtiin muodostavan merkittävän riskitekijän. Tässä selvityksessä puolet vastaajista (50 %) piti tärkeimpänä sosioekonomisena riskitekijänä juuri syrjäytyneisyyttä. Syrjäytyneet lapset ovat helpompia kohteita hyväksikäyttäjille, ja he saattavat myös jäädä palveluiden ulkopuolelle. Matalan kynnyksen palveluiden puute ja viranomaistoiminnan digitalisoitumisen (nettiajanvaraus, puhelinpalvelu) kasvokkaisen kontaktin sijaan nähtiin heikentävän mahdollisuuksia kohdata syrjäytyneitä ja tuoda esiin piilorikollisuutta.

Aiempi seksuaalinen ja työperäinen hyväksikäyttö ja sen hyväksyntä yhteisön sisällä nähtiin myös kasvattavan riskiä komission selvityksessä (mt.). Lähes puolet kyselyn vastaajista (47 %) näki, että seksuaalisen hyväksikäytön, lapsityövoiman ja kerjäämisen esiintyvyys ja hyväksyntä yhteisössä kasvattavat lasten riskiä joutua hyväksikäytetyiksi. Kolmanneksi tärkeimpänä (30 %) vastaajat pitivät lastensuojelun ja perhetyön resursseja. Tämä tuli esille myös kyselyn avovastauksissa. Puutteellisten resurssien sekä lastensuojelussa että esitutkinnassa koettiin heikentävän lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tunnistamista ja tutkintaa.

"Hyvin usein kyse on asenteista - siitä, otammeko vakavasti lapsen ilmeisen syrjäytymisen, onko aidosti halua ja keinoja auttaa, uskallammeko puuttua, onko kunnalla resursseja, ihmisiä hoitamassa ja kohtaamassa lapsia." (Kysely)

Lisäksi heikko tulotaso ja vähäiset mahdollisuudet marginalisoituneessa yhteisössä selittävät lasten kasvanutta riskiä joutua hyväksikäytetyiksi enemmän kuin heidän kansallisuutensa. Lasten ja nuorten mahdollisuus koulutukseen ja vertaistukeen esim. koulussa sekä mahdollisuus sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin nähtiin suojaavina tekijöinä. (Mt., 57.) Neljäsosa kyselyyn vastaajista (26 %) pitikin tärkeinä riskitekijöinä

juuri vertaisryhmien ja -tuen puutetta sekä sitä, että lapsella ei ole mahdollisuutta saada tukipalveluita.

6.4 Rakenteelliset riski- ja haavoittuvuustekijät

Naisiin, nuoriin ja lapsiin kohdistuvan väkivallan hyväksyntä yhteiskunnassa oli kaikkein tärkein lapsen haavoittuvuutta lisäävä rakenteellinen tekijä ammattilaisten mukaan (74 %). Komission selvityksessä (2015a) rakenteellisten riski- ja resilienssitekijöiden nähdään vaikuttavan perheessä, yhteisössä ja yhteiskunnassa ilmeneviin asenteisiin ja ilmapiiriin. Ilmapiiri, jossa kaltoinkohtelu, hyväksikäyttö ja ylipäänsä seksuaalisoitunut käyttäytyminen näyttäytyvät hyväksyttävänä, asettaa lapset haavoittuvaan ja hyväksikäytölle alttiiseen asemaan.

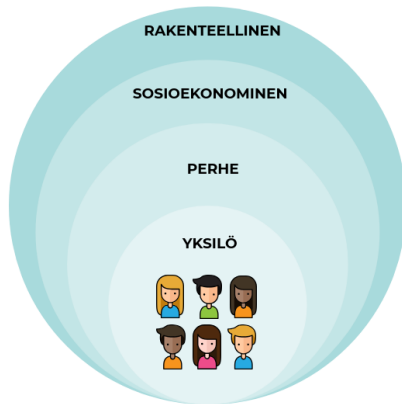
Yli puolet kyselyyn vastanneista ammattilaisista (58 %) näki, että uhrien näkymättömyys yhteiskunnassa ja yleinen tiedonpuute hyväksikäytön muodoista, kasvattaa lasten haavoittuvuutta joutua hyväksikäytetyksi. Jos tietoa erilaisista hyväksikäytön muodoista ei ole viranomaisessa riittävästi, lapsiuhreja ei välttämättä tunnisteta ja he eivät saa erityispalveluja, joihin ihmiskaupan uhrin ovat oikeutettuja.

Lähes kolmasosa vastaajista (30 %) liitti haavoittuvuustekijöiden joukkoon humanitaariset kriisit ja niistä aiheutuvat seuraukset perheille ja lapsille. Sotien ja konfliktien seuraukset perheen resilienssiin ja vanhempien mahdolliset omat ikävät kokemukset ja traumat sekä uuteen kulttuuriin sopeutumisen haasteet nähtiin vaikuttavan myös lasten riskiin joutua hyväksikäytetyksi.

Toimiva lastensuojelu ja sosiaalihuolto sekä sitä määrittävä politiikka ja lainsäädäntö nähdään komission selvityksessä (2015a) suojaavan lapsia kaltoinkohtelulta. Kansallisella tasolla tulisi selvityksen mukaan järjestää lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan ilmoitus- ja monitorointimekanismi, samoin kuin myös välittää tietoa ja tarjota koulutusta ammattilaisille, jotka työskentelevät lasten kanssa. (Mt., 57.) Tämän selvityksen kyselyn mukaan kehittymättömät/hajanaiset toimintatavat (26 %) ja lapsierityisten tukirakenteiden puute (24 %) jättävät lapsen vaille suojelua, jolloin lasten haavoittuvaisuutta on helpompi käyttää hyväksi.

Yksittäinen tekijä ei välttämättä altista lapsia hyväksikäytölle, vaan usein yksittäisen uhrin haavoittuvuuden taustalla on yhdistelmä eri tekijöitä. On hyvä tiedostaa eri riskitekijöitä ja haavoittuvuuksia, jotta ennaltaehkäiseviä toimia osataan kohdistaa oikein. On kuitenkin yhtä lailla tärkeää muistaa, että vaikka tietyt tekijät altistavat lapsia hyväksikäytölle, on ihmiskaupassa lopulta kyse kuitenkin hyväksikäyttäjien teoista, eikä siitä, että lapset ovat haavoittuvaisia. (Brunovskis & Surtees 2017.)

Viisi yleisintä riski- ja haavoittuvuustekijää eri tasojen mukaan

RAKENTEELLINEN

- Naisiin, nuoriin ja lapsiin kohdistuva väkivalta kulttuurisesti hyväksyttyä
- Uhrien näkymättömyys yhteiskunnassa ja yleinen tiedonpuute hyväksikäytön muodoista
- Humanitaariset kriisit
- Kehittymättömät/hajanaiset toimintatavat
- Lapsierityisten tukirakenteiden puute

SOSIOEKONOMINEN

- Syrjäytyneisyys
- Seksuaalisen hyväksikäytön, lapsityövoiman ja kerjäämisen esiintyvyys ja hyväksyntä yhteisössä
- Vähäiset resurssit lastensuojelussa ja perhetyössä
- Vertaisryhmien ja -tuen puute
- Ei mahdollisuutta saada tukipalveluita

PERHE

- Epävakaa perhetilanne
- Heikko sosioekonominen asema, köyhyys
- Ongelmia suhteessa vanhempiin
- Kodittomuus tai karannut kotoa
- Maassa ilman huoltajaa

YKSIÖ

- Aiemmin koettu fyysinen, psyykkinen ja/tai seksuaalinen kaltoinkohtelu tai väkivalta
- Puutteellinen ymmärrys riskeistä tai vaaroista
- Riskikäyttäytyminen
- Kehitys- tai liikuntavamma, emotionaalinen ja/tai kognitiivinen häiriö
- Päihdeongelma tai -riippuvuus

7. HYVÄKSIKÄYTÖN TUNNISTAMINEN JA IHMISKAUPAN SEURAUKSET

7.1 Ihmiskaupan tunnistamisen haasteet

Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen on haastavaa monista eri syistä. Ensinnäkin, ihmiskauppa on luonteeltaan sellaista, että siihen syyllystyneet eivät halua muiden kiinnittävän huomiota hyväksikäyttöön. Toiseksi, viranomaiset ja muut toimijat eivät tunne ilmiötä riittävän hyvin, osatakseen kiinnittää huomiota ihmiskaupan tunnusmerkkeihin. Monenlaiset viranomaiset ja toimijat saattavat kohdata uhreja, mutta he eivät välttämättä tule ajatelleeksi ihmiskaupan mahdollisuutta. Kolmanneksi, uhrin itse eivät välttämättä hahmota olevansa ihmiskaupan, tai edes minkään rikoksen uhreja, jolloin he eivät hakeudu avun piiriin. Vastaavasti muut eivät näe heitä uhreina, juuri johtuen ihmiskaupan luonteesta. Neljänneksi, viranomaisten ja muiden resurssit tehdä esimerkiksi etsivää työtä ovat rajalliset, jolloin piilossa olevia uhreja on vaikea tavoittaa ja tunnistaa. (Clawson & Dutch 2008.) Seuraavaksi käymme läpi nämä tunnistamisen haasteet selvityksen aineistoon perustuen.

Ihmiskaupan luonteeseen kuuluu vallankäyttö. Tämä on erityisen merkittävää ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten kohdalla. Lasta hyväksikäyttävä aikuinen käyttää valtaansa väärin, ja pystyy tällä tavoin myös harhaanjohtamaan esimerkiksi viranomaisia. Selvityksessä tuli ilmi kertomuksia, joissa hyväksikäyttöä ei ole tunnistettu, koska viranomaiset ja muut lapsen kohdanneet toimijat ovat luottaneet aikuisen kertomukseen siitä, että lapsella on kaikki hyvin. Esimerkiksi tapauksessa, jossa isä vakuutti sosiaalitoimen siitä, ettei kohdistu tyttärensä väkivaltaa, sosiaalitoimi uskoi isän kertomusta ja palautti tyttären huostaanotosta perheeseen, jonka jälkeen tyttären epäiltiin joutuneen pakkoavioliiton uhriksi ulkomailla.

Selvityksen perusteella on ilmeistä, että ihmiskaupan uhrien tunnistaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa, kuten muuallakin uhreja tukevista palveluista, voi olla puutteellista. Kyselystä tuli esille, että etenkin terveydenhuoltoon tarvittaisiin tukea ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen. Kyselyaineistossa mainittiin, että iso osa uhreista kulkee terveydenhuollon kautta, mutta silti iso osa jää tunnistamatta. Kyselyyn vastanneet kertoivat haasteena olevan juuri Suomessa tapahtuvan ja lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistamisen. Näin ollen mahdollisia ihmiskaupan uhreja ei ole osattu tunnistaa asiakkaiden joukosta. Koulutuksen tarve on noussut esiin aiemminkin (Koskenoja ym. 2018, 102) ja esimerkiksi IOM on kehittänyt (2018a, 2018b) ohjeistusta uhrien tunnistamiseen terveydenhuollossa ja uhrien palveluohjaukseen.

Lasten kanssa työskentelevät haastateltavat kertoivat, että he kohtaavat työssään lapsia, jotka oireilevat eri tavoin. Lapsilla on ollut esimerkiksi univaikeuksia, painajaisia, ahdistuneisuutta ja he ovat saattaneet käyttäytyä aggressiivisesti (ks. myös Koskenoja

2018, 113). Oireilun taustalla voi olla hyväksikäyttökokemuksia ja haastateltavien mukaan juuri lapsen oireilusta tunnistaa, että jotain ikävää on tapahtunut.

"Kuinka paljon on sitä, mikä ei edes tule ilmi ja näkyy vaan semmoisena epämääräisenä oireiluna? Ei opi koulussa [...], oppiminen ei edisty ollenkaan normaalisti, hyvin hitaasti, ja ei missään kohtaa halua lähteä prosessoimaan sitä asiaa [hyväksikäyttöä] missään terapiassa." (Sosiaalityöntekijä)

Lapsen pahoinvointiin ja oireiluun tulisi reagoida, sillä lapsi tai nuori ei aina kykene kertomaan tapahtuneesta hyväksikäytöstä. Seksuaalinen hyväksikäyttö etenkin on hyvin traumatisoivaa ja voi aiheuttaa suurta häpeää (Hossain, Zimmerman, Abas, Light & Watts 2010), ja siitä kertominen edellyttää luottamussuhteen muodostumista lapsen ja ammattilaisen välille. Eräs haastateltava sanoi, että kun hän ensimmäistä kertaa ottaa mahdollisen hyväksikäytön puheeksi lapsen kanssa, hän kertoo tietävänsä, miten lapsia saatetaan kohdella ja millaista hyväksikäyttöä he saattavat kokea. Hän pyrkii luomaan lapsen yhteyden syyllistämättä lasta tapahtuneesta. Usein lapsen reaktiosta voi päätellä jotain ikävää tapahtuneen.

On voinut vaatia vuosien työn, ennen kuin lapset ja nuoret ovat pystyneet puhumaan kokemuksistaan. Kyselyyn vastanneiden mukaan hyväksikäyttö on voinut tulla esille lapsen tai nuoren itsensä kertomana, mutta se on edellyttänyt luottamuksen rakentumista ja usein myös aikaa. Moni lapsena hyväksikäytetty hakeutuukin avun piiriin vasta täysi-ikäisenä.

Tieto hyväksikäytöstä on myös voinut tulla muiden viranomaiskontaktien, kuten poliisin, lastensuojelun, koulun tai terveyskeskuspäivystyksen kautta. Monesti tilanteet ovat voineet olla epäselviä ja niitä on selvitelty usean työntekijän kanssa ennen kuin niihin on reagoitu. Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan uhrin saattavat syyllistää itseään tapahtuneesta. Häpeä saattaa myös estää kokemuksesta kertomisen kokonaan, ja tällöin auttaminen on vaikeaa.

"Olen siis ihan kysynytkin tai jutellut, mutta siihen liittyy niin valtava se häpeä. Joistain mulla on selkeää epäilyä, että todennäköisesti jotain seksuaalista hyväksikäyttöä on ollut, mutta se on sellainen tabu, että he eivät missään nimessä puhu tai myönnä sitä. Ne oireet mitä heillä on, on niin rajuja, että mä vahvasti epäilen et semmoista on siellä taustalla." (Sosiaalityöntekijä)

Joissain tapauksissa etenkin nuoret eivät koe olevansa uhreja, eivätkä koe tarvitsevansa apua tai usko keskusteluavun auttavan (ks. Koskenoja ym. 2018, 113). Nuori saattaa myös vastustaa jatkotoimenpiteitä, sillä ei välttämättä halua lisää

viranomais- ja hoitokontakteja. Tällöin nuoren ensikontakti, yksittäinen työntekijä, voi jäädä yksin tilanteeseen ja olla ainoa, jolle nuori suostuu puhumaan kokemuksistaan. Selvityksessä tuli ilmi, että vaikka nuoren kokemuksista tunnistaisi ihmiskauppaan liittyviä piirteitä, hoitoon ohjaaminen voi olla mahdotonta. Nuoret voivat olla liian traumatisoituneita eivätkä kykene tai halua käsitellä tapahtumia.

*”Jos sulla on itsellä niin kova blokki, että olisiko siinä auttanut mikään ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä siinä kohtaa, jos sä henkisesti vaan olet silleen niin kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan.”
(Sosiaalityöntekijä)*

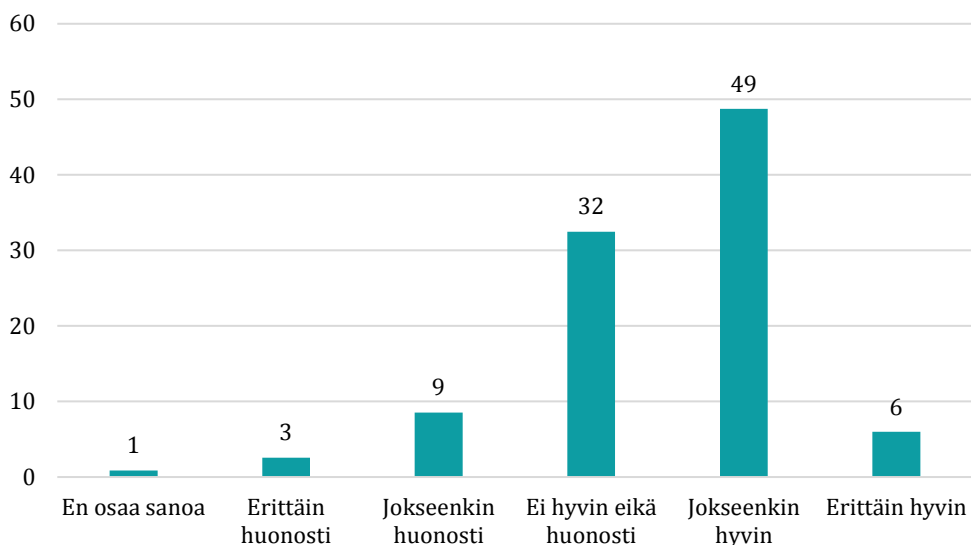
Ihmiskaupan tunnistaminen edellyttää viranomaisten ja muiden aktiivista toimintaa. Mahdollisen hyväksikäytön selvittely on ammattilaisten vastuulla, ja se tulisi kartoittaa aina, jos epäilyksiä herää (ks. Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö 2015). Ammatillaiset ovat lastensuojelulain (417/2007) nojalla velvoitettuja tekemään lastensuojeluilmoituksen (25§), jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. He ovat lisäksi velvollisia tekemään rikosilmoituksen, jos heille tulee epäily lapseen kohdistuvasta seksuaalirikoksesta tai henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta, kuten ihmiskaupasta. Lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistaminen edellyttää jalkautuvaa työtä, aktiivista toimintaa ja kiireellistä puuttumista (ks. esim. Blomgren, Karjalainen, Karjalainen, Kivipelto, Saikkonen & Saikku 2016).

”Mitä vakavampi asia sen epätodennäköisempää on, että asia tulee viranomaisten tietoon. Paljastavaan tutkintaan tulisi panostaa paljon enemmän.” (Kysely)

Tämä selvitys vahvistaa käsitystä siitä, että viranomaisten ja muiden toimijoiden tietoisuuden puute on este ihmiskaupan uhrien tunnistamiselle. Selvityksessä kartoitettiin lasten ja nuorten kanssa työskentelevien asiantuntijoiden tietoisuutta lapsiin kohdistuvasta ihmiskaupasta ilmiönä sekä siihen liittyviä tietotarpeita. Lähes puolet kyselyyn vastanneista asiantuntijoista kertoi kuitenkin tunnistanensa lapsiin kohdistuvaan ihmiskauppaan liittyvää hyväksikäyttöä jokseenkin hyvin. Täytyy muistaa, että kysely kohdennettiin ihmiskaupan uhrien kanssa työskennelleille, eli kyselyyn vastaajat olivat todennäköisesti muita tietoisempia ihmiskaupasta. Kolmasosa vastaajista oli epävarma osaamisestaan. Tietoisuudessa on siten parannettavaa myös alan asiantuntijoiden keskuudessa.

Kuinka hyvin ammattilaiset tunnistavat lapsiin kohdistuvaa hyväksikäyttöä tai ihmiskauppaa? % (N=117)

7.2 Trauma ja kuntoutuminen

Ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset voivat olla hyvinkin traumatisoituneita (ks. esim. European Commission 2015a). Hyväksikäyttö ja väkivalta jättävät aina jälkensä kohteeseensa (Zimmerman 2013). Fyysisten vammojen lisäksi lasten psyykinen oireilu on yleistä, ja se voi ilmetä myös fyysisenä, psykosomaattisena oireiluna. Haastateltavat korostivat hyväksikäytön kohteeksi joutumisen olevan traumatisoivaa, ja hyvin lieväkin epäasiallinen kohtelu, saati sitten fyysiseen tai seksuaaliseen koskemattomuuteen kajoaminen, johtaa hyvin usein trauman syntyyn. (Ks. mt.). Lapsen traumatisoituminen on voinut tapahtua monesta eri syystä. Esimerkiksi ilman huoltajaa Eurooppaan tulleet lapset ja nuoret ovat saattaneet kokea matkalla Suomeen monia vaikeita tapahtumia ja lisäksi erinäistä hyväksikäyttöä mahdollisesti koti-/lähtömaassaan (Alanko, Marttinen & Mustonen 2011, 13–14).

"Joku on mulle sanonut, että eihän näillä kaikilla ole traumataustaa. Mä oon siitä erittäin eri mieltä. Joillain se on todella vakava itseen kohdistunut tai perheeseen kohdistunut, jotain mitä sä olet nähnyt tai todistanut. Jollekin se on pelkästään ne turvattomat olot. Joillakin siellä kotimaassa ei välttämättä ole ollut niin suuria ongelmia, mutta se on tapahtunut siinä matkalla se altistuminen jollekin hirvittävälle tai, pelkästään se, että sä lapsena kävelet päivätolkulla, saat huonoa ravintoa ja pelkää, siirryt pimeässä paikasta toiseen. Eiköhän ne

*kaikki ole semmoisia asioita et kaikilla on joku trauma.”
(Sosiaalityöntekijä)*

Seksuaalinen väkivalta etenkin aiheuttaa traumatisoitumista ja suurta häpeää (Hossain ym. 2010). Yhden haastateltavan mukaan hyväksikäytöllä voi olla vakavat seuraukset, jotka voivat johtaa itsemurhayrityksiin. On tärkeää, että nuorella on psyykkistä tukea, kun hän alkaa käsitellä asioita. Tällöin pitäisi selvittää, onko tekijä edelleen uhka nuorelle ja liittykö hyväksikäyttöön väkivaltaa, väkivallan uhkaa tai järjestäytyneempää toimintaa. Lasta ja nuorta voidaan suojella hyväksikäytöltä vain, jos viranomaisilla on käsitys häneen kohdistuvista riskeistä (Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö 2010, 24–25). Toisin sanoen hänelle tulisi tehdä riskinarviointi (mt.).

Haastateltavien mukaan osa lapsista ja nuorista saattaa oireilla todella rajustikin, eivätkä he kykene kertomaan tai sanoittamaan kokemaansa traumatisoitumisen takia. Siinä tapauksessa tulisi löytää muita keinoja tukea lasta. Toimiva yhteistyö terveydenhuollon ja etenkin mielenterveyshuollon kanssa on tärkeää lasten ja nuorten auttamisessa akuuteissa tilanteissa. (Ks. myös Koskenoja ym. 2018, 112–113.) Hyväksikäytöstä toipuminen ja kuntoutuminen on aikaa vievä prosessi, ja se voi usein kestää monia vuosia. Lapsilla ja nuorilla, jotka ovat tulleet hyväksikäytetyiksi useasti tai useamman vuoden ajan, se voi olla elämän mittainen prosessi. (Ks. mt., 142.)

Lisähaasteen kuntoutumiselle tuo epävarma maassaolostatus. Lapsille ja nuorille, jotka ovat turvapaikka- tai oleskelulupaprosessissa, aiheutuu pitkästä ja vaikeasti ymmärrettävästä prosessista stressiä ja huolta. (Koskenoja ym. 2018, 162–163.) Epävarmuus ja odottaminen kuormittavat ja vaikeuttavat kuntoutumista. Vaikka nuori pärjäisi kuinka hyvin ja olisi edennyt kotoutumisessa, saattaa edessä olla kielteinen päätös, mikä aiheuttaa epätoivoa ja epävarmuutta tulevaisuudesta (ks. ICMPD 2018). Eräs haastateltu koki kohtuuttomana sen, että nuorilta vaaditaan täydellisyyttä, eli että pitäisi kotoutua ja mennä elämässä eteenpäin huolimatta siitä, että heillä on vaikeita kokemuksia taustalla ja mielenterveysongelmia. Nuorilla on paine pärjätä, jos koti-/lähtömaassa oleva perhe esimerkiksi odottaa hänen lähettävän rahaa heille. Samaan aikaan nuori kokee paineita varmistukseensa tulevaisuutensa Suomessa. Tämä ristipaine voi aiheuttaa ongelmia kuntoutumisen ja traumasta toipumisen näkökulmasta.

”Niin se epätoivo mikä siellä on taustalla siitä, että tämä tulee kaikki vaan toistumaan, vaikka hän ei ole missään vaiheessa tehnyt mitään väärää vaan päinvastoin hän on ennätysnopeasti edistynyt ammattipintoihin asti. On ollut kieltämättä hieman itsekin vaikea selittää, että miksi sun pitäisi palata sinne maahan missä sulla ei ole ketään, missä sä olet asunut varhaislapsuudessa.” (Sosiaalityöntekijä)

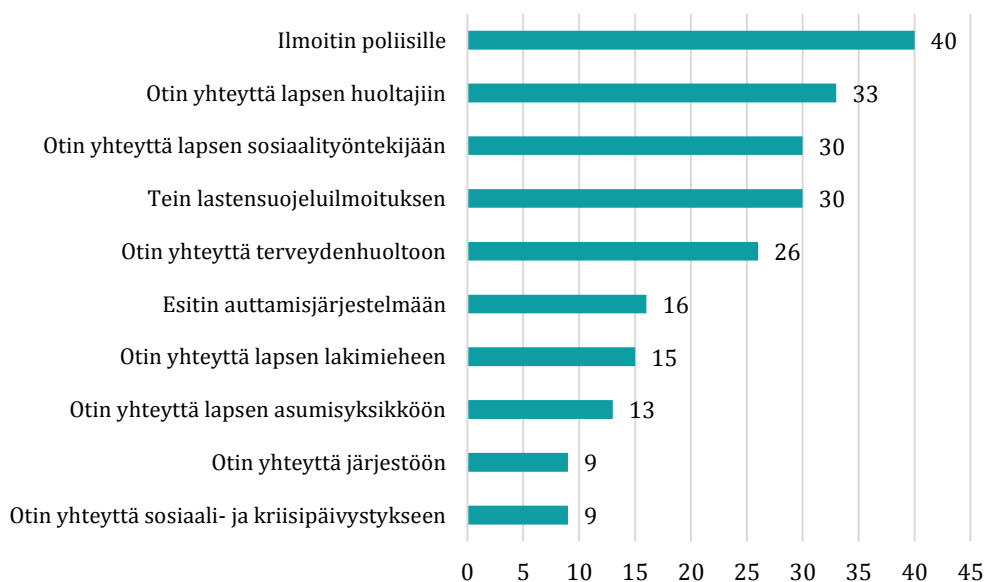
Haastateltavien mukaan lapsen kokeman hyväksikäytön sanoittaminen on myös tärkeää valmistelua erilaisia virallisia prosesseja kuten esimerkiksi turvapaikkapuhuttelua

ajatellen, sillä tapahtuneella voi olla merkitystä turvapaikkaprosessin kannalta. Saattaa tosin vaatia paljon tukityötä, kuten pidempää terapiatyöskentelyä, että lapsi kykenee kertomaan kokemuksistaan. Sosiaalityöntekijän kirjaukset ovat usein olennaisessa roolissa viranomaisen arvioinnissa siitä, mitä lapsi on työntekijälle kertonut kokemastaan. Jos lapsi ei saa tarvitsemaansa tukea ja luottamuksellista suhdetta viranomaisiin ei ole syntynyt, on vaarana, että hyväksikäyttö voi jäädä piiloon eivätkä lapset saa sitä suojelua, johon he olisivat oikeutettuja. (Ks. ICMPD 2018.)

7.3 Palveluihin ohjaaminen

Selvityksessä tehdyn kyselyn vastaajat ja haastatellut asiantuntijat kertoivat monista eri toimista, joilla he pyrkivät auttamaan ihmiskaupan uhriksi epäilemäänsä lasta tai nuorta. Usein avun tarjoaminen edellyttää monialaista viranomaisyhteistyötä. Nuorille oli pyritty tarjoamaan kokonaisvaltaista tukea, ohjausta ja neuvontaa. Tuki oli ollut mm. traumassa selviytymistä, keskusteluapua ja turvaamistoimenpiteiden järjestämistä. Nuoria oli myös ohjattu terapiaan, ja joillekin oli haettu tukihenkilö Rikosuhripäivystyksestä. Auttamisjärjestelmästä oli haettu konsultaatioapua, ja myös poliisin esitutkintaa oli pyritty tukemaan keräämällä aineistoa lapsen tapauksesta.

Kuinka ammattilaiset toimivat hyväksikäyttötapauksissa, % (N=117)²³

²³ Vastaajat pystyivät valitsemaan monia eri vaihtoehtoja.

Yleisimmin ammattilaiset olivat ilmoittaneet hyväksikäyttöepäilystä poliisille. Joka kolmannessa tapauksessa tehtiin lastensuojeluilmoitus. Auttamisjärjestelmään lapsi esitettiin 16 prosentissa tapauksia. Vastaanottolain mukaisesti kaikki ihmiskaupan uhriksi joutuneet tai uhriksi epäillyt voidaan esittää otettavaksi ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Lasten tunnistamisessa ihmiskaupan uhreiksi ja virallisen avun piiriin saattamisessa oli havaittavissa epävarmuutta. Lasten ja nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset auttoivat ja tukivat lapsia, mutta eivät aina nähneet tarvetta lapsen esittämiselle auttamisjärjestelmään.

Ihmiskaupan uhrien auttamista kunnissa on tutkittu aiemmin vuonna 2018 (Koskenoja ym. 2018). Tuolloin kunnissa havaittiin olevan puutteellinen tietoisuus ihmiskaupasta ja kunnan velvoitteista antaa erityispalveluja ihmiskaupan uhreille. Kuntien sosiaalityöntekijät olivat nähneet ihmiskaupan uhrin samantyyppisiksi asiakkaina kuin kaikki muutkin sosiaalitoimen asiakkaat eikä heille ollut annettu erityispalveluja. Itseasiassa kuntien sosiaali- ja terveystoimen työntekijät eivät aina tienneet ihmiskaupan uhrien erityisasemasta palveluiden saajina ja että uhrille voi järjestää myös muita ihmiskaupan uhrin erityispalveluita yleisten sosiaalipalvelujen lisäksi. (Mt., 194.)

Kysymykseen siitä, kuinka vastaaja oli toiminut hyväksikäyttötapauksessa, tuli myös runsaasti avovastauksia, joista käy ilmi se, että ammattilaisista on ongelmallista, jos hyväksikäyttö on tapahtunut ulkomailla tai että nuori on jo täyttänyt 18 vuotta. Tällöin herää huoli, puututaanko hyväksikäyttöön välttämättä samalla vakavuudella ja saako nuori apua.

”En mitään, koska kotimaassa tai lähtömaassa tapahtuneille asioille ei enää voi mitään. Jotkut ovat jo muutoinkin saaneet terapiaa.”

”Nuoret olivat jo täysi-ikäisiä, joten en ilmoittanut mihinkään. Tarjosin tietoa erilaisista tukipalveluista ja tarjouduin avuksi selvittämään asioita ja hakeutumaan avun piiriin.” (Kysely)

Selvityksessä on tullut esille se, kuinka vaikeaa lasten ja nuorten on kertoa hyväksikäytöstä ja ammattilaisten tunnistaa hyväksikäyttö ihmiskaupaksi. Vaikka tapaus ilmoitettaisiinkin poliisille, rikosprosessi ei kuitenkaan välttämättä etene, jos hyväksikäyttö on tapahtunut esimerkiksi ulkomailla ja viranomaiset eivät saa selville, missä rikos tapahtui ja kuka rikoksentehtäjä on. Lapsen huomioiminen rikosprosessin eri vaiheissa ja lapsiystävällinen kuuleminen tulisi varmistaa ja pyrkiä estämään lapsen uudelleen traumatisointi rikosta selvitettyä (ks. Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö 2015). Ruotsissa on kehitetty Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjaamisjärjestelmä (National Referral Mechanism), jossa on huomioitu eri vaiheet ihmiskaupan lapsiuhrien auttamiseksi juuri lapsen näkökulmasta (Länsstyrelsen 2016b). Muissa Pohjoismaissa on myös otettu käyttöön Barnahus-malli eli lastenasiantalo, jossa viranomaiset tulevat lapsen luo ja monialainen viranomaisyhteistyö (oikeus-, sosiaali- ja terveystoimiviranomaiset) toteutetaan lapsiystävällisissä tiloissa, joista saa myös muitakin

palveluja lapselle ja perheelle. Lapsiystävällisessä lastenasiaintalossa lapsi nähdään oikeuksien haltijana, ja viranomaisyhteistyön tehtävänä on taata, että lapsi saa tarvitsemansa avun ja tuen. (THL 2018.)

Selvityksen perusteella moni ihmiskaupan uhriksi joutunut lapsi ja nuori on tullut Suomeen turvapaikanhakijana ilman huoltajaa. Heidän auttamisestaan ja majoittamisestaan vastaavat maahanmuuttoviranomaiset, ja heidät majoitetaan alaikäisille turvapaikanhakijoille tarkoitetuissa vastaanottokeskuksissa (ryhmäkodeissa ja tukiasuntoloissa).²⁴ Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten tarvetta lastensuojelulle ei automaattisesti arvioida eikä työntekijöillä ole myöskään oikeutta lastensuojelulain mukaisiin (luku 11) rajoittamistoimenpiteisiin. Majoituessaan ryhmäkodissa lapset ja nuoret ovat vapaita liikkumaan tiettyjen kotiintuloaikojen puitteissa, mutta heidän menemisiään on mahdotonta rajoittaa, jos he eivät itse sitoudu ryhmäkodin sääntöihin. Eräs haastateltava epäili, että jos lapsi on ihmiskaupan uhri Suomeen tullessaan, hän saattaa helposti altistua siihen vielä jatkossakin.

”Se mikä meillä on myös hankalana, kun meillä ei ole mitään rajoittamistoimenpiteitä, kun ei olla lastensuojelulaitos. Jos ne [lapset] haluaa liikkua niin, vaikka ne ovat alaikäisiä niin me ollaan vastuussa niistä, mutta he ovat vapaita kuitenkin liikkumaan. Se siinä on hankalaa.” (Sosiaalityöntekijä)

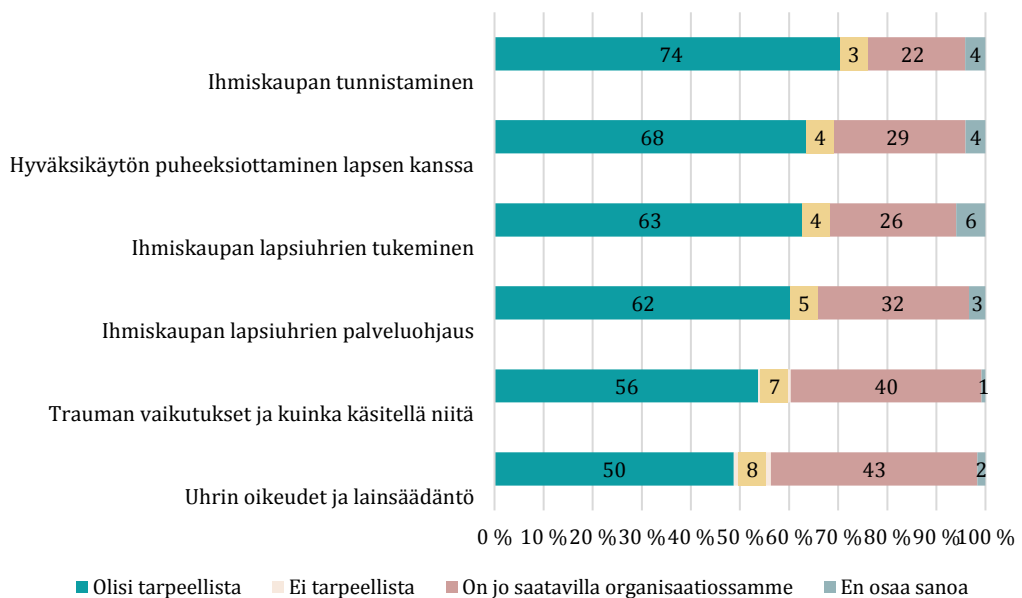
Lähtökohta on, että jos turvapaikanhakijalapsella todetaan lastensuojelun tarve, hänellä on oikeus saada lastensuojelulain mukaisia palveluja, joiden järjestämisestä vastaa kunta (STM 2016). Kunnan lastensuojelun viranomainen toimii tällöin yhteistyössä vastaanottokeskuksessa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kanssa. Kunta on myös oikeutettu laskuttamaan lastensuojelun palveluista aiheutuneista kustannuksista Maahanmuuttovirastoa, eli käytännössä sitä vastaanottokeskusta, jonka vastuulla lapsi on (mt.). Haastateltavat sanoivat tekevänsä ihmiskauppaepäilyistä aina lastensuojeluilmoituksen, mutta lastensuojelun osaaminen hyväksikäyttöön puuttumisessa vaikutti vaihtelevan kunnittain (ks. myös Koskenoja 2018). Joissain kunnissa osaaminen näytti olevan hyvällä tasolla, ja vastaanottokeskusten sosiaalityöntekijät tekivät tiivistä yhteistyötä kuntansa lastensuojelun kanssa. Vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä voi tehdä lastensuojeluilmoituksen, jos lapsi on erityisen tuen tai suojelun tarpeessa. Toisissa kunnissa lastensuojelun osaamista arvosteltiin, ja esitettiin, ettei lastensuojelussa tunnisteta näiden lasten tilanteen vakavuutta, vaikka asiassa tehtäisiin useita lastensuojeluilmoituksia.

²⁴ UNICEF on arvostellut sitä, että ilman huoltajaa tulleista lapsista vastaa maahanmuuttoviranomaiset lastensuojeluviranomaisten sijaan. Ilman huoltajaa tulleet lapset nähdään tällä hetkellä statuksensa kautta ensisijaisesti turvapaikanhakijoina eikä lapsina. UNICEF esittää, että lapset tulisi sijoittaa lasten oikeuksien pohjalta toimivan viranomaisen eli lastensuojelun vastuulle. (UNICEF 2018a,74; UNICEF 2018b.)

Haastatteluissa nousi esiin, että alaikäisten vastaanottokeskuksissa ei ole keinoja suojata lapsia ihmiskaupan tai sen kaltaiselta hyväksikäytöltä, koska he eivät voi rajoittaa riippuvuussuhteesta johtuvaa yhteydenpitoa hyväksikäyttäjiin ja lasten menemistä hyväksikäyttäjän luo. Esimerkkinä mainittiin prostituutioon pakottaminen ja pakko-/lapsiavioliittojen uhrin. Lastensuojelu voi kiireellisesti sijoittaa tai huostaanottaa sellaisia lapsia, joita ei muutoin voida suojella, ja heidän suojakseen voidaan käyttää rajoittamistoimenpiteitä (vrt. Norjan tilanne, ks. Tyldum 2016). Nämä tilanteet ovat monella tapaa haastavia: samalla kun lasta tulee suojella hyväksikäytöltä, pitää lapsella myös olla oikeus tulla kuulluksi ja hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaa. Siksi ihmiskaupan tunnusmerkkien ja ihmiskaupan dynamiikan ymmärtäminen on tärkeää, jotta voidaan arvioida, milloin lapsen etu vaatii rajoittamistoimenpiteitä.

Selvityksen yhtenä tavoitteena oli kartoittaa asiantuntijoiden tarvetta erilaiselle tiedolle ja työkaluille ihmiskaupan lapsiuhrien tukemiseen liittyen. Selvitys osoittaa, että asiantuntijat kaipaavat tietoa etenkin lapsiuhrien tunnistamisesta, mutta myös lasten auttamisesta, esimerkiksi ihmiskaupan ja siihen liittyvän hyväksikäytön puheeksi ottamisesta ja lasten palveluohjauksesta. Asiantuntijoilla on myös tarve saada lisää tietoa trauman vaikutuksesta sekä siitä, kuinka käsitellä sitä lapsiuhrien kanssa. Lisäksi tarpeellista olisi tieto lapsiuhrien oikeuksista, lainsäädännöstä ja sen soveltamisesta.

Mitä tietoa asiantuntijat tarvitsevat työnsä tueksi? % (N=117)

8. JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Tämä selvitys toteutettiin Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNIn ja Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän yhteistyönä. Tavoitteena oli selvittää, esiintyykö Suomessa lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa ja minkälaisen ihmiskaupan muotojen uhriksi lapset ovat Suomessa mahdollisesti joutuneet. Selvityksessä tarkasteltiin ihmiskaupan lisäksi siihen liittyvää tai siihen viittaavaa hyväksikäyttöä, sekä ihmiskaupalle altistavia riski- ja haavoittuvuustekijöitä. Selvityksen kohteena olivat alaikäisten lisäksi 18–21 -vuotiaat nuoret. Selvityksessä huomioitiin sekä Suomessa tapahtunut että Suomessa tunnistettu hyväksikäyttö, ja se kattoi siten sekä valtaväestöön kuuluviin että ulkomaalaistaustaisiin, ml. turvapaikanhakijataustaisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvan hyväksikäytön. Lapset olivat kokeneet hyväksikäyttöä Suomessa, lapsen koti- tai lähtömaassa tai kauttakulkumaissa lapsen ollessa matkalla Suomeen.

Selvityksessä tarkasteltiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan eri muotoja Suomessa, mutta se ei pysty vastaamaan siihen, kuinka paljon lapsiuhreja kaiken kaikkiaan on. Tulosten valossa on kuitenkin selvää, että heitä on useita. Koska ihmiskauppa ei aina tule viranomaisten tietoon, on todennäköistä, että lapsiuhreja on moninkertainen määrä viranomaislukuihin nähden. Yleisyyden mittaamisen sijaan selvityksessä pyrittiin tarkastelemaan, minkälaisia tapauksia oli tullut viranomaisten, järjestöjen ja muiden toimijoiden tietoon ja miten tapauksissa toimittiin. Selvityksessä pyrittiin myös hahmottamaan, miten lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa voidaan Suomessa tunnistaa ja ennaltaehkäistä entistä paremmin.

Tässä luvussa esittelemme selvityksen aineiston analyysin pohjalta saadut tulokset kootusti, esitämme johtopäätöksiä sekä annamme suosituksia.

8.1 Lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan uhrit Suomessa

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä on autettu vuosien 2006–2018 aikana 55 alle 18-vuotiasta, ja 141 nuorta aikuista (18–21 -vuotiasta). Selvitys osoittaa, että lapsiin kohdistuva ihmiskauppa- ja siihen rinnastettava hyväksikäyttö on laaja-alainen ilmiö, jonka todellista suuruutta on vaikea arvioida. Selvää on, että kohtalaisen suuri osa mahdollisista tapauksista jää ylipäänsä tunnistamatta ihmiskauppana eikä uhreja ohjata Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että lasten ja nuorten kohtaamaa hyväksikäyttöä ei aina osata nähdä ihmiskaupan viitekehyksen kautta. Tästä on esimerkkinä se, ettei Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään ole ohjautunut ainuttakaan valtaväestöön kuuluvaa lasta, jonka epäillään joutuneen ihmiskaupan uhriksi. Kuitenkin lapsiin kohdistuvasta

ihmiskaupasta on Suomessa annettu useita oikeuden tuomioita. Näyttää siltä, että lapsena hyväksikäytetyt valtaväestöön kuuluvat henkilöt ovat ohjautuneet Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään vasta täysi-ikäistyttyään.

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä ihmiskauppa on selvityksen mukaan parhaiten tunnistettu lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan ja siihen liittyvän hyväksikäytön muoto, ja se näyttää kohdistuvan erityisesti tyttöihin. Esimerkiksi kaikki tähänastiset Suomessa annetut tuomiot lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta ovat liittyneet tyttöihin kohdistuneeseen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Seksuaalista hyväksikäyttöä on Suomessa tunnistettu sekä valtaväestöön kuuluvien että muualta Suomeen tulleiden lasten ja nuorten keskuudessa. Kaikki tunnistettu hyväksikäyttö ei täytä ihmiskaupan tunnusmerkistöä, mutta eri hyväksikäytön muotoja on vaikea erotella toisistaan selvärajaisesti. Selvityksessä nousi esiin kolme Suomessa tapahtuvaa seksuaalisen hyväksikäytön muotoa: prostituutioon pakottaminen, lapsen kaupallinen seksuaalinen hyväksikäyttö sekä internetin välityksellä tapahtuva seksuaalinen hyväksikäyttö. Kaikissa kategorioissa suurin osa uhreista oli tyttöjä.

Poikiin kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä todennäköisesti tunnistetaan huomommin kuin tyttöihin kohdistuvaa. Selvityksessä tuli kuitenkin ilmi myös poikien seksuaalista hyväksikäyttöä. Esimerkiksi ilman huoltajaa Afganistanista tulleita poikia on joutunut kotimaassaan seksuaalisesti hyväksikäytetyksi bacha bazi -perinteessä eli ns. tanssijapoikina, minkä takia he ovat lähteneet hakemaan turvaa Euroopasta.

Selvityksestä käy myös ilmi, että lasten ja nuorten joutuminen seksinoston ja sen yrityksen kohteeksi on varsin yleistä. Seksin ostaminen alaikäiseltä on aina rikos. Sitä ei muuta se, että hyväksikäyttäjät saa nuoren luottamuksen antamalla hänelle lahjoja vastineeksi seksistä ja vaikka nuori vaikuttaisi olevan suostuvainen tekoon. Seksin ostajat käyttävät hyväksi nuoren haavoittuvuutta, nuorta ikää ja elämäkokemuksen puutetta. Huomiota tulisi lasten ja nuorten haavoittuvuuden lisäksi kiinnittää myös hyväksikäyttäjiin. Usein nuori itse ei myöskään tiedä, että kyseessä on rikos. Hyväksikäytön seuraukset voivatkin tulla pintaan vasta myöhemmin, kun nuori hahmottaa tullessaan hyväksikäytetyksi.

Rikollisuuteen pakottaminen oli selvityksen tulosten mukaan varsin yleinen hyväksikäytön muoto. Suurin osa uhreista oli valtaväestöön kuuluvia, kodin ulkopuolelle sijoitettuja nuoria, jotka olivat karanneet laitoksesta tai majapaikastaan. Ryhmässä oli myös päihderiippuvaisia tai pikkurikoksia ja rötöksiä aiemmin tehneitä nuoria, jotka ovat alttiita painostukselle. Nuoret olivat joutuneet tekemään esimerkiksi huumerikoksia ja varastamaan. Toisaalta myös turvapaikanhakijalapsia oli pakotettu rikolliseen toimintaan matkalla Suomeen. Aineistossa oli myös joitain mainintoja ulkomaalaistaustaisista lapsista, jotka oli pakotettu tekemään rikoksia Suomessa. Näissä tapauksissa on ollut selviä ihmiskaupan piirteitä, mutta rikoksia on tutkittu muilla nimikkeillä. Selvitys osoittaa, ettei rikolliseen toimintaan pakottamisen yhteyttä ihmiskauppaan tunnisteta riittävästi. Tämä herättää huolen siitä, että lapset ja nuoret joutuvat syytetyiksi ja rangaistuiksi teoista, joihin heidät on pakotettu suorana

seurauksena ihmiskaupasta. Rankaisemattomuuden periaatteen mukaan lapsia ja nuoria ei tule rangaista teoista, joihin he ovat syyllistyneet ihmiskaupan takia.

Aineistossa oli vähän esimerkkejä siitä, että muualta tulleita lapsia olisi pakotettu kerjäämään Suomessa. Tämä on yllättävää huomioiden, että Ruotsissa kerjäämiseen pakottaminen on yleisin tunnistettu lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan muoto (NMT 2017). Voi olla, että ilmiö on Suomessa Ruotsia pienempi, ilmiötä ei Suomessa tunnisteta tai että kynnyksellä määritellä lasten tilanne nimenomaan ihmiskaupaksi on kerjäämisen osalta Suomessa Ruotsia korkeampi.

Suomessa esiintyy myös lapsiin kohdistuvia pakkoavioliittoja. Kyse voi olla Suomesta ulkomaille vanhempien kotimaahan lähetettävästä työstä, joka naitetaan vanhemmalle miehelle, tai täällä asuvasta miehestä, joka hakee alaikäisen vaimon ulkomailta. Myös turvapaikanhakijoiden joukossa on tunnistettu lapsia, jotka on ennen Suomeen tuloa pakotettu avioliittoon. Pakkoavioliittoihin puuttuminen ja niiden ehkäisy Suomessa edellyttää entistä parempaa tietoa ja ymmärrystä ilmiöstä. Lapsiavioliittojen näkeminen pakkoavioliiton ja ihmiskaupan kontekstissa voisi parantaa uhrien tunnistamista ja kehittää auttamisen käytäntöjä.

Suomessa on tullut ilmi joitain tapauksia, joissa etenkin turvapaikanhakijoina tulleita lapsia ja nuoria on hyväksikäytetty Suomessa työelämässä, esimerkiksi teettämällä töitä pimeästi ja alipalkalla. Lisäksi moni turvapaikanhakijana tullut lapsi on kokenut vakavaa hyväksikäyttöä joko kotimaassaan tai läpikulkumaassa. Lapsia on seksuaalisesti hyväksikäytetty matkalla, heitä on pakotettu tekemään raskasta työtä tai heidät on pakotettu sotimaan.

On tärkeää kiinnittää huomiota kaikenlaiseen lapsiin kohdistuvaan epäasialliseen kohteluun. Hyväksikäytön voi ajatella muodostavan eräänlaisen jatkumon, alkaen lievemmistä hyväksikäytön muodoista ja teoista, siirtyen vähitellen vakavampiin tekoihin ja ihmiskauppaan (Andrees 2008; Jokinen ym. 2014). Hyväksikäyttö sisältää siis monia eri tekoja, ja voi alkaa esimerkiksi netissä tapahtuvana seksuaaliviritteisten viestien kirjoittamisena ja jatkuva lapsen houkutteluna seksuaalisiin tekoihin. Se voi olla myös aloitteiden tekemistä seksin ostamiseksi, ja johtaa lapsen pakottamiseen seksiin ja lapsen raiskaukseen. Olennaista on ymmärtää, että eri teot voivat vaurioittaa lasta yhtä lailla, vaikka ne olisivatkin rikosoikeudellisesti vakavuusasteeltaan eri tasoisia.

Koska hyväksikäyttöä ylipäätään on vaikea tunnistaa, on rajanveto eri hyväksikäytön asteiden ja muotojen välillä vaikeaa. Suomessa annettujen tuomioiden perusteella vaikuttaa siltä, että etenkin kaupallisessa tarkoituksessa tapahtuva lapsen vakava seksuaalinen hyväksikäyttö – ts. prostituutioon pakottaminen ja pitkäaikainen lapseen kohdistuva seksuaalinen väkivalta – näyttäisi täyttävän ihmiskaupan tunnusmerkit. Ihmiskaupaa voi kuitenkin olla myös lievempikin hyväksikäyttö. Lapsen suostumuksella tilanteeseen tai hyväksikäyttöön ei ole merkitystä rikosoikeudellista arviota tehdessä. Lapsiin kohdistuvassa ihmiskaupassa ihmiskaupan keinojen käyttämistä (esimerkiksi erehdyttämistä tai painostamista) ei edellytetä rikoksen tunnusmerkistön täyttymiseksi, vaan tekotapa (esimerkiksi värvääminen,

majoittaminen tai määräysvaltaansa ottaminen) ja hyväksikäyttötarkoitus (esimerkiksi prostituutioon pakottaminen) riittävät. Myös pelkkä ihmiskaupan teon yritys riittää täyttämään rikoksen tunnusmerkistön. Selvityksessä nousi esiin, että lasten seksuaalista hyväksikäyttöä on oikeudessa käsitelty paritusrikoksina, vaikka alaikäisten kohdalla ihmiskauppasäännökset ovat ensisijaisesti sovellettavia paritussäännöksiin nähden, ja vaikka lasten kohdalla suostumusta ja ihmiskaupan keinoja ei edellytetä. On syytä pohtia, voiko lapsi olla paritusrikoksen kohde, vai onko pikemminkin kyseessä ihmiskauppa.

Suomessa on tunnistettu sängen vähän lapsiuhreja verrattuna muihin Pohjoismaihin. Tämä johtuu osittain toki siitä, että muihin Pohjoismaihin on tullut enemmän ilman huoltajaa tulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita. Osittain se liittyy myös siihen, että esimerkiksi Ruotsissa on Suomea selkeämmät ohjeistukset sille, miten tunnistaa, kohdata ja auttaa ihmiskaupan lapsiuhreja (ks. Länsstyrelsen 2016b). Viranomaisten asenteet ihmiskaupan lapsiuhreja kohtaan vaikuttavat myös siihen, miten lapset ja nuoret kertovat kokemastaan, ja miten lapsen kertomus määritellään, ts. nähdäänkö se ihmiskauppana vai jonakin muuna. Englannissa tehty tutkimus osoittaa, että viranomaiset suhtautuivat epäluuloisesti lasten kertomuksiin ihmiskaupasta ja he saattoivat jopa syyttää lapsia itseään heidän kokemastaan hyväksikäytöstä (Gearon 2018). Tähän ”epäuskon kulttuuriin” liittyy myös se, että lapsen kohtaavan viranomaisen voi olla vaikea uskoa, miten laajaa lapsen kokemaa väkivaltaa ja hyväksikäyttöä on (Pearce ym 2009).

Selvityksessä tuli esiin se, kuinka vaihtelevasti kunnissa ja viranomaistasolla tunnetaan ihmiskauppaa ilmiönä ja etenkin lapsiin kohdistuva ihmiskauppa. Usein se jää muutamien aiheesta kiinnostuneiden henkilökohtaisen panostuksen varaan. Sama huomio tehtiin myös selvityksessä ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta, jossa huomattiin, että tietoisuus ihmiskaupasta vaihtelee suuresti kunnasta toiseen (Koskenoja ym. 2018, 199). Selvityksen perusteella voidaan todeta, että viranomaisten tietoisuutta ihmiskaupasta tulee Suomessa edelleen lisätä, vaikka Suomessa on viime vuosina kehitetty työkaluja ja koulutusta ihmiskaupan uhrien tunnistamisen parantamiseksi.²⁵ Lapsia kohtaavien viranomaisten ja muiden toimijoiden tulee jatkossa huomioida ihmiskaupan olemassaolo ja sisällyttää se toiminta- ja ajatusmalleihinsa.

Tietoisuuden lisäämisen ohella tarvitaan matalaa kynnystä puuttua tilanteisiin, jotka antavat viitteitä mahdollisesta ihmiskaupasta. Selvitys osoittaa myös, että tietyt lapset ovat muita lapsia haavoittuvaisempia ihmiskaupalle. Esimerkiksi aiemmin koettu kaltoinkohtelu tai väkivalta, perheen hajoaminen ja syrjäytyminen voivat lisätä lapsen riskiä joutua erilaisten rikosten, ml. ihmiskaupan, uhriksi (European Commission 2015a). Haavoittuvuuden ohella on yhtä tärkeää tai jopa tärkeämpää kiinnittää huomiota sitä ryhmää ja niitä henkilöitä kohtaan, jotka käyttävät hyväkseen lasten haavoittuvaisuutta. Ei riitä, että pohditaan vain sitä, mitkä tekijät lisäävät tai vähentävät

²⁵ Ks. esim. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä:

(http://www.ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/ihmiskaupan_vastainen_työ_suomessa/hankkete) ja IOM 2019 (<https://www.iom.fi/en/avaa-ovi-avulle>).

lapsen riskiä hyväksikäytölle. Huomiota tulee kiinnittää myös hyväksikäyttäjään ja rikoksentehtäjänsä. Hyväksikäyttöä ei tapahtuisi, ellei olisi joku, joka käyttää lasta hyväksi (Brunovskis & Surtees 2017). Tässä selvityksessä ei kuitenkaan tarkasteltu rikoksentehtäjiä sen tarkemmin vaan painopiste oli uhrien kokemuksissa.

Suomi on velvoitettu lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti torjumaan lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa ja suojelemaan lapsia kaikelta hyväksikäytöltä sekä varmistamaan, että lapsen etu huomioidaan ensisijaisesti. Ihmiskaupan uhrien osalta lapsen edun arviointi voi saada erilaisia painotuksia riippuen siitä, kuka arvion tekee, ja lapsen etu voi siksi näyttäytyä erilaiselta esimerkiksi maahanmuuttoviranomaisten tai lastensuojelun näkökulmasta (UNICEF 2011). Lasta on kuitenkin aina kohdeltava ensisijaisesti lapsena eikä esimerkiksi maahanmuuttostatuksensa kautta. Lapsen etu tarkoittaa kuitenkin myös sitä, että lapsi saa itse vaikuttaa omiin asioihinsa ja esittää omia näkemyksiä. Ihmiskaupan uhreina oleville lapsille tuleekin löytää pysyväisluontoisia ratkaisuja, jotka takaavat lapsen mahdollisuuden toipua kokemastaan ja jatkaa elämäänsä turvallisesti. (Ks. Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö 2015.)

Tämän selvityksen aineisto oli rajallinen. Sen tietojen perusteella ei ole mahdollisuutta arvioida kuinka monta lasta Suomessa on kaiken kaikkiaan joutunut ihmiskaupan uhriksi tai kuinka moni on vaarassa joutua ihmiskaupan uhriksi. On kuitenkin selvää, että laajemmalla otoksella ja systemaattisemmalla tiedonkeruulla ihmiskaupan lapsiuhreja löytyisi Suomesta paljon enemmän. Vaikka lapsiin kohdistuva ihmiskauppa saattaa lukumääräisesti näyttäytyä pieneltä ilmiöltä, on kyseessä perustavanlaatuisen ihmisoikeusloukkaus. Rikos on erityisen vakava, koska uhreina ovat nimenomaan lapset. Siksi lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan torjuminen vaatii huomattavasti aiempaa enemmän resursseja, rakenteita ja strategisempaa toimintaa.

8.2 Suositukset

STRATEGIA

- Suomessa ei tällä hetkellä ole voimassa olevaa ihmiskaupan vastaista toimintasuunnitelmaa tai koordinaattoria. **Sisäministeriön alaisuudessa oleva Valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen koordinaattiorakenne tulee saattaa toimivaksi ja koordinaattori nimittää tehtävään. Tarvitaan myös vuosittain päivitettävä toimintasuunnitelma, jossa huomioidaan erikseen ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset ja nuoret (18–21 -vuotiaat).** Toimintasuunnitelma tulee laatia yhteistyössä eri hallinnonalojen kanssa, mutta koordinaativastuu kuuluu ihmiskaupan vastaiselle koordinaattorille. Suunnitelmassa tulee olla selkeät tavoitteet, nimetyt vastuutahot, aikataulu, rahoitus sekä seuranta.
- **SM:n alaisen ihmiskaupan vastaisen koordinaattiorakenteen tulee saattaa ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjaamisjärjestelmä (NRM) valmiiksi, ja siinä tulee kuvata ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten**

palveluun ohjautuminen, sekä millaiseen apuun lapset ja nuoret ovat oikeutettuja.

- **Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa on huomioitava tulevissa kansallisissa lapsistrategioissa ja -kehittämishjelmissä.**
- Täysi-ikäisyyden saavuttaneet (18–21 -vuotiaat) ihmiskaupan tai siihen liittyvän hyväksikäytön uhriksi joutuneet nuoret voivat tarvita erityistä tukea ja apua. Täysi-ikäisyys ei poista uhrin aiempia kokemuksia ja hänen tuen tarpeitaan. **Ihmiskaupan uhriksi joutuneiden 18–21 -vuotiaiden aikuistumisen tuen palvelut tulee taata ja niitä tulee edelleen kehittää.**

SOSIAALITOIMI, AUTTAMISJÄRJESTELMÄ JA TUKITOIMIEN KEHITTÄMINEN

- Ihmiskaupan uhrien auttamisesta säädetään sisäministeriön hallinnonalan alaisessa vastaanottolaissa, kun taas kunnissa uhreja käytännössä auttavat sosiaalihuollon toimijat soveltavat työssään ensisijaisesti sosiaalihuoltolakia. Vastaanottolakia ei riittävästi tunneta kuntien sosiaalitoimessa, eikä sitä osata riittävästi soveltaa ihmiskaupan uhrien osalta. **Ihmiskaupan uhrien ml. lasten ja nuorten aseman parantamiseksi sosiaalihuollon palveluiden saajina sosiaalihuollon ja terveydenhuollon yleislakeihin tulee sisällyttää viittaus ihmiskaupan uhreihin erityistä tukea tarvitsevina henkilöinä ja asiakkaina.**
- **Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa vaatii erityisosaamista ja siksi auttamis- ja tukipolkuja tulee kehittää sekä osaamista keskittää yli kunta- tai maakuntarajojen.**
- Kunnissa asuvia (valtaväestöön kuuluvat sekä ne, joilla on oleskeluoikeus) ihmiskaupan uhriksi joutuneita lapsia ja nuoria autetaan ensisijaisesti kunnan sosiaalitoimessa. Kuntien sosiaalitoimen työntekijöiden tietoisuus ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän palvelusta, roolista ja kunnille tarjoamasta tuesta on puutteellinen. **STM:n, TEM:n ja Kuntaliiton tulee laatia ohjeistus kunnille ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten auttamisesta ja yhteistyöstä auttamisjärjestelmän kanssa.** Ohjeistuksessa tulee korostaa sitä, että kuntien sosiaalityöntekijöiden tulee matalalla kynnyksellä ohjata tunnistetut tai epäillyt ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset ja nuoret auttamisjärjestelmään.
- Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden riski joutua hyväksikäytön kohteeksi on kohonnut. Lapsen tarvitsemat sosiaalipalvelut järjestetään pääsääntöisesti vastaanottokeskuksessa, ml. alaikäisten vastaanottokeskuksissa. Tällöin tulee varmistua siitä, että jokaisella lapsella on oma vastuusosiaalityöntekijä. Kuitenkin jos lapsella todetaan lastensuojelun tarve, kunta vastaa lastensuojelutoimien järjestämisestä.²⁶ **Tapauksissa, joissa on riski sille, että lapsi joutuu ihmiskaupan uhriksi Suomessa lapsen sijoitus ja tarvittaessa rajoitustoimenpiteet tulee huomioida vaihtoehtoina lasten suojelemiseksi**

²⁶ Sosiaali- ja terveysministeriö (2016): Kuntainfo 2/2016 – Turvapaikanhakijoiden oikeus lastensuojelun palveluihin. 15.4.2016.

hyväksikäytöltä. Kuntien lastensuojelun tietoisuutta ihmiskaupasta tulee lisätä, jotta he ymmärtävät ihmiskaupasta johtuvan suojelun tarpeen ja syyt. Tarvittaessa lastensuojelu voi konsultoida Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää.

- Ihmiskaupan uhriksi joutuneet lapset ja nuoret tarvitsevat kiireellistä apua ja tukea sekä erityispalveluita. Moni on vakavasti traumatisoitunut ja saattaa oireilla eri tavoin, mutta ei välttämättä osaa kertoa tapahtuneesta hyväksikäytöstä itse. Esteenä voi olla mm. luottamuksen puute, sanojen puute tai trauma. **Ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten hoitoonohjaus mielenterveyspalveluihin ja terapiaan tulee tehdä kiireellisesti ja tästä tulee ohjeistaa sekä kuntia että alaikäisten vastaanottokeskuksia.**
- Kuntien tulee varmistaa, että **jokaiselle ihmiskaupan uhriksi joutuneelle lapselle ja nuorelle laaditaan sosiaalihuoltolain edellyttämä yksityiskohtainen palvelusuunnitelma, jossa huomioidaan vastaanottolain edellyttämä ihmiskaupan uhrin yksilöllisen tuen tarpeen arviointi ja auttamistoimet. Suunnitelmaa laatiessa tulee huomioida yhden lapsen, yhden suunnitelman -periaate.**

ESITUTKINTA, RIKOSOIKEUSJÄRJESTELMÄ JA RIKOSLAKI

- Lapsiin kohdistuvaa hyväksikäyttöä on vaikea selvittää, ja rajanveto eri rikosnimikkeiden välillä on vaikea. Ihmiskaupan hahmottaminen lapsiin kohdistuvan hyväksikäytön muotona näyttäytyy rikosoikeusjärjestelmän toimijoille vaikealta. Tapaukset, jotka voivat täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön etenevät usein eri nimikkeellä. Rikosnimike kuitenkin vaikuttaa siihen, millaiseen apuun ja tukeen lapsi on oikeutettu: ihmiskaupan uhreilla on oikeus erityisiin palveluihin. **Rikosoikeusjärjestelmän toimijoiden ymmärrystä siitä, mitä on lapsiin kohdistuva ihmiskauppa, tulee parantaa. Tämä tulee sisällyttää poliisille, syyttäjille ja tuomioistuimille annettavaan koulutukseen.**
- **Lapsiin kohdistuva, taloudellisessa hyötymistarkoituksessa tehtävä seksuaalinen hyväksikäyttö voi tulla rangaistavaksi sekä törkeänä parituksena että törkeänä ihmiskauppana.** Lain esitöissä todetaan, ihmiskaupparikosten ja paritusrikosten tunnusmerkistöissä on runsaasti yhteisiä piirteitä. Lainvalmistelutöissä todetun mukaisesti **ihmiskauppasäännökset ovat ensisijaisesti sovellettavia paritussäännöksiin nähden.** Ihmiskaupparikoksen keinojen käyttöä (esim. erehdyttäminen, painostaminen, riippuvuuden tai turvattoman tilan hyväksikäyttö) ei edellytetä, jos teko kohdistuu alle 18-vuotiaaseen henkilöön. Jos lapseen kohdistuu yksikin ihmiskaupassa käytetty tekotapa (esim. majoittaminen, kuljettaminen, määräysvaltaansa ottaminen) ja häntä on hyväksikäytetty tai häntä ollaan saattamassa hyväksikäyttötarkoitukseen, on kyseessä ihmiskauppa. **Tämän tulee selkeämmin ohjeistaa sekä poliisille että syyttäjille, jotta lasten oikeudet ihmiskaupan uhreina huomioidaan rikosprosessissa.**
- **Ihmiskaupan uhriksi joutuneita henkilöitä, ml. lapsia ja nuoria ei tule rangaista teoista, joihin he ovat syyllistyneet ihmiskaupan takia.** Tämä periaate on

sisällytetty Suomea velvoittaviin kansainvälisiin ihmiskauppaa koskeviin sopimuksiin. **Rikosoikeusjärjestelmän toimijoiden ymmärrystä siitä periaatteesta, että ihmiskaupan uhrin syyttämättä tai seuraamuksetta jättäminen osallistumisesta rikolliseen toimintaan, johon hänet on pakotettu suorana seurauksena ihmiskaupasta, tulee vahvistaa.** Tämä tulee sisällyttää poliisille, syyttäjille ja tuomioistuimille annettavaan koulutukseen.

- Ihmiskaupparikokset ovat vaativia rikoksia tutkia, ja lapsiin kohdistuvat rikokset vaativat lisäksi omaa erityisosaamista. **Poliisille tulee varata tarvittavat resurssit ihmiskauppaan erikoistuneen tutkintayksikön perustamiseen, jossa on osaamista lasten kuulemisesta ja lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnasta.** Tämä voidaan toteuttaa perustamalla esimerkiksi valtakunnallinen tai alueellisia yksiköitä tai tutkintatiimejä.
- Tällä hetkellä ei ole olemassa yksiselitteistä tietoa poliisille ilmoitettujen alaikäisiin kohdistuneiden ihmiskaupparikosten määrästä, niiden etenemisestä syyttäjälle ja tuomioistuimeen. **Ihmiskaupan lapsiuhrien tilastointi tulee saattaa kuntoon oikeusjärjestelmän eri vaiheissa, jotta lapsiin ja nuoriin kohdistuvien ihmiskaupparikosten määrän kehitystä ja etenemistä rikosprosessissa pystytään seuraamaan.**

MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ

- **Moniammatillista yhteistyötä ihmiskaupan uhreina olevien lasten auttamiseksi on lisättävä.** Tämä koskee kuntien sosiaalityötä, lastensuojelua, alaikäisten vastaanottokeskuksia, perheryhmäkoteja, tukiasumisyksiköitä, terveydenhuoltoa, esitutkintaa, syyttäjiä ja järjestöjä. Suomeen tarvitaan lisäksi lapsiin kohdistuvien seksuaalirikos- ja pahoinpitelyepäilyjen tutkimiselle yhtenäinen hoitopolku. **Edistetään esimerkiksi ns. lastenasiaintalomallin (Barnahus) mukaista monialaista viranomaisyhteistyötä lapsiuhrien ja todistajien auttamiseksi.**
- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on laatinut ohjeistuksia ihmiskaupan uhriksi joutuneiden nuorten ja lasten kohtaamisesta ja heidän ohjaamisestaan auttamisjärjestelmään. Ohjeistukset löytyvät ihmiskauppa.fi -sivuilta. **Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tulee jatkaa hyvien käytäntöjen kartoittamista ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten auttamisesta, ja sen perusteella kehittää konkreettisia toimintaohjeita.**

TIETOISUUDEN LISÄÄMINEN / KOULUTTAMINEN

- **Tietoa lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta ja kytköksistä muihin hyväksikäytön muotoihin tulee lisätä lapsia auttavien tahojen keskuudessa.** Eri ammattiryhmille tulee kehittää ja suunnata koulutusta ihmiskaupan määritelmästä, uhrien tunnistamisesta, lapsiuhrien kohtaamisesta, palveluohjauksesta, uhrien erityisoikeuksista, lainsäädännön soveltamisesta sekä auttamisjärjestelmän roolista.

Ihmiskauppa, ml. lapsiin ja nuoriin kohdistuvana, tulee sisällyttää kattavammin pakollisiin poliisien opintoihin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon eri opintokokonaisuuksiin. Valtakunnansyyttäjäviraston tulee myös sisällyttää lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan syyttäjien jatkokoulutusohjelmiinsa. Myös opettajankoulutuksessa tulee huomioida lapsiin kohdistuva ihmiskauppa.

- Lapset ja nuoret tarvitsevat tietoa ihmiskaupasta ja seksuaalisesta hyväksikäytöstä osana koulujen seksuaalikasvatusta. **Nuorten seksuaalikasvatusta on kehitettävä ja varmistettava, että jokainen nuori saa tietoa siitä, mitä seksuaalinen hyväksikäyttö ja seksuaalinen väkivalta on, mitä ovat nuorten seksuaalioikeudet, kuinka turvata omat rajat ja kuinka toimia vaaratilanteessa. Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa tulee sisällyttää yhtenä teemana koulujen seksuaalikasvatusoppimateriaaleihin sekä yhteiskunta- ja terveystiedon oppiaineisiin.**

JATKOTUTKIMUSTARPEITA:

1. Tulee tehdä selvitys siitä, miten lastensuojelulakia, vastaanottolakia, kotoutumislakia ja sosiaalihuoltolakia sovelletaan ihmiskaupan lapsiuhrien kohdalla. Miten käytännön toimijat, kuten sosiaalityöntekijät soveltavat eri lakeja? Miten tietoisia sosiaalityöntekijät ovat eri laeista ja niiden velvoittavuudesta? Millaisia aukkoja lainsäädännöstä löytyy, ja miten lainsäädäntökokonaisuutta tulee kehittää, jotta se paremmin huomioi lasten ja nuorten oikeudet ja avun tarpeet? Selvityksen perusteella tulee laatia soveltamisohjeet sosiaalityöntekijöille.
2. Tulee tehdä selvitys ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten ja nuorten tuen tarpeista, etenkin psyykkisen tuen tarpeen selvittämisen ja hoidon kehittämisen osalta. Millaista psykososiaalista tukea uhrit tarvitsevat, mitä hoitoa Suomessa on tarjolla vakavasti traumatisoituneille lapsille ja nuorille ja miten akuuttiin hoidon tarpeeseen voitaisiin paremmin vastata?
3. Täysi-ikäisyyden saavuttaneiden (18–21 -vuotiaat) ihmiskaupan tai siihen liittyvän hyväksikäytön uhriksi joutuneiden nuorten tilanteesta tulee tehdä laajempi selvitys. Huomioidaanko tämä ryhmä riittävästi sosiaali- ja terveyspalveluissa? Millaisia tukipalveluita he tarvitsevat?
4. Ihmiskaupaan ja hyväksikäyttöön syyllistyneistä tulee tehdä selvitys, jotta voidaan paremmin puuttua hyväksikäyttöön. Kuka syyllistyy lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan hyväksikäyttöön ja miksi? Miten rikoksiin voitaisiin paremmin puuttua ja tekoja ennaltaehkäistä?
5. Tulee tehdä oikeustapa-analyysi ihmiskaupan ja sen kaltaisten rikosten välisestä rajanvedosta. Toteutuuko oikeuden ratkaisuisissa hallituksen esityksen perustelu ihmiskaupparikoksen ensisijaisuudesta suhteessa paritusrikoksiin lasten ollessa kyseessä? Milloin lapseen tai nuoreen kohdistuva seksuaalinen hyväksikäyttö täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön, huomioiden, ettei lasten osalta edellytetä ihmiskaupan keinoja eikä suostumusta?

LÄHTEET

- Afghanistan Independent Human Rights Commission (AIHRC) (2002): Causes and Consequences Of Bachabazi in Afghanistan (National Inquiry Report) 1393.
- Alanko, Salli, Marttinen, Irma & Mustonen, Henna (2011): Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Yhteiset Lapsemme – All Our Children ry.
- Alastalo, Marja & Åkerman, Maria (2010): Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Ruusu vuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.). Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 372–392.
- Battaglia, Michael P. (2008): Nonprobability sampling. Teoksessa Lavrakas, Paul J. (toim.). Encyclopedia of Survey Research Methods. Sage Publications.
- Blomgren, Sanna, Karjalainen, Jouko, Karjalainen, Pekka, Kivipelto, Minna, Saikkonen, Paula & Saikku, Peppi (2016): Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Raportti 4/2016. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Brunovskis, Anette & Surtees, Rebecca (2017): Vulnerability and exploitation along the Balkans route: Identifying victims of human trafficking in Serbia. Oslo: FAFO, Nexus, Atina & CYI.
- Conradi, Carl (2013): Child Trafficking, Child Soldiering: exploring the relationship between two ‘worst forms’ of child labour. *Third world quarterly*, 34:7, 1209–1226.
- EASO (2015): Country of Origin Information Report. Nigeria. Sex trafficking of women. European Asylum Support Office.
- European Institute for Gender Equality (2018): Gender-specific measures in anti-trafficking actions. Report. EIGE.
- European Commission (2015): Study on high-risk groups for trafficking in human beings. Final report. Brussels: European Commission.
- European Commission (2016): Study on comprehensive policy review of anti-trafficking projects funded by the European Commission. Final report. European Union.
- European Commission (2018): Data collection on trafficking in human beings in the EU. Brussels: European Commission.
- European Financial Coalition against Commercial Sexual Exploitation of Children Online (2013): Strategic assessment analysing the threats and trends of online child sexual exploitation (CSE).
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2014): Addressing forced marriage in the EU: legal provisions and promising practices. Luxembourg: Publication Office of the European Union.

- European Parliament (2017): Disappearance of migrant children in Europe. At a glance. European Parliamentary Research Service.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/599292/EPRS_ATA\(2017\)599292_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2017/599292/EPRS_ATA(2017)599292_EN.pdf)
- Europol (2017): Online sexual coercion and extortion as a form of crime affecting children. Law enforcement perspective. Europol – European Cyber Crime Centre.
- Europol (2018): Criminal networks involved in the trafficking and exploitation of underage victims in the European Union. Situation report. The Hague 2018.
- Gearon, Alinka (2018): Child Trafficking: Young People’s Experiences of Front-Line Services in England. *The British Journal of Criminology*. Published: 13 October 2018, azy042, <https://doi.org/10.1093/bjc/azy042>
- Habibi (2018): Henkilökohtainen kommunikaatio Habibin edustajan kanssa. 27.4.2018.
- Hansen, Saana, Sams, Anni, Jäppinen, Maija & Latvala, Johanna (2016): Kunniakäsitykset ja väkivalta – selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa. Helsinki, Ihmisoikeusliitto.
- HE 34/2004 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 103/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 211/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avioliittolain 4 ja 109 §:n sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta.
- Helsingin Sanomat (2016): ”Käräjäoikeus: Yliopiston lehtori piti nuorta tyttöä seksi-orjanaan – yli yhdeksän vuoden vankeus-rangaistus.” 3.6.2016.
<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002904517.html>
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2006): Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.
- Hossain, Mazed, Zimmerman, Cathy, Abas, Melanie, Light, Miriam & Watts, Charlotte (2010): The Relationship of Trauma to Mental Disorders Among Trafficked and Sexually Exploited Girls and Women. *American Journal of Public Health*. 100(12): 2442–2449.
- ICMPD (2015): Targeting Vulnerabilities. The Impact of the Syrian War and Refugee Situation on trafficking in Persons. A Study of Syria, Turkey, Lebanon, Jordan and Iraq. Vienna: ICMPD.
- ICMPD (2018): Trafficking along Migration Routes to Europe. Bridging the Gap between Migration, Asylum and Anti-Trafficking. Vienna: ICMPD.
- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä (2018): Tiedoksianto 3.1.2018.
- Iltalehti (2018): ”Espoolaismies raiskasi koulukodista karanneen lapsen sadistisin menoin, uhri uskoi nuoren ikänsä suojelevan häntä”. 2.10.2018.
<https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/ea807f8a-0e1b-4879-baa5-283de2e52448>

- Infomigrants (2018): Europe's lost migrant children. 7.9.2018.
<http://www.infomigrants.net/en/post/11779/europe-s-lost-migrant-children>
- Interpol (2018): Towards a global indicator on unidentified victims in child sexual exploitation material. Technical report. Interpol, 2018.
- IOM (2015): Addressing human trafficking and exploitation in times of crisis. Evidence and recommendations for further action to protect vulnerable and mobile populations. International Organization for Migration.
- IOM (2018a): Ihmiskaupan uhrin ensivaiheen tunnistaminen ja palveluohjaus. Ohje sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille.
- IOM (2018b): Avaa ovi avulle – Ihmiskaupan uhrin terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Oppimateriaali sosiaali- ja terveystalouden ammattilaisille ja kouluttajille.
- Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö (2015): Kansainvälinen lastensuojelu: käytännön opas sosiaali-, terveydenhuolto-, maahanmuutto- ja oikeusalan ammattilaisille. Tukholma, Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö.
- Jokinen, Anniina, Ollus, Natalia & Viuhko, Minna (2011): Ehdoilla millä hyvänsä. Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa. Heuni Publication Series No. 67. HEUNI, Finland.
- Jokinen, Anniina & Ollus, Natalia (2014): "Tuulikaapissa on tulijoita": Työperäinen ihmiskauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö ravintola- ja siivousaloilla. Heuni Publication Series No. 76. HEUNI, Finland.
- Jong, de Jessica (2017): Human trafficking for the purpose of organ removal. University of Utrecht.
- Kainulainen, Heini (2015): Poliisit ja rosvot – salaisen tiedon jäljillä. Teoksessa Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.). Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 161. Tampere: Vastapaino, 51–80.
- Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana (2012): Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa Suvi Keskinen & Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.): Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press, 7–35.
- Klemetti, Reija, Raussi-Lehto, Eija (toim.) (2013): Edistä, ehkäise, vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014–2020. Opas: 33. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116162/THL_OPAS33_VERKKO9.3.2016.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Koskenoja, Maija (2016a). Hyväksikäytön psyykkiset seuraukset ja rikosprosessi. Esitelmä seminaarissa Pohjoismaat ihmiskaupan markkina-alueena, 26.10.2016.
<https://www.syrjinta.fi/documents/14476/38273/Maijas+presentation/41b0130a-4037-4ad7-a1bf-70e97900255b>

- Koskenoja, Maija, Ollus, Natalia, Roth, Venla, Viuhko, Minna ja Turkia, Laura (2018): Tunteiden tulevaisuus – selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018.
- Lavrakas, Paul J. (toim.) (2008): Encyclopedia of Survey Research Methods. Sage Publications.
- Lehtonen, Irma & Télen Janne (2013): Hatkassa – Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen käytännöistä. Lastensuojelun Keskusliitto.
- Lidman, Satu (2015): Väkivaltakulttuurin perintö. Sukupuoli, asenteet ja historia. Helsinki, Gaudeamus Oy.
- Länsstyrelsen Stockholm (2015): Människohandel med barn. Nationell kartläggning 2012–2015. Länsstyrelsen Stockholm: 2015:30.
- Länsstyrelsen Stockholm (2016a): På flykt och försvunnen. En nationell kartläggning av ensamkommande barn som avviker. Rapport 2016:25. Stockholm: Länsstyrelsen.
- Länsstyrelsen Stockholm (2016b): National Referral Mechanism. Protecting and supporting victims of Trafficking in Human Beings in Sweden. Report 2016:29. Stockholm: Länsstyrelsen.
- Länsstyrelsen Stockholm (2017): Människohandel med barn. Genomlysning av polisärenden 2015–2016. Rapport 2017:12. Stockholm: Länsstyrelsen.
- Länsstyrelsen Stockholm (2018): ”De kan alltid hitta mig”. Studie om människohandel och utsatta barngruppers livsvillkor. Rapport 2018:3. Länsstyrelsen Stockholm.
- Maahanmuuttovirasto (2016): Muistio: Kadonneet alaikäiset turvapaikanhakijat. 23.5.2016.
- Maahanmuuttovirasto (2017): Selvitys vuonna 2016 kadonneista alaikäisistä yksintulleista turvapaikanhakijoista. 29.9.2017.
- Maahanmuuttovirasto (2018a): Yksintulleiden alaikäisten määrät vuosina 2014–2018. Henkilökohtainen sähköpostikommunikaatio Maahanmuuttoviraston edustajan kanssa. 23.10.2018.
- Maahanmuuttovirasto (2018b): Vastaanotto-prosessista kadonneet 1.1–31.12.2017. 21.2.2018.
- Maahanmuuttovirasto (2019): Kadonneiden yksintulleiden alaikäisten määrä vuonna 2018. Henkilökohtainen sähköpostikommunikaatio Maahanmuuttoviraston edustajan kanssa. 7.2.2019.
- Migrationsverket (2015a): Statistics for 2015. Applications for asylum received, 2015. Migrationsverket.
- Migrationsverket (2015b): Temarapport: Bacha bazi – dansande pojkar i Afganistan. Migrationsverket & Lifos.

- Migrationsverket (2016): Statistics for 2016. Applications for asylum received, 2016. Migrationsverket.
- Migrationsverket (2017): Statistics for 2017. Applications for asylum received, 2017. Migrationsverket.
- Migrationsverket (2018): Statistics for 2018. Applications for asylum received, 2018. Migrationsverket.
- MTV Uutiset (2008): "Ihmiskaupasta vankeutta Kotkassa." 9.12.2008. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/ihmiskaupasta-vankeutta-kotkassa/2062976#gs.EtwpqyKw>
- MTV Uutiset (2015): "Nettitapaamisesta painajainen: Tampereella vankina pidetty pakotettiin synnyttämään neljä lasta". 20.3.2015. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/nettitapaamisesta-painajainen-tampereella-vankina-pidetty-pakotettiin-synnyttamaan-nelja-last/4923258#gs.auOqhWOp>
- Nationellt Metodstöd mot prostitution och människohandel (NMT) (2017): Misstänkt fall för människohandel i Sverige 2017.
- National Rapporteur on Trafficking in Human Beings and Sexual Violence against Children (2009): The Seventh Report of the Dutch National Rapporteur on Trafficking in Human Beings. The Hague: National Rapporteur 2009.
- National Rapporteur on Trafficking in Human Beings and Sexual Violence against Children (2016): Vulnerability Up Close. An exploratory study into the vulnerability of children to human trafficking. The Hague: National Rapporteur 2016.
- Neliapila (2019): Tilasto Neliapila-järjestöjen tunnistamista ihmiskauppaepäilyistä vuonna 2018. MonikaNaiset liitto ry, Pakolaisneuvonta ry, Pro-tukipiste ry ja Rikosuhripäivystys.
- OHCHR (2014): Human Rights and Human Trafficking. Fact Sheet No. 36. New York & Geneva: United Nations.
- Oikeusministeriö (2019): Muistio: Pakkoavioliittojen ehkäisyn ja torjunnan tilannekuva sekä kartoitus jatkotoimenpiteistä. OM 1/41/2017.
- Ollus, Natalia (2015): Regulating forced labour and combating human trafficking: the relevance of historical definitions in a contemporary perspective. *Crime, Law and Social Change*, 63(5), 221–246.
- Ollus, Natalia (2016): From Forced Flexibility to Forced Labour: The Exploitation of Migrant Workers in Finland. HEUNI Publication Series No. 84. HEUNI, Finland.
- Ollus, Natalia & Jokinen, Anniina (2013): Exploitation of migrant workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania: Uncovering the links between recruitment, irregular employment practices and labour trafficking. HEUNI Publication Series No. 75. HEUNI, Finland.

- Pearce, Jenny J., Hynes, Patricia & Bovarnick, Silvie (2009): Breaking the wall of silence. Practitioners' responses to trafficked children and young people. University of Bedfordshire and NSPCC, London.
- Pelastakaa lapset (2018): Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa.
- Peyroux, Olivier (2015): Fantasies and Realities Fueling Child Trafficking in Europe. Ecpat France.
- Polisen (2017): Människohandel för sexuella och andra ändamål. Lägesrapport 19. Polismyndigheten Rapport 2017.
- Rantala, Kati, Smolej, Mirka, Leppälä, Jussi & Jokinen, Anniina (2008): Kaltevalla pinnalla – Perheen sisäisen lähestymiskiellon arviointitutkimus. Oikeuspoliittisen laitoksen tutkimuksia 239. Helsinki.
- Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) (2010): Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Sams, Anni & Sorjanen, Anna-Maija (2015): Finland. Social Fieldwork Research (FRANET). Severe Forms of Labour Exploitation. Supporting Victims of Severe Forms of Labor Exploitation in Having Access to Justice in EU Member States. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA).
- Sisäministeriö (2016): Valtioneuvoston ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma 2016–2017. Sisäministeriön Julkaisu 29/2016 Sisäinen turvallisuus. Helsinki: Sisäministeriö.
- Sisäministeriö (2017): Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 1/2017. Sisäministeriön julkaisu 3/2017. Helsinki, Sisäministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2016): Kuntainfo 2/2016 – Turvapaikanhakijoiden oikeus lastensuojelun palveluihin. 15.4.2016. http://stm.fi/documents/1271139/2044491/Kuntainfo_2_2016.pdf/98d97a41-10e6-40d0-a5f9-9eb6bcb53d70/Kuntainfo_2_2016.pdf.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2017): Kuntainfo 2/2017 - Kunnille suositukset laittomasti maassa oleskelevien kiireelliseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon. 13.9.2017. http://stm.fi/documents/1271139/3899844/Verkkoon_Kuntainfo_2-2017_päivitetty+13-9-17.pdf/4be96a82-cc64-43d2-a5fc-9030bdf989c2/Verkkoon_Kuntainfo_2-2017_päivitetty+13-9-17.pdf.pdf
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2018a): Rikos- ja pakkokeinotilasto. Eräiden rikosten uhrin iän mukaan maakunnittain 2009-2017. Ihmiskauppa- ja törkeä ihmiskauppa. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2018b): Rikos- ja pakkokeinotilasto. Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen 2010–2017. Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta. Helsinki: Tilastokeskus.

- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2018c): Syytetyt, tuomitut ja rangaistukset. Rangaistukset rikoksittain 2009–2017. Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2018d): Rikos- ja pakkokeinotilasto. Eräiden rikosten uhrin iän mukaan maakunnittain 2009–2017. Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö. Helsinki: Tilastokeskus.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2019): Rikos- ja pakkokeinotilasto. Tietoon tulleet rikokset ja niiden selvittäminen 2010–2017. Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sveriges Television (2018): "Så måste samhället reagera om barn tigger". 25.10.2018. <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/dalarna/unik-dom-forsta-fallande-domen-om-barn-som-tigger?cmpid=del:tw:20181025:unik-dom-forsta-fallande-domen-om-barn-som-tigger:nyh:lp>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2013): Kouluterveyskysely. <https://www.nuortenhyvinvointikertomus.fi/indikaattorit/yhdenvertaisuus/seksuaalinen-hairinta-ja-vakivalta>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018): "Suomeen tarvitaan yhtenäinen hoitopolku väkivaltaa kokeneille lapsille". THL-blogi. 21.8.2011. <https://blogi.thl.fi/suomeen-tarvitaan-yhtenainen-hoitopolku-vakivaltaa-kokeneille-lapsille/>
- Tilastokeskus (2019): Poliisin kirjaamien ihmiskauppa- ja törkeän ihmiskaupparikoksen uhrin vuosina 2011–2017. Henkilökohtainen sähköpostikommunikaatio Tilastokeskuksen edustajan kanssa.
- Toivonen, Virve (2017): Selvitysmuistio: Pakkoavioliittojen esiintyminen ja ilmitulo Suomessa. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeustieteen instituutti.
- Tyldym, Guri, Lidén, Hilde, Skilbrei, May-Len, From Dalseng, Carmen & Takvam Kindt, Kristian (2015): Ikke våre barn. Identifisering og oppfølging av mindreårige ofre for menneskehandel i Norge. Fafo rapport 2015:45.
- Tyldym, Guri (2016): Oppfølging av mulige mindreårige ofre for menneskehandel i Norge. Fafo notat 2016:09.
- United Nations General Assembly (2016): Report of the Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/440/24/PDF/G1644024.pdf?OpenElement>
- UNICEF (2011): Child trafficking in the Nordic countries. Rethinking strategies and national responses. Innocenti Research Centre.
- UNICEF (2018a): Protected on Paper? An analysis of Nordic country responses to asylum-seeking children. The Office of Research – Innocenti.
- UNICEF (2018b): Protected on paper? -tutkimus: Keskeiset Suomea koskevat havainnot ja suositukset. UNICEF Finland.

- UNODC (2014): The role of 'consent' in the trafficking in persons protocol. Issue Paper. Vienna: United Nations.
- UNODC (2018a): Global report on trafficking in persons 2018. Vienna: United Nations.
- UNODC (2018b): Countering Trafficking in Persons in Conflict Situations. Thematic paper. Vienna: United Nations.
- Viuhko, Minna (2017): Hardened professional criminals, or just friends and relatives? The diversity of offenders in human trafficking. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*.
- Viuhko, Minna, Lietonen, Anni, Jokinen, Anniina, Joutsen, Matti (toim.) (2016): Exploitative sham marriages: exploring the links between human trafficking and sham marriages in Estonia, Ireland, Latvia, Lithuania and Slovakia. Helsinki 2016.
- Vuorelainen, Anna (2012): Tavisuuria vai laitoslapsia? Teini-ikäiset ja vastikkeellinen seksi pääkaupunkiseudulla. Pro-gradu -tutkielma. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Vähemmistövaltuutettu (2014): Kansallinen ihmiskaupparaportointi - Kertomus 2014. Arvio ihmiskaupan vastaisen toiminnan tilasta ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisesta rikosprosessissa. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu.
- Warria, Ajwang', Nel, Hanna & Triegaardt, Jean (2015): Challenges in Identification of Child Victims of Transnational Trafficking. *Practice*. 27:5, 315-333.
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2016a): "Kansallinen ihmiskaupparaportointi: Seksuaalinen hyväksikäyttö jäi paitsioon ihmiskaupatuomiossa." Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutettu.
<https://www.syrjinta.fi/-/kansallinen-ihmiskaupparaportointi-seksuaalinen-hyvakskaytto-jai-paitsioon-ihmiskaupatuomiossa>
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2016b): Nigerianlaistaustaiset seksuaalisesti hyväksikäytetyt ihmiskaupan uhrin Suomessa: Ulkomaalaislain soveltamiskäytäntö. Muistio VVTDno: 2016-552. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutettu.
- YLE (2017): "Kuopiolaislehtorille 11 vuotta vankeutta ihmiskaupasta ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä." 1.2.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9435365>
- YLE (2018): Sokeri-isit. Seksikauppaa sokerilla. 21.11.2018
<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/11/21/sokerideittailussa-seksia-saattavat-myyda-alaikaiset-talta-nayttaa>
- Zimmerman, Cathy & Pocock, Nicola (2013): Human Trafficking and Mental Health: "My Wounds are Inside; They are Not Visible". *The Brown Journal of World Affairs*. Volume XIX, issue I.

IHMISKAUPAN UHRIEN AUTTAMISJÄRJESTELMÄ

SISÄISEN TURVALLISUUDEN RAHASTO
- POLIISIYHTEISTYÖ, RIKOLLISUUDEN
EHKÄISEMINEN JA TORJUMINEN SEKÄ
KRIISINHALLINTA
Euroopan unionin tuella

ISBN 978-952-7249-04-8
ISSN 1799-5590
ISSN-L 1237-4741